SMD

SLOVENSKO
MUZEJSKO
DRUŠTVO

ZBOROVANJE SLOVENSKEGA MUZEJSKEGA DRUŠTVA

MARIBOR, 12. – 13. 10. 2012

ZBOROVANJE SLOVENSKEGA MUZEJSKEGA DRUŠTVA

Slovenski muzeji v 21. stoletju. Kako naprej?

MARIBOR, 12. – 13. 10. 2012

ISSN 2232-6359
MUZEJSKA KNJIŽNICA
7

Zbornik izdalo:
SLOVENSKO MUZEJSKO DRUŠTVO

Uredniški odbor:
Verena Štekar-Vidic, mag. Borut Rovšnik, Goran Milovanović, mag. Mojca Jenko

Urednica:
mag. Mojca Jenko

Lektorici:
Nuša Mastnak, Petra Žar (prispevek mag. Andreje Rihter)

Pregled besedil:
Elizabeta Petruša Štrukelj

Oblikovalec:
Borko Tepina

© Slovensko muzejsko društvo in avtorji, 2012

Na sprednji platnici:
Georg Matthäus Vischer (1628 –1696): Mariborski grad z juga, po 1686, bakrorez
(Pokrajinski muzej Maribor, inv. št. N. 1555)

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

069.01(082)

SLOVENSKO muzejsko društvo. Zborovanje (2012 ; Maribor)
Slovenski muzeji v 21. stoletju : kako naprej? / Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Maribor, 12.-13. 10. 2012 ; [urednica Mojca Jenko]. - Ljubljana : Slovensko muzejsko društvo, 2012. - (Muzejska knjižnica, ISSN 2232-6359 ; 7)

ISBN 978-961-91675-8-8
1. Jenko, Mojca

Za vsebino v celoti odgovarjajo avtorji prispevkov.
Izid zbornika SMD je omogočilo Ministrstvo za izobraževanje, znanost, kulturo in šport.

KAZALO

Verena Štekar-Vidic
PREDGOVOR 7

I. IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE ZA MUZEJSKE POKLICE 9
(Moderator: Borut Rovšnik)

Borut Rovšnik
UVODNI POVZETEK 10

Borut Rovšnik
PREGLEDNICA IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA NA PODLAGI PRISPEVKOV REFERENTOV 15
- Formalno izobraževanje – univerzitetni študij
- Poklicno izobraževanje – državni strokovni izpit in vseživljenjsko usposabljanje

Katja Mahnič
MUZEOLOGIJA V OKVIRU ŠTUDIJSKEGA PROGRAMA UMETNOSTNE ZGODOVINE NA FILOZOFSKI FAKULTETI UNIVERZE V LJUBLJANI 18

Verena Perko
HEREZIJA ALI HERITOLOGIJA? INDIVIDUALNI DOKTORSKI ŠTUDIJ HERITOLOGIJE NA FILOZOFSKI FAKULTETI V LJUBLJANI 22

Verena Perko
ARHEOLOGIJA ZA JAVNOST KOT NAČIN REŠEVANJA MUZEOLOŠKEGA ZNANJA MED ARHEOLOGI Z NAMENOM VKLJUČEVANJA ARHEOLOŠKE DEDIŠČINE V SODOBNO DRUŽBO 27

Marjeta Ciglenečki
IZOBRAŽEVANJE UMETNOSTNIH ZGODOVINARJEV ZA DELO V MUZEJIH 33

Jože Hudales
ETNOLOŠKA MUZEOLOGIJA NA FILOZOFSKI FAKULTETI 37

Rajka Bračun Sova, Metoda Kemperl
POMEN KOMPETENC ZA KAKOVOSTNO VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNO DELO V (SLOVENSKIH) MUZEJIH IN VPRAŠANJE POKLICNE IDENTITETE MUZEJSKEGA PEDAGOGA 43

Andreja Rihter
POTREBA MUZEALCEV PO IZPOPOLNJEVANJU IN NOVEM ZNANJU 47

Tanja Roženbergar Šega
ŠOLA MUZEOLOGIJE CELJE MED TEORETIČNIM IN PRAKTIČNIM USPOSABLJANJEM 53

Janja Rebolj
IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE ZA MUZEJSKE POKLICE. KAKO SEM ZNANJE PRIDOBIVALA SAMA IN KAKO SEM PRIDOBLJENO DELILA S KOLEGI MUZEALCI IN ZUNANJIMI SODELAVCI 57

Elizabeta Petruša Štrukelj
MUZEOFORUM KOT NEFORMALNA OBLIKA IZOBRAŽEVANJA 65

Mateja Kos
PROBLEMI IN MOŽNOSTI IZOBRAŽEVANJA MUZEJSKIH DELAVCEV PRI DELU S PREDMETI 68

Kristina Preininger
IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE ZA MUZEJSKE POKLICE. GALERIJSKA PEDAGOGIKA V PRAKSI 70

II. POSREDOVANJE MUZEJSKEGA GRADIVA IN INFORMACIJ V JAVNO SFERO 73
(Moderator: Goran Milovanović)

Goran Milovanović
UVODNIK 74

Barbara Sosič
SPODBUJANJE PONOVNE UPORABE PODATKOV O KULTURNI DEDIŠČINI IZ ZBIRK SLOVENSKIH MUZEJEV IN GALERIJ 76

Sašo Zagoranski
PROMOCIJA MUZEJEV S PONOVNO RABO JAVNIH PODATKOV NA SPLETU IN V MOBILNIH APLIKACIJAH 84

Polona Tepina
IZZIVI VKLJUČEVANJA MUZEJEV V REŽIM PONOVNE UPORABE INFORMACIJ JAVNEGA SEKTORJA 88

Mojca Jenko
MUZEJI NE LE VARUHI PREMIČNE SNOVNE IN NESNOVE KULTURNE DEDIŠČINE, TEMVEČ TUDI ZAŠČITNIKI INTELEKTUALNE LASTNINE. RAZMIŠLJANJE O PREDLOGU SPREMEMB EVROPSKE DIREKTIVE 2003/98/ES IN O PONOVNI UPORABI JAVNIH INFORMACIJ 94

Darko Knez
PASTI POSREDOVANJA MUZEJSKEGA GRADIVA IN INFORMACIJ V JAVNO SFERO 99

PREDGOVOR

Trinajsto zborovanje muzealcev nas pod glavnim naslovom *Slovenski muzeji v 21. stoletju, Kako naprej?* v Evropski prestolnici kulture 2012, Mariboru, spodbuja k razmisleku in iskanju poti za rešitev ob dveh problematikah, izobraževanju in usposabljanju za muzejske poklice (v skladu s sklepi predhodnega zborovanja) ter posredovanju muzejskega gradiva in informacij v javnost. V tretjem delu tega strokovnega posvetovanja pa okrogla miza v organizaciji društvene komisije za nagrajevanje najvišjih muzealskih dosežkov tokrat odpira debato o kriterijih, po katerih lahko merimo kvaliteto muzejskega dela. Prispevki o prvih dveh temah so objavljeni v tem zborniku, izsledki okrogle mize pa bodo dodatek k aktualnemu *Pravilniku o podeljevanju Valvasorjevih nagrad, priznanj in diplom.*

Izobraževanje je tema, ki muzealce posebej intenzivno spremlja vsaj od začetka samostojne slovenske države, torej toliko časa, kolikor se v življenju skoraj obrne ena generacija. Velika večina zdaj aktivnih muzealcev, tistih, ki so na profesionalno pot stopali v osemdesetih in devetdesetih letih prejšnjega stoletja, se je šele na delovnem mestu seznanjala z muzejsko stroko in prakso ter svoje znanje dopolnjevala z različnimi oblikami samoizobraževanja. Pri tem so prav muzejske organizacije, Skupnost muzejev Slovenije, ICOM – Mednarodni muzejski svet, Slovenski odbor in Slovensko muzejsko društvo, ob nezanemarljivi podpori ministrstva za kulturo in muzejskih ustanov, odigrale neprecenljivo vlogo. Veliko pa je bilo na poti pridobivanja znanja odvisno seveda tudi od zavzetosti, dobre volje, entuziazma, znanja, priložnosti in možnosti muzealcev samih. Mnogi posamezniki iz muzejskih vrst so se na delovnih mestih razvili v eksperte za določena področja, mnogi so si pridobili dodatne veščine z izobraževanjem doma, nekateri so se podali v svet in izpopolnili znanje na poletnih šolah in univerzah. V raznih oblikah komunikacije se to znanje širi in nadgrajuje v muzejskih vrstah. To je jedro, ki razvija slovensko muzeološko stvarnost. Je pravo gibanje, ki si prizadeva za enotno formalno izobraževanje na področju muzeološke vede, od teoretsko podkrepljene muzeološke misli do konkretnih znanj, in bi to za bodoče generacije muzealcev postopoma, tudi po zgledih nekaterih držav in v sodelovanju z univerzo končno že lahko doseglo. Bodoči muzealci naj bi ob izkazani izobrazbi iz osnovne vede obvezno vstopali na delovna mesta tudi z magisterijem iz muzeologije in jo, kakor je v muzejskih vrstah že utečeno, nato vse življenje kvalitetno nadgrajevali. Avtorji prispevkov tega zbornika nakazujejo to možnost.

Vsakoletno zborovanje muzealcev je tudi prava priložnost za razčiščevanje dilem, ki se porajajo ob uvedbah predpisov, ki v stroki vzbujajo pomisleke, bojazni in negativne odzive. To se dogaja tudi ob predvideni spremembi evropske direktive o ponovni rabi informacij, ki se v sodobni informacijski družbi in v težnji po zagotavljanju čim lažjega in čim bolj dostopnega informiranja najširših množic zdaj tiče tudi muzejev, kot ustanov v službi javnosti. Ob tem je kratenje nekaterih avtorskih pravic potencialnih informatorjev videti manj pomembno od pravice do informiranosti. Slovenski muzealci bomo morali o tem še govoriti ter morda tudi po zgledu kakšnih tujih praks najti način, ki bo zadovoljil oboje. Pri tem stopamo na pot konsenza med ustanovami, ki ga lahko dosežemo le sami, čeprav, kot je slišati, je trenutno še znotraj posameznih muzejev težko uskladiti različne poglede ...

Avtorjem se zahvaljujem za kvalitetne članke v zborniku, iz katerih bomo gotovo izoblikovali skupno mnenje, cilje in načine, kako jih doseči. Posebej me veseli, da nam obe problematiki osvetljujejo tudi strokovnjaki, ki niso muzealci. Njihovi dragoceni prispevki so kakor naš odsev v ogledalu, ki ga sami v zavzeti muzealski samozaverovanosti sicer morda ne bi zaznali. Čestitam obema moderatorjema za dober izbor sodelavcev in strokovno opravljeno zaupano delo ter se jima zahvaljujem, prav tako pa se zahvaljujem tudi urednici zbornika in njenim sodelavcem za skrbno pripravljeno gradivo za publikacijo. Ta v letu 2012 izide le v elektronski obliki.

Nazadnje naj se v imenu Slovenskega muzejskega društva zahvalim še Mariboru, ki je sicer v oktobru vselej oblečen v najbolj pisane barve, omamni vonj po grozdju in skorajšnjem novem vinu pa dodaja svojevrstno žlahtnost posebnemu kulturnemu utripu, ki ga doživlja letos. Z veseljem smo v dveh dneh zborovanja tudi mi del tega življenja. Za gostoljubje in vso skrb za naše dobro počutje se še posebej zahvaljujem gostitelju, Pokrajinskemu muzeju Maribor, ter vsem kolegom, ki sodelujejo pri organizaciji našega druženja, in muzejskim ustanovam, ki svojim sodelavcem omogočajo udeležbo. Ob tem izražam željo, da bi bilo tega razumevanja še veliko več. Saj gre pri naših srečevanjih vendar za skupno dobro in razvoj muzejske stroke!

Verena Štekar-Vidic,
muzejska svetovalka,
predsednica Slovenskega muzejskega društva

I.
IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE ZA MUZEJSKE POKLICE

Moderator: mag. Borut Rovšnik

Mag. Borut Rovšnik
Muzejski svetnik,
Muzeji in galerije mesta Ljubljana

UVODNI POVZETEK

Izobraževanje in usposabljanje za muzejske poklice je danes bolj kot kdaj prej temeljni imperativ vsakega posameznika in družbe kot celote. Zaradi hitrih sprememb, novih spoznanj in nove tehnologije se učimo tako rekoč vsak trenutek v šoli ali doma, na delovnem mestu ali v prostem času. Izobraževanje in usposabljanje je postalo vseživljenjsko.

Izobraževanje za muzejske poklice v Sloveniji je razpršeno, slabo pregledno, pomanjkljivo organizirano in neuravnoteženo, včasih v praksi slabo uporabno. Prav tako je komaj zaznati teoretske in aplikativne raziskave, ki bi muzejsko stroko kakovostno dvignile na višjo raven. Dodajmo k temu še, da nova družbena vloga muzejske ustanove terja nova znanja in tudi usposabljanja.

Kot moderatorja teme *Izobraževanje in usposabljanje za muzejske poklice* me je SMD naprosilo, naj povabim k sodelovanju vse, ki kakor koli sodelujejo v procesu formalnega izobraževanja/študija muzeologije in drugih študij, povezanih z muzeji in dediščino na univerzah, pridobivanja znanja za državni strokovni izpit in neformalnega permanentnega izobraževanja/usposabljanja ob delu, ki ga izvajajo predvsem muzealci strokovnjaki neposredno iz prakse. Na povabilo, ki smo ga poslali najširšemu krogu potencialnih izobraževalcev, med drugim *Službi za premično kulturno dediščino in muzeje* (SPKDM) in izobraževalcem v okviru strokovnega izpita, se je odzvalo enajst referentov, pet s področja formalnega izobraževanja in šest s področja neformalnega učenja za poklic. V pregledu torej niso zajete vse oblike izobraževanja in usposabljanja, ki jih na primer izvajajo SPKDM in sekcije za dokumentacijo, restavratorstvo in muzejsko pedagogiko ter sekcija za kustose pri SMS. Slika poklicnega izobraževanja in usposabljanja za muzejski poklic torej še zdaleč ni celovita, zato se ta analiza lahko izkaže le kot poskus, kot vpogled v široko paleto dejavnosti na tem področju; kaže sliko slovenskih razmer ter prizadevanja sodelujočih v procesu izobraževanja. V pisnem prispevku smo želeli, da referenti najprej na kratko predstavijo svojo osebno izkaznico izobraževanja: okolje, v katerem poteka izobraževanje in usposabljanje, področje muzeologije/muzejskih študij, tematiko/vsebine ter uporabnike pridobljenega znanja in veščin. Zaradi boljše preglednosti nekatere osnovne podatke prikazujemo v priloženi preglednici. Vse ostale poskušamo komentirati v nadaljevanju, in sicer v dveh sklopih, formalnem in neformalnem izobraževanju.

FORMALNO IZOBRAŽEVANJE

Formalno izobraževanje za muzejski poklic se po podatkih iz prispevkov prične šele na univerzitetni stopnji. Samo študenti FF v Ljubljani na treh humanističnih smereh arheologije, etnologije in kulturne antropologije ter umetnostne zgodovine se na prvi in/ali drugi stopnji bolonjskega študija srečajo z muzeologijo ali, bolj natančno, matičnim strokam prilagojeno različico (arheologija za javnost, etnološka muzeologija). Predavanja iz muzeologije na Oddelku za etnologijo/kulturno antropologijo poslušajo tudi tuji študentje (Erasmus) in bodoči magistri študija KREOL. Študenti prve stopnje FF v Mariboru na Oddelku za umetnostno zgodovino se z vključevanjem v projekte praktično usposabljajo za poklic kustosa in pridobivajo izkušnje iz muzeografije in muzejske pedagogike. Na Pedagoški fakulteti v Ljubljani je v pripravi (akreditacija študija) drugostopenjski študij mu-

zejske pedagogike. Postdiplomsko poglabljanje znanja in s tem tudi pridobitev doktorata znanosti je mogoče v okviru predmeta Sodobna muzeologija na FF, pred dvema letoma pa je na že omenjenem Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na ljubljanski FF stekel še individualni doktorski študij interdisciplinarno zasnovane heritologije. Pri njem organizacijsko pa tudi vsebinsko sodelujejo trije že omenjeni oddelki.

Z vidika uporabnikov muzeološkega izobraževanja, tako študentov kot bodočih delodajalcev in projektnih timov, je po mnenju referentov več kot pomemben stik s prakso, še bolj pa pridobivanje neposrednih izkušenj, zato smo iz zbranih podatkov poskušali ugotoviti, koliko se teorija (predavanja in seminarji, pogovori) dopolnjuje s prakso (delavnice, študijska praksa) in obratno ter v kolikšni meri se lahko slušatelji vključujejo v projekte in neposreden proces muzejskega dela. V tem pogledu je najbolj dejaven Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo na FF v Ljubljani (več kot 200 terenskih evalvacij zbirk in muzejev od leta 2001, sodelovanje skupin pri šestih muzejskih razstavah od leta 2006 ter pomoč pri urejanju številnih zasebnih zbirk), počasi pa mu sledita tudi Oddelek za umetnostno zgodovino mariborske FF (vključevanje v projekte, obdelava likovnega gradiva, praktikum pri seminarskem delu) in doktorski študij heritologije na ljubljanski FF (obiski dediščinskih ustanov, spisi in kritične analize praktičnih primerov).

Tematika izobraževanja in usposabljanja za muzejski poklic sega od teoretskih in paradigmatskih tem, kot so na primer navideznost nevtralne drže sodobnih znanosti, dediščinska paradigma, nova družbena vloga muzejev in njihovo poslanstvo, dediščina in identiteta, multikulturnost in družbeno vključevanje, do muzeografskih, bolj v metodiko dela usmerjenih poglavij, ki so odsev tako teoretičnih spoznanj kot družbenih sprememb in razvoja človeške inteligence: problematika predmetov, procesi dokumentacije, preučevanje in upravljanje zbirk, komunikacija, učenje in z njim povezana interpretacija. Opaziti pa je, da splošne in aktualne teme, novi koncepti in paradigme, ki naj bi bodoče muzejsko osebje ozavestili, kje smo in kam gremo, niso enakomerno zastopani pri vseh v preglednici prikazanih predmetih študija.

Ob vsem povedanem se porajajo nekatera vprašanja. Zakaj ne pričnemo uvajati muzeoloških vsebin že prej, zakaj ne vgradimo več znanja in izkušenj z dediščino v srednješolski kurikulum in tam vzpostavimo poklic muzejski tehnik? Kako lahko splošna heritološka znanja ponudimo tudi drugim humanističnim znanostim, najprej zgodovini, nato družboslovju (kulturologiji) ter ne nazadnje študentom naravoslovnih in tehničnih znanosti? Muzejska pedagogika kot predmet v pripravi na Pedagoški fakulteti je glede tega lahko za vzor, saj je zastavljena interdisciplinarno.

V drugem delu prispevka smo univerzitetne učitelje naprosili, naj spregovorijo o izkušnjah in morebitnih problemih, o predlogih za izboljšanje in morda še o njihovi viziji izobraževanja za muzejske/dediščinske poklice. Vprašali smo jih, kje vidijo vrzeli in presežek, kakšne so možnosti povezovanja in sinergije sedanjih študijev in usposabljanj, kako bolje povezati znanosti/teorije/raziskave in prakse v muzejski dediščinski ustanovi in, ne nazadnje, kako je z uporabnostjo pridobljenega znanja in veščin. V tem povzetku predstavljamo samo nekaj najzanimivejših razmišljanj in zamisli, podrobneje pa bo tema obravnavana v prispevkih referentov.

Katja Mahnič s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Oddelek za umetnostno zgodovino) se sprašuje, ali je na FF Univerze v Ljubljani potrebna posebna, interdisciplinarna organizacijska enota, ki bi prevzela skrb za razvoj izobraževalne in znanstvenoraziskovalne dejavnosti, vezane na spomeniškovarstveno področje *dediščine*, in retorično odgovarja, da se sodobni študijski programi muzeologije premikajo prav v to smer. Sporoča,

da bo področna skupina za heritologijo predvidoma prav v tem študijskem letu znova začela priprave na oblikovanje študijskih programov muzeologije in konservatorstva, ter izpostavlja vsebinska vprašanja, ali gre za aplikativne programe ali bo poudarek na spoznavanju muzeologije kot samostojne znanstvene discipline ali pa bosta uravnotežena oba vidika, kakšna bo povezava med muzeologijo in matičnimi strokami in pa vprašanje odnosa do dediščinskih študijev. Prav o slednji, interdisciplinarno in holistično zastavljeni vedi spregovori **Verena Perko** v prispevku s provokativnim naslovom *Herezija ali heritologija*. Ustanovitev doktorskega študija heritologije je po prepričanju avtorice pravi odgovor na razvoj svetovne dediščinske paradigme kot procesa prepoznavanja dediščine v najtesnejši povezavi z družbenopolitičnimi dogodki ter v sklopu aktualnega družbenega diskurza. Med cilji tega študija avtorica poudarja opremljanje bodočih doktorjev znanosti s temeljnimi teoretičnimi znanji varovanja in ohranjanja dediščine kot celostnega fenomena človekovanja ter komuniciranja z dediščino, njihovo seznanjanje z multiparadigmatičnimi in interdisciplinarnimi pristopi za potrebe sodobne družbe v dialogu in s sodelovanjem. V svojem drugem prispevku **Verena Perko** utemeljuje *Arheologijo za javnost*, študijski predmet na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani (Oddelek za arheologijo) kot način širjenja muzeološkega znanja med arheologi na dodiplomski stopnji z namenom vključevanja arheološke dediščine v sodobno družbo in umeščanja heritološke doktrine v primarno vedo. Ob zavzemanju mnogih muzealcev in muzeologov za muzeologijo kot samostojno študijsko disciplino se **Marjeta Ciglenečki** s Filozofske fakultete Univerze v Mariboru (Oddelek za umetnostno zgodovino) sprašuje, kako naj se izobražuje bodoči muzejski kustos, da bo zmogel muzealijo preučiti z vseh vidikov in da bo svoje védenje prenesel na muzejske obiskovalce, pri tem pa se bo izogibal matični stroki. Prepričana je, da je celovito obravnavo muzealije mogoče doseči zgolj s timskim delom, pri katerem sodelujejo muzealci, ki so dobri strokovnjaki vsak v svoji matični stroki.

Pomen znanja in še bolj kompetenc je druga tema, okoli katere se osredotočajo trije referenti. **Jože Hudales** s Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani (Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo) poudarja pomen pridobivanja temeljnih muzeoloških znanj in sposobnosti ter spretnosti in veščin, ki so v slovenski muzejski praksi še vedno zelo deficitarni (razumevanje muzeoloških problemov v zgodovinskem in družbenem kontekstu v skladu s sodobnimi potrebami in zahtevami dediščinskih institucij, poznavanje zakonskih okvirov varstva in mednarodnih standardov ipd.). O pomenu znanja in kompetenc muzejskih delavcev za kakovostno vzgojno-izobraževalno delo v (slovenskih) muzejih in o vprašanju poklicne identitete muzejskega pedagoga spregovorita tudi **Rajka Bračun Sova** in **Metoda Kemperl** s Pedagoške fakultete Univerze v Ljubljani. Tovrstne kompetence postajajo ključne v času »kopernikanskega preobrata«, ko postaja izobraževanje ena središčnih funkcij muzeja. Referentki se sprašujeta, ali bo morda kustos v prihodnosti moral imeti druge vrste diplomo, na primer iz muzeologije, saj bo le tako izobražen za vsestransko delo v muzeju, kot opozarja aktualna predsednica Slovenskega muzejskega društva. Nakazujeta, da bo po bolonjskem sistemu študija lahko študent v skoraj istem času, kot je po starem univerzitetnem programu pridobil eno diplomo, po novem pridobil dve, ter povedano ponazorita s primerom študenta umetnostne zgodovine: ta na prvi stopnji pridobi naziv diplomirani umetnostni zgodovinar (tri leta), na drugi stopnji (dve leti) pa naziv magister muzejske pedagogike.

NEFORMALNO IN VSEŽIVLJENJSKO IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE

Po podatkih iz drugega dela preglednice se tudi neformalno usposabljanje in izobraževanje za muzejske poklice tako kot formalno prične šele z višjo in visokošolsko stopnjo. V člankih, ki so zbrani v tem zborniku, pa tudi v do zdaj objavljenem gradivu ni mogo-

če zaslediti, da bi kdo izobraževal tehnično, administrativno in drugo pomožno osebje ali vsaj videl potrebo po muzeološki erudiciji za to osebje. To izobraževanje večinoma poteka v obliki učenja iz izkušenj. Paleta uporabnikov devetnajstih programov (eden je v zasnovi), navedenih v preglednici, je široka. Zunanji sodelavci (študentje in prostovoljci), uporabniki muzejskih storitev (vzgojiteljice, učitelji zgodovine) in zainteresirana javnost so se udeleževali sedmih programov, zaposleni v muzejih pa skupaj enajstih, od tega je bilo sedem posvečenih strokovnim delavcem nasploh, mladim in ekspertom, trije programi so bili namenjeni vodilnim delavcem, dva kustosom in trije pedagogom/komunikatorjem/osebam za stike z javnostjo. Kot član pedagoške sekcije, dejaven tudi v usposabljanju pedagogov, lahko zatrdim, da naša sekcija vsako leto organizira cikluse treh do štirih predavanj in delavnic za ciljne skupine obiskovalcev, podobna usposabljanja organizira tudi skupina za dokumentacijo, manj pa je znano, kakšnega izobraževanja so deležni kustosi. Kot metoda dela je po pričakovanjih skoraj pri vseh programih navedena delavnica, mnogo manj je drugih bolj praktičnih in izkustvenih oblik usposabljanja: predstavitev, hospitacij (3), interaktivnega sodelovanja, praktičnega pouka (3), razprav in pogovorov, okroglih miz (2), analiz in preverjanj na terenu in v praksi (1), simulacij (1). V štirih primerih delavnice spremljajo še pasivna predavanja.

Tematika je bolj usmerjena v aktualne spremembe in potrebe stroke, od delovnih postopkov (atribuiranja, datacije, funkcije, izdelovalca ...) z muzealijami (v zasnovi), kar je čutiti kot vrzel v izobraževanju, prek intenzivno razvitih, dobro obiskanih specializiranih usposabljanj na področju komunikacije z obiskovalci in udeleženci, še vedno prepotrebnih usposabljanj upravljanja in organizacije muzejev, trženja in pridobivanja sredstev do splošnih heritoloških in muzeoloških tem (Poletna šola muzeologije, Nove težnje v muzeologiji, Seminar za pripravo na strokovni izpit, Muzeoforum).

Ob koncu analize predstavljamo še nekaj najzanimivejših poudarkov posameznih referentov. **Andreja Rihter** (Forum slovanskih kultur) ugotavlja, da se je izobraževanje za strokovne delavce zakoreninilo kot zelo prepoznavna sestavina rednega dela v muzejskih kolektivih. Poudarja, da so muzeji najpomembnejše kulturne ustanove na področju neformalnega izobraževanja in da so strateški partnerji vseh ustanov na tem področju – tako univerz kot tudi nevladnih organizacij. Izobraževalce poziva k vključevanju v ICTOP – mednarodni komite za usposabljanje osebja – in k večjemu povezovanju. **Tanja Rožembergar Šega** (Muzej novejše zgodovine Celje) pojasnjuje, kako se je v okviru MNZ Celje razvil oddelek za izobraževalne muzeološke programe – Šola muzeologije Celje, ki danes v slovenskem prostoru zapolnjuje vrzel na področju izobraževanja in usposabljanja. V hudem pomanjkanju kontinuitete muzeološkega znanja šola namenja del svojega programa tudi odpiranju novih paradigem in znanj. Razvoj dela je po mnenju Šegove pripeljal do točke, ko lahko s sinergijo znanj in izkušenj stremimo k strateško oblikovanemu enotnemu programu, prepoznavnemu in podprtemu tudi v formalnih okvirih ter ustrezno ovrednotenemu v strokovni rasti in karieri posameznikov. **Janja Rebolj** (Muzej in galerije mesta Ljubljana) s svojo osebno zgodbo o poklicni rasti, o pridobivanju znanja in obvladovanju različnih področij dela v muzeju ter sočasnem procesu širjenja tega znanja nakazuje model, ki ga velja posnemati. Pri tem poudarja pomen ustanove in sodelavcev Mestnega muzeja Ljubljana, sodobnega evropskega muzeja z vizijo, kot okolja za poklicno motivacijo. Svojo prednost kot formalno izobražena izobraževalka odraslih pa vidi v tem, da sodeluje tudi z ustanovami zunaj muzejske sfere, navsezadnje tudi z gospodarstvom. **Elizabeta Petruša Štrukelj** (Muzej za arhitekturo in oblikovanje) želi v razpravi preveriti, ali je danes in za prihodnost koncept *Muzeoforuma* kot »foruma muzeoloških idej« še vedno sprejemljiv in uporaben v kontekstu sodobnih muzeoloških dognanj, ali obstajajo možnosti (strokovne, kadrovske, finančne) za nadgradnjo, preoblikovanje ali morda povezavo z že obstoječimi izobraževalnimi

programi, ki se izvajajo v slovenskem prostoru, oziroma ali bi bilo primerno koncept umestiti v katerega od nastajajočih programov izobraževanja že obstoječih univerzitetnih programov. **Mateja Kos** (Narodni muzej Slovenije) opozarja, da razen arheologije nobena študijska smer na naših univerzah ne prinaša praktičnega dela s predmeti, to je atribuiranja, določanja originalnosti in podobnega, kar je temeljno delo kustosa. Zato se zavzema za praktično usposabljanje, za seznanjanje z gradivom, značilnostmi materialov in izdelovalcev, za ugotavljanje funkcije predmeta, datacije, izdelovalca, avtorja, kraja nastanka, materiala in podobnega. **Kristina Preininger** (Narodna galerija) je prepričana, da bomo dobre rezultate, ki bodo v korist stroki (in posledično javnosti), lahko dosegli samo s sodelovanjem različnih institucij (muzejskih in izobraževalnih) ter s prepletanjem praktične in teoretične muzejske pedagogike. Pri tem ne izpuščajmo praktičnih izkušenj, idej in pristopov, ki se permanentno razvijajo in potekajo v muzejih. Pri postavljanju formalnega študija muzejske pedagogike predlaga vpeljavo predmetov, ki zadevajo različne vrste muzejskih pedagogik (galerijsko, biblio-, arheo- ...).

Kot moderator naj se vsem referentom zahvalim za njihove podatke, izkušnje ter ne nazadnje kritične ocene in tudi vizije. Kajpak ostajajo številna vprašanja nerešena; o njih bo, upam, tekla razprava na zborovanju. Med poglavitnimi so vsekakor, kako motivirati mlade za študij muzeologije na eni strani in kako na drugi strani spodbuditi muzejske delavce, prostovoljce in zunanje sodelavce za izobraževanje in usposabljanje za delo. Je to zgolj v obliki sistema nabiranja točk za napredovanje, kot ga imajo v izobraževanju in znanosti, je to finančna spodbuda ali katera druga boniteta? In nazadnje: kako v proces permanentnega izobraževanja vključiti vodstvene delavce in kustose na eni strani in nekatere na videz periferne muzejske poklice, zlasti tehnično-logistični kader na drugi strani.

Za bolj sistematično spremljanje položaja potrebujemo analizo izobraževalnih potreb med slovenskimi muzealci, še posebej med najštevilnejšo skupino kustosov, pa tudi med nekaterimi poklici, ki so bili do zdaj v vseživljenjskem izobraževalnem procesu prezrti.

Mag. Borut Rovšnik
Muzejski svetnik,
Muzeji in galerije mesta Ljubljana

PREGLEDNICA IZOBRAŽEVANJA IN USPOSABLJANJA NA PODLAGI PRISPEVKOV REFERENTOV

FORMALNO IZOBRAŽEVANJE – UNIVERZITETNI ŠTUDIJ

KAJ	KDO	KAKO	ZA KOGA
Muzeologija in konservatorstvo	FF v Ljubljani, Oddelek za umetnostno zgodovino – dr. Katja Mahnič	predavanja	študenti prve stopnje
Izbrana poglavja iz muzeologije (prvič 2011/12)	isto	seminar	študenti druge stopnje
Etnološka muzeologija (prvič 2009) in seminar	FF v Ljubljani, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo – dr. Jože Hudales	obvezna izbirna predavanja (60 ur) in izbirne vaje (60 ur) in seminar: evalvacije muzejev na terenu, manjši muzejski projekti	študenti prve stopnje (drugi ali tretji letnik)
Sodobna muzeologija	isto	obvezno – izbirna predavanja, vaje, poglobitev za magisterij	študenti druge stopnje, tuji študenti, magistri (Kreol 6 univerz v EU), doktorandi
Etnološko konservatorstvo, kultura bivanja, socialni spomin in kulturna dediščina	isto	predavanja	študenti dodiplomskega študija
Arheologija za javnost	FF v Ljubljani, Oddelek za arheologijo – ddr. Verena Perko	predavanja, gradivo na spletu in dostop do vseh pedagoških programov, predstavitev, predavanj, seznam literature	študenti prve stopnje – tretji letnik, študenti iz višjih letnikov
Heritologija (prvič 2009/10)	FF v Ljubljani – ddr. Verena Perko in dr. Jelka Pirkovič	predavanja, obiski dediščinskih ustanov, diskusije, spisi študentov, kritične analize primera (nove ideje!)	individualni doktorski študij
Praktično usposabljanje	FF v Mariboru, Oddelek za umetnostno zgodovino – dr. Marjeta Ciglenečki	seminarske in terenske vaje, mentorstvo učitelja	študenti tretjega letnika
Zgodovina risbe	isto	praksa pri seminarskem delu	študenti prvega semestra 2010/11
Muzejska pedagogika (v nastajanju)	Pedagoška fakulteta v Ljubljani – dr. Metoda Kemperl in Rajka Bračun Sova	predavanja, vaje, praksa v muzejih	študenti druge stopnje

POKLICNO IZOBRAŽEVANJE – DRŽAVNI STROKOVNI IZPIT IN VSEŽIVLJENJSKO USPOSABLJANJE

KAJ	KDO	KAKO	ZA KOGA
Dediščina v vrtcih 2008	MNZ Celje – mag. Andreja Rihter, Univerza v Ljubljani – dr. Janez Bogataj, dr. Božo Repe, Arhiv RS – dr. Dragan Matič	predavanje, delavnica	vzgojiteljice vrtcev
Projekt izobraževalnih seminarjev 2012	Forum slovanskih kultur – mag. Andreja Rihter, univerza, nevladne organizacije, regijski predavatelji in kolegi iz EU	delavnice in okrogle mize	strokovni delavci v muzejih
Poletna šola muzeologije Piran	MNZ Celje – Šola muzeologije – mag. Tanja Rožembergar Šega, Fakulteta za humanistične študije Koper – Inštitut za dediščino Evrope in Sredozemlja, PU Koper, ICOM Slovenija	predavanje, razprava, delavnica, analiza, aktivno delo, preverjanje v praksi	mladi v muzejih in galerijah
Nove težnje v muzeologiji	MNZ Celja – Šola muzeologije Celje – mag. Tanja Rožembergar Šega	predavanja in delavnice	strokovnjaki, eksperti
Dvanajst strateških vprašanj o muzeju	MNZ Celje – Šola muzeologije Celje in mag. Marieke Burgers	delavnica	direktorji, vodje trženja, pedagogi, strokovnjaki za stike z javnostmi.
Seminar za pripravo na strokovni izpit	MNZ Celje – Šola muzeologije Celje v dogovoru z ministrstvom, pristojnim za kulturo, in v sodelovanju s strokovnjaki iz prakse	predavanja in predstavitve, interaktivno sodelovanje	kustos, konservator-restavrator
Muzejski menedžment I	SMS in SMD, Nizozemska Zveza muzejev, MGML – Janja Rebolj	bazična delavnica (pet dni)	direktorji in projektni vodje
Muzejski menedžment II	SMS in SMD, MGML – Janja Rebolj	nadaljevalna delavnica	direktorji in projektni vodje
Delo z mediji v muzejih	SMD, MGML – Janja Rebolj v sodelovanju z Milico Prešeren	delavnica	strokovnjaki za stike z javnostjo, komunikacijske službe in drugi
Boljša komunikacija za doseganje boljših rezultatov	MGML – Janja Rebolj	delavnica (dvodnevna)	vsi zaposleni v muzeju
Delo s prostovoljci v muzejih	SMS – Janja Rebolj v okviru mednarodnega projekta Prostovoljci za kulturno dediščino (2007–2009)	delavnica	koordinatorji prostovoljskega dela v muzejih, strokovni delavci

KAJ	KDO	KAKO	ZA KOGA
Usposabljanje zunanjih sodelavcev MGML za informatorje, čuvaje, vodnike, osebje v trgovini, kavarni	MGML – Janja Rebolj	predavanje, praksa, izpit z vodstvom	študenti
Izobraževanje prostovoljcev za informatorje in vodnike	SMS – Janja Rebolj	delavnice, izkustveno učenje, demonstracije, simulacije	prostovoljci, pripravljeni na delo
Mobilnost zbirk	SMS – Janja Rebolj	delavnica	slovenski muzealci
Delo s predmeti (predlog)	Narodni muzej Slovenije – dr. Mateja Kos	praktični pouk	kustosi, študenti
Galerijska pedagogika v praksi	Narodna galerija – Kristina Preininger	hospitacije, pogovor s kustosi pedagogi, analiza izvajanja	študentje didaktike na Oddelku za umetnostno zgodovino FF
Muzeoforum – dialog s sodobnim muzejskim dogajanjem v svetu	SMD – Elizabeta Petruša Štrukelj z občasnimi sodelavci in bližnjimi muzeji	seminar: predavanja, predstavitve dobrih praks, delavnica	muzealci, študenti in javnost
Načela in metode izkustvenega učenja v muzejih in galerijah	Pedagoški inštitut, MNZ Celje – mag. Andreja Rihter, MGML – mag. Borut Rovšnik in Petra Peunik	predavanje, ogled razstav in prikaz pedagoške delavnice	osnovnošolski učitelji zgodovine
Evalvacija muzejskih razstav in tržne raziskave	MGML – mag. Borut Rovšnik	delavnica, posvetovanje, projektno delo	komunikatorji, strokovnjaki za stike z javnostjo, študentje FF

Doc. dr. Katja Mahnič
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

MUZEOLOGIJA V OKVIRU ŠTUDIJSKEGA PROGRAMA UMETNOSTNE ZGODOVINE NA FILOZOFSKI FAKULTETI UNIVERZE V LJUBLJANI

Področje varstva kulturne dediščine je bilo v študijske programe Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani vključeno sredi prejšnjega stoletja. Sprva so se študenti s temami, povezanimi z ohranjanjem, varovanjem in predstavljanjem tako premične kot nepremične kulturne dediščine, spoznavali v skupnem predmetu. Tega je kot prvi predavatelj spomeniškovarstvene stroke izvajal med letoma 1950 in 1963 Franjo Baš.[1] Po nekajletni prekinitvi je leta 1971 še vedno skupni predmet, Muzeologija in konservatorstvo, prevzel Sergej Vrišer, ki ga je študentom umetnostne zgodovine, arheologije ter etnologije predaval do svoje upokojitve leta 1991.[2] Vrišer predmeta ni le prevzel, ampak ga je tudi na novo utemeljil.[3] Predmet, v okviru katerega je Vrišer predstavil teorijo, zgodovino in prakso delovanja na področju varstva kulturne dediščine, je slušateljem omogočil vpogled le v najbolj osnovne pojme muzeologije in spomeniškega varstva.[4]

Po Vrišerjevi upokojitvi je prišlo do pomembne spremembe. Prej skupni predmet Muzeologija in konservatorstvo je bil razdeljen na dva predmeta – Muzeologija in Konservatorstvo,[5] ki sta od takrat naprej omogočila ločeno obravnavo problematike varstva premične in nepremične kulturne dediščine. Hkrati se je zgodila še ena sprememba, oddelka za arheologijo ter etnologijo in kulturno antropologijo sta predmete s spomeniškovarstveno vsebino začela izvajati samostojno. Novi predmet, posvečen muzeologiji, je v okviru študijskega programa umetnostne zgodovine prevzela Jasna Horvat in ga predavala do svoje upokojitve leta 2007. V študijskem letu 1995/96 sta bila iz enega predmeta oblikovana dva – predmet, ki je študente 3. letnika uvajal v temelje muzeologije kot samostojne stroke z lastno vsebino in nalogami, ter seminar, ki je leto starejšim študentom omogočal nadgraditev oziroma poglobitev znanja o konkretnih metodah dela v muzeju.[6]

Leta 2007 je izvajanje obeh muzeoloških predmetov prevzela Katja Mahnič. Do novih vsebinskih in strukturnih sprememb je prišlo ob bolonjski prenovi študijskih programov umetnostne zgodovine. V okviru novega programa sta bila oba muzeološka predmeta po dobrih desetih letih spet združena v enega – pri čemer se je ohranil skupni obseg –, ki je bil v okviru prvostopenjskega študijskega programa prvič izpeljan v študijskem letu 2010/11. Poleg tega je bil za drugostopenjski program oblikovan tudi povsem nov predmet Izbrana poglavja iz muzeologije, ki bo prvič izveden v naslednjem študijskem letu. Z novim predmetom se povečuje obseg števila ur, namenjenih vsebinam s tega področja, poleg tega pa predmet zagotavlja tudi kontinuiteto na obeh stopnjah bolonjskega študija. Prvostopenjski predmet študente seznanja s problematiko predmetov, zbirk in

---

1 Janko Glazer: Franjo Baš (Očrt življenja in nekaj spominov). *Časopis za zgodovino in narodopisje* n.v. 5 (XL). Bašev zbornik, 1969, str. 28.

2 Nace Šumi: Oddelek za umetnostno zgodovino. Od 1919 do 1989, *Zbornik ob 80-letnici Filozofske fakultete. 1919–1999*, Ljubljana 1999, str. 122; Nataša Golob: Oddelek za umetnostno zgodovino. Od 1989 do 1999, *Zbornik ob 80-letnici Filozofske fakultete. Od 1919–1999,* Ljubljana 1999, str. 123. Prim. tudi Sergej Vrišer: Studij muzeologije na Filozofskom fakultetu u Ljubljani, *Informatica museologica,* 1984, št. 1–3, str. 13.

3 Jasna Horvat: Prof. dr. Sergej Vrišer (1920–2004). *Argo. Časopis slovenskih muzejev,* 47, št. 2, str. 10.

.4 Vrišer 1984 (op. 2), str. 13.

5 Golob 1999 (op. 2), str. 123.

6 Za vsebino obeh predmetov gl. Jasna Horvat: Izobraževanje v muzeologiji v Sloveniji, *Argo. Časopis slovenskih muzejev,* 46, št. 2, 2003, str. 145.

muzejev, drugostopenjski pa bo namenjen nekoliko širši tematiki interpretacije kulturne dediščine.

Vpis na interdisciplinarni doktorski študij Heritologija, ki se na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani v sodelovanju oddelkov za arheologijo, etnologijo in kulturno antropologijo ter umetnostno zgodovino izvaja od študijskega leta 2009/10, študentu omogoča zaključek izobraževanja na področju muzeologije tudi na najvišji akademski ravni. Heritologija kot področje doktorskega študija namreč ni le organizacijsko zastavljena na podlagi sodelovanja več oddelkov, ampak je tudi vsebinsko zasnovana interdisciplinarno, saj se je v njenem okviru mogoče bolj posvetiti tako muzeološkim kot konservatorskim temam. Doktorski študij Heritologija s svojo »naddisciplinarno« zasnovo lahko zato zelo jasno začrtava enega večjih problemov študija ne le muzeologije v ožjem, ampak vsebin, povezanih s kulturno dediščino, v najširšem smislu – njihovo vpetost v študijske programe, s tem pa tudi konceptualne okvirje posameznih humanističnih disciplin.

Za zdaj je torej študij muzeoloških vsebin na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani mogoč le v okviru posameznih predmetov, vključenih v študijske programe nekaterih oddelkov, kar na eni strani pogojuje obseg predstavljenih vsebin, na drugi pa seveda tudi razmerje med muzeologijo in matičnimi disciplinami, ki jim je muzeologija kot nekakšna pomožna (strokovna) veda bolj ali manj »podrejena«. Spoznanje o nezadovoljivosti takega modela je na fakulteti že pred več kot desetletjem pripeljalo do prvega poskusa oblikovanja samostojnih študijskih programov muzeologije in konservatorstva. V tem času sta nastala dva predloga drugostopenjskega študija muzeologije. Prvega sta zasnovala Jasna Horvat in Jože Hudales. Šlo je za dvoletni študij, katerega vsebina je sicer nastala na podlagi mednarodnih priporočil za oblikovanje izobraževalnih programov na področju muzeologije, vendar pa je bila vsebina hkrati prilagojena kadrovskim možnostim fakultete.[7]

To je veljalo tudi za drugi program, ki je bil oblikovan po zahtevah bolonjske reforme. Oblikovala ga je posebej za to zasnovana skupina visokošolskih profesorjev, ki na oddelkih za arheologijo, etnologijo in kulturno antropologijo ter umetnostno zgodovino predavajo spomeniškovarstvene vsebine,[8] pri pripravi pa je sodeloval tudi oddelek za zgodovino. Delovna skupina je pripravljala tri študijske programe – skupni prvostopenjski program Dokumentalistika ter dva drugostopenjska programa, Muzeologija in Konservatorstvo. Glavno vodilo pri oblikovanju vseh treh programov je bilo že od vsega začetka, da morajo biti sestavljeni pretežno iz predmetov, ki bodo akreditirani v okviru drugih študijskih programov Filozofske fakultete ali katere koli druge visokošolske ustanove.[9] Pripravo programov je (začasno) ustavila odločitev fakultete, da bo najprej akreditirala prenovljene verzije že obstoječih študijskih programov.

Področna skupina za heritologijo bo predvidoma prav v tem študijskem letu znova začela priprave na oblikovanje študijskih programov muzeologije in konservatorstva. Čeprav bo to že tretji poskus, pa so pred njo spet nekatera ključna vprašanja. Med njimi je gotovo najpomembnejše vprašanje vrste teh programov. Prva od možnosti je izpeljava zamisli dvostopenjskega modela študija: najprej skupni prvostopenjski program, ki bo diplomante uvajal v področje spomeniškovarstvenega dela, in nato njegova nadgradnja v obliki dveh drugostopenjskih programov, povezanih s specifiko dela na področju nepremične in premične kulturne dediščine. Druga možnost je oblikovanje dveh specialistič-

---

7 Prim. Jasna Horvat, Jože Hudales: *Predlog predmetnika za študij muzeologije na Filozofski fakulteti,* Ljubljana 2004, tipkopis, str. 1.

8 Skupina teh visokošolskih učiteljev je kasneje postala področna skupina za heritologijo v okviru doktorskega študija na Filozofski fakulteti.

9 Prim. gradivo za prvostopenjski študijski program Dokumentalistika ter drugostopenjska študijska programa. *Muzeologija in Konservatorstvo,* Ljubljana 2006.

nih drugostopenjskih programov. Odločitev za eno od možnosti ni zgolj organizacijska, ampak je tesno povezana s problemom izvedbe programov (redni študij proti plačljivi specialistični študij), ne nazadnje pa seveda tudi s samo vsebinsko strukturo programov.

Problematika vsebinske strukture študijskih programov s področja spomeniškega varstva na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani je torej deloma povezana z njihovo naravo. Z drugimi besedami, redni študijski programi bodo morali biti zaradi kadrovskih in finančnih omejitev na fakulteti sestavljeni iz programov, akreditiranih v drugih študijskih programih, torej predmetov, oblikovanih za potrebe drugih študijskih programov. To pomeni, da bodo vsebinsko ti programi v najboljšem primeru le približek idealne zasnove tovrstnih tujih programov. Pri plačljivih specialističnih študijskih programih bodo možnosti za oblikovanje želene vsebine sicer boljše, bo pa zato dostopnost teh programov zaradi šolnine brez dvoma omejena. To seveda velja ob predpostavki, da bodo redni drugostopenjski študijski programi za študente v resnici brezplačni, kot je bilo obljubljeno ob začetku procesa prenove študijskih programov v skladu z bolonjsko reformo.

Vendar pa je vsebinska zasnova študijskih programov muzeologije (in konservatorstva) še bolj kot od organizacijskih omejitev odvisna od konceptualnih vprašanj. Prvo od teh je nedvomno vprašanje, ali gre pri tovrstnih programih za programe, ki so v prvi vrsti aplikativni, torej so usmerjeni predvsem v pridobivanje znanja in praktičnih veščin, potrebnih za opravljanje različnih nalog v okviru posameznih spomeniškovarstvenih ustanov. Alternativa taki zasnovi so študijski programi, katerih predmetniki so zastavljeni tako, da je večina poudarka namenjena spoznavanju muzeologije kot samostojne znanstvene discipline z lastnimi idejami, koncepti in metodami. Na sredini med obema skrajnostma so študijski programi, v katerih sta uravnotežena oba vidika. Da vprašanje nikakor ni nepomembno, kaže zlasti neskladje med muzejsko prakso in muzeološko teorijo, ki je v vsakdanjem življenju muzejev še zmeraj močno zakoreninjena.

Drugo vprašanje je tesno povezano s prvim. Gre za vprašanje povezave med muzeologijo in matičnimi disciplinami. Za zdaj je izvajanje predmetov, povezanih z muzeološkimi vsebinami, na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani organizirano v okviru posameznih oddelkov, poleg tega so nekateri od teh predmetov celo izrecno vsebinsko omejeni na področje matičnih disciplin (na primer Etnološka muzeologija ali Arheologija za javnost ter Upravljanje z arheološko dediščino). Tako je bistveno vprašanje, ki si ga je treba zastaviti ob pisanju novih programov, ali bo ta povezava, v nekem smislu celo podrejenost muzeoloških vsebin posameznim humanističnim disciplinam značilna tudi za njih. Z drugimi besedami, ali bodo tudi predmeti v novih študijskih programih pretežno povezani z matičnimi disciplinami, ali pa bodo predmetniki teh programov študentom omogočali najširši vpogled v muzeološko problematiko.

S tem je ne nazadnje povezano še zadnje pomembno vprašanje vsebinske zasnove študijskih programov muzeologije, namreč vprašanje njihovega odnosa do dediščinskih študijev. Če je namreč emancipacija muzeologije od matičnih disciplin prvi korak na poti k najširšemu razmisleku o problematiki kulturne dediščine kot značilnega pojava moderne zahodnoevropske kulture, potem je nadaljevanje te poti nedvomno prehod ali pa vsaj vpenjanje študija muzeologije (in konservatorstva) v vsebinsko širše zastavljene dediščinske študije. Šele pogled skozi prizmo tega interdisciplinarnega raziskovalnega področja, ki se ukvarja s preučevanjem odnosov med ljudmi na eni strani ter interpretacijo, reprezentacijo in vrednotenjem preteklosti na drugi strani, namreč omogoča vzpostavitev sodobnega razumevanja kulturne dediščine in njenega varstva, ki bosta lahko igrala aktivno vlogo v družbenem, političnem in kulturnem razvoju sedanjega časa.

Primerjava pomembnejših tujih študijskih programov muzeologije jasno pokaže, da gre trend sodobnih študijskih programov s področja muzeologije prav v to smer, pa najsi gre za klasične muzeološke ali novejše, dediščinske študijske programe. Za vse je značilno, da potekajo pod okriljem posebnih organizacijskih enot (oddelkov, kateder, muzeoloških šol ipd.), za katere je značilno, da jih sestavljajo visokošolski učitelji najrazličnejših profilov (poleg klasičnih – arheologov, etnologov in kulturnih antropologov ter umetnostnih zgodovinarjev – še zgodovinarji, geografi, sociologi, pedagogi, informatiki, strokovnjaki naravoslovnih znanosti itd.). To omogoča zares interdisciplinarne študijske programe, ki diplomante usposabljajo tako za praktično delo v muzejih ter najrazličnejših javnih in zasebnih ustanovah, povezanih z varovanjem, interpretacijo, prezentacijo in promocijo kulturne dediščine, kot tudi za znanstvenoraziskovalno dejavnost.

Vsi našteti konceptualni problemi, povezani z vsebino študijskih programov muzeologije (in konservatorstva), so torej bistveno povezani s problemom samostojne organizacijske enote, ki bi v okviru Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani skrbela za izobraževalni in znanstvenoraziskovalni razvoj spomeniškovarstvenega področja. Trenutno na fakulteti obstajata dve tovrstni organizacijski enoti. Na oddelku za umetnostno zgodovino že od leta 1971 obstaja katedra za muzeologijo in konservatorstvo.[10] Čeprav je bila že ob času svoje ustanovitve vpeta v oddelek, pa je vsaj v času, ko je njen prvi član, Sergej Vrišer, predaval spomeniškovarstvene vsebine za študente arheologije, etnologije in kulturne antropologije ter umetnostne zgodovine, delovala kot fakultetna »matična« enota za to področje. Kasneje, zlasti pa ob oblikovanju katedre za etnološko muzeologijo in etnološko konservatorstvo, sta se njen pomen in vloga v tem smislu, razumljivo, zmanjšala.

Pred nadaljevanjem procesa oblikovanja študijskih programov s področja muzeologije (in konservatorstva) smo se torej znašli pred pomembnim vprašanjem, ki je tako organizacijske kot tudi konceptualne narave. Ali je na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani potrebna posebna, interdisciplinarna organizacijska enota, ki bi prevzela skrb za razvoj izobraževalne in znanstvenoraziskovalne dejavnosti, povezane s spomeniškovarstvenim področjem? Če je odgovor da, se takoj postavlja naslednje vprašanje: Kakšna naj bo ta organizacijska enota? V okviru sedanjega organizacijskega ustroja fakultete to ne more biti katedra, saj so katedre sestavni deli posameznih oddelkov, torej povezane s posameznimi znanstvenimi disciplinami, ki jih ti pokrivajo. Poleg skupnih organizacijskih enot Filozofsko fakulteto sestavljajo oddelki. Vprašanje torej je, ali domača stroka potrebuje in zmore oddelek, ki bo pokrival področje varstva kulturne dediščine.

---

[10] Katedra za muzeologijo in konservatorstvo na oddelku za umetnostno zgodovino je bila celo prva tovrstna katedra na ozemlju nekdanje države; Vrišer 1984 (op. 2), str. 13.

Doc. ddr. Verena Perko
Muzejska svetnica,
Gorenjski muzej Kranj, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

HEREZIJA ALI HERITOLOGIJA?
Individualni doktorski študij heritologije na Filozofski fakulteti v Ljubljani

»Herezija ali heritologija?« je bilo vprašanje nekega študenta, ki je poleti 2009 na spletni strani Filozofske fakultete v Ljubljani našel razpis za popolnoma novo študijsko smer. Moj odgovor pa je seveda bil: *»Obojega po malem!«* Heritologija je bila do tedaj kot veda in celo kot termin, ki označuje dejavnosti, povezane z dediščino, domala neznana pri nas, in tako je malo za šalo, malo zares dobil študij že na začetku zelo duhovito, po malem pa tudi dokaj ustrezno oznako heretičnih študij.

ODLOČITEV ZA IME HERITOLOGIJA

Eden od razlogov za ime nove študijske smeri je bil, da se pri nas z dediščino ukvarjajo številne ustanove. Različna področja teoretičnega in praktičnega delovanja obravnavajo dediščinske vsebine ne le z raznovrstnih, temveč včasih celo z nasprotujočih si stališč. Pri nas se dediščina obravnava razdrobljeno, ločeno po posameznih področjih temeljnih znanosti, kot so arheologija, umetnostna zgodovina, arhitektura, biologija, zoologija, ekologija itd. Nekako tako, kot bi bilo človekovanje nekaj, kar ni v najtesnejši povezavi z okoljem in človekovim položajem v družbi ter kompleksnim razvojem družbe in posameznika. Še vedno kot da bi bila dediščina nekaj vnaprej določenega in nespremenljivega, čeprav je že dolgo splošno sprejeto, da je dediščina stvar družbenega dogovora. Prav to smo z izborom imena želeli poudariti. Heritologija je namreč veda o dediščini kot družbenem konstruktu, s konceptualnim holističnim pristopom. Želeli smo torej jasno opredeliti študij, ki se ne bo konkretno ukvarjal s to ali ono dediščino, temveč bo nudil teoretično osnovo za holistični pristop pri praktični obravnavi katere koli zvrsti dediščine.

Izhajali smo iz splošno sprejete definicije, da je dediščina proces in da prepoznavanje nečesa, kot je dediščina, poteka v najtesnejši povezavi z družbenopolitičnimi dogodki ter v sklopu aktualnega družbenega diskurza. Heritologija pa je veda, ki se ukvarja z vsemi oblikami in pojavi, povezanimi z nastajanjem, prepoznavanjem in komuniciranjem dediščinskih vsebin, s fenomenom kolektivnega spomina in identitetnih procesov. Termin je v tem smislu vizonarsko uporabil dr. Tomislav Šola že v osemdesetih letih prejšnjega stoletja. Da se je uveljavil, pa gre brez dvoma pripisati izjemnemu vplivu zagrebške šole na začetke in razvoj slovenske muzeološke misli, kjer se je v marsičem zgledoval tudi ljubljanski model individualnega doktorskega študija heritologije.[1]

Ustanovitev doktorskega študija heritologije ni bila samo rešitev za dolgoletne poskuse ustanoviti skupni muzeološki študij na ljubljanski univerzi, temveč je pravi odgovor glede na razvoj svetovne dediščinske paradigme. Študij je sad dolgoletnih prizadevanj skupine strokovnjakov in njihovega pozitivnega odziva na potrebe časa. Na eni strani so to potrebe slovenske javnosti, na drugi pa potrebe strokovnjakov z različnih dediščinskih podro-

[1] Profesor Tomislav Šola ima v Sloveniji pomembno vlogo pri širjenju temeljnega muzeološkega znanja in sodobne dediščinske filozofije, ki jo sam imenuje heritologija. Kot zunanji sodelavec je bil vključen v izobraževanje nekaterih slovenskih muzealcev, bil pa je tudi mentor pri moji doktorski disertaciji, obranjeni na Zagrebški univerzi (Perko 2011), kot mentor in zunanji izvajalec sodeluje pri izvajanju individualnega doktorskega študija heritologije, za kar se mu na tem mestu iskreno zahvaljujemo.

čij, ki se zavedajo svoje nemoči pri reševanju močno prepletenih problemov, ki smo jim priča pri kompleksnih dediščinskih procesih. Je tudi pravi odziv glede pomanjkljivega profesionalnega usposabljanja slovenskih muzealcev. Ustanovitev nove smeri doktorskega študija je hkrati tudi odraz zrelega spoznanja mnogih strokovnjakov, da uvedba novega študija ne sme biti zgolj ustvarjanje novega poligona, ki bi služil merjenju moči posameznih oddelkov na fakulteti ali bi postal stvar prestiža med posameznimi strokovnjaki. Študij dediščine je stvar interdisciplinarnosti in usklajenega sodelovanja. Ali kot to rad poudarja prof. Šola, je neke vrste sodobna dediščinska filozofija.

IZ BRNA Z NOVIMI IDEJAMI

Začetek novega študija sega v konec osemdesetih in v devetdeseta leta prejšnjega stoletja. Da smo se tedaj posamezni slovenski muzealci zavedli pomanjkanja muzeoloških znanj, je brez dvoma treba pripisati močnemu vplivu ICOMOVE brnske poletne muzeološke šole, kjer smo se mnogi pobliže srečali z novo muzeološko paradigmo in se dobesedno prepojili z novim načinom razmišljanja. V Brnu smo imeli priložnost slišati najpomembnejše evropske muzeologe, med njimi tudi vodilne predstavnike zagrebške šole. Zavedli smo se klavrnega stanja v slovenskih muzejih kot posledice močnega zaostajanja profesionalizacije in popolne odsotnosti teoretične muzeologije v Sloveniji. Začeli smo razmišljati, kako priti do študija, ki bo nudil širša znanja, kot je le muzeografsko, kajti ta znanja so posamezni oddelki Filozofske fakultete (pod imenom muzeologija) pri nas tedaj že nudili in so ustrezala povsem preživeti muzeološki paradigmi.

Konec poletja 1999 se je z oblikovanjem nove bolonjske sheme pokazala možnost za uvedbo novega predmeta. Nekega poznopoletnega popoldneva smo se na Zavetiški ulici, na Oddelku za etnologijo, sestali Jasna Horvat, Jože Hudales in Verena Perko, avtorica sestavka. To je bil začetek dolgotrajnega in nemalokrat mučnega procesa, ki je v nekajletnih amplitudah nihal od skorajšnje ustanovitve skupnega, medoddelčnega dodiplomskega študija muzeologije do popolne zavrnitve ter vedno novih prepričevanj in utemeljevanj na brezštevilnih sestankih z dekanom in predstavniki oddelkov ter zunanjimi strokovnjaki. Že sam pojem muzeologije kot malo znane vede je delal nemalo težav. Kar nekajkrat se je zgodilo, da so muzeologijo zamenjali z muzikologijo, predvsem pa je bilo treba nenehno pojasnjevati, da muzeologija ni veda, ki bi se ukvarjala z muzeji, temveč s komuniciranjem dediščinskih vsebin in potrebami sodobne družbe. (Pogosto je pomagala šele primerjava z medicino, ki se tudi ne ukvarja z bolnišnicami.) Cilj novega študija bi torej moral postati izobraževanje strokovnjakov, ki bi pozabili smisel in cilje muzejskega dela ter razumeli pomen ohranjanja dediščine v izvornem prostoru. Predvsem pa bi morali prepoznati pomen delovanja sodobnih muzejev za potrebe sodobne slovenske družbe in njihovo vlogo pri generiranju narodove identitete.

Še danes ne vem natančno, kaj je prevesilo jeziček na tehtnici, da se je leta 2009 zgodila heritologija. Nekdo od kolegov me je nedavno opozoril, da je bilo treba med drugim tudi počakati na spremembe – vendarle ne na spremembo politične struje, temveč oddelčnega vodstva –, čeprav je vsako vodstvo na neki način tudi odraz določene politične moči. Skoraj gotovo se motim, a sama sem skoraj prepričana, da je bil odločilen motiv tudi potreba po dodatnih znanjih in z njimi nekaj več možnosti, da posamezni oddelki Filozofske fakultete preživijo bolonjski cunami. Kakor koli. Odprta je bila nova študijska smer heritologija. Študij je zasnovan na temelju konservatorstva in muzeologije, temeljni cilj pa je opremiti bodoče strokovnjake s temeljnimi teoretičnimi znanji s področja varovanja, komuniciranja in ohranjanja dediščine kot celostnega fenomena človekovanja.

Namen nove študijske smeri je že od vsega začetka začrtati nov, holistični pristop na področju dediščinskega teoretičnega in praktičnega delovanja. S pomočjo povezanega,

interdisciplinarnega študija konservatorstva in muzeologije smo si zadali širiti nova teoretična znanja, seznanjati bodoče strokovnjake z multiparadigmatičnimi in interdisciplinarnimi pristopi. Zadali smo si izoblikovati strokovnjake z različnih področij dediščinskega delovanja s podobnimi pogledi na družbeno vlogo dediščine in jih usmeriti v delovanje za potrebe sodobne družbe. Strokovnjake, ki bodo spoznali pomen dialoga in sprejemali odločitve, ki bodo sad dobrih sodelovanj.

Če bi izhajali iz širšega, filozofskega in psihološkega vidika, bi upravičeno trdili, da skušamo delovanje na področju dediščine s holistično zastavljenim interdisciplinarnim heritološkim študijem ne le teoretično utemeljiti, temveč ga tudi družbeno osmisliti.

TEMELJNA ZNANJA S PODROČJA KONSERVATORSTVA IN MUZEOLOGIJE

Pri obeh področjih se študentje seznanjajo z dediščinskimi paradigmami in zgodovinskim razvojem dediščinskih ved na kritičen, družbeno in zgodovinsko utemeljen način podajanja osnovnih teorij in s prikazi konkretnih primerov. Slednjemu služi tudi obravnava mednarodnih konvencij na področju varovanja dediščine ter vzporedno spremljanje razvoja različnih pristopov na področju konservatorstva in muzeologije. Teoretična znanja so običajno podprta s primeri iz slovenske prakse ali od drugod. Pomemben del namenjamo odnosu med osnovnimi znanstvenimi vedami, kot je na primer arheologija, in novim heritološkim teoretičnim pristopom. Obravnavamo interpretacijo in prezentacijo različnih vrst dediščine in vprašanja njenega upravljanja ter komuniciranja vsebin v izvornem okolju. Velik delež pripada sodobnim muzeološkim teorijam o družbeni vlogi muzejev, njihovemu inkluzivističnemu načinu delovanja in komunikaciji dediščinskih vsebin. S tem v zvezi so nadvse aktualna vprašanja ekomuzejev in nove muzeologije. Posebno mesto imajo nove informacijsko komunikacijske tehnologije in virtualne vsebine ter kibernetični muzeji. Nekaj pozornosti namenjamo tudi poglavjem iz profesionalne etike s področja temeljnih dediščinskih znanstvenih ved in muzeologije ter konservatorstva, vedno s poudarkom na potrebah sodobne družbe.

Veliko pozornosti posvečamo razumevanju javnosti, njene raznolikosti in aktivnega vključevanja ali inkluzije v vse faze dediščinskega delovanja. Glede na teme posameznih doktorskih raziskav doktorskih kandidatov vključujemo tudi druge sorodne vsebine, na primer s področja sociologije, in jih skušamo na najprimernejši način povezati z osnovnimi vsebinami heritološkega študija. Te običajno pripravijo gostujoči predavatelji.

SOBOTNA HERITOLOŠKA SREČANJA

Srečanja potekajo ob sobotah, ker je večina naših študentov zaposlenih. Na leto izvedemo okoli petnajst srečanj, ki potekajo bodisi na Zavetiški ulici v predavalnicah Arheološkega oddelka ali na obisku v katerem od muzejev in drugih dediščinskih ustanovah. Vsebine povezujemo z vidika konservatorske in muzeološke stroke, prepoznavamo razlike in v dialogu med predavatelji in slušatelji iščemo podobnosti. Slednje je vodilo svetovne heritološke misli in zato je tudi vodilo našega izobraževanja – in izkazalo se je kot zelo uspešen princip vodenja individualnega doktorskega izobraževanja.

Srečanja so stekla pozno jeseni 2009, s ciljem, da se oblikuje skupina kritično razmišljujočih, interdisciplinarno usmerjenih in med seboj prijateljsko povezanih strokovnjakov, ki bodo na celovit način in povezano delovali tudi pri kasnejšem delu na področju dediščine. V ta namen prirejamo redna srečevanja predavateljev in študentov z različnimi strokovnjaki, obiskovanje razstav, oglede dediščinskih središč in srečevanja z uporabniki in delavci na področju dediščine. Strokovnjaki, ki so se ljubeznivo odzvali na naše va-

bilo, so bili praktiki ali teoretiki s področja arheologije, podvodne arheologije, poznavalci mednarodnih konvencij, arhitekti in dizajnerji, specialisti za muzejsko oblikovanje in ekomuzeje, interpretatorji dediščine, specialisti varovanja naravne dediščine, oblikovalec zvočnih prostorov v prezentaciji dediščine in muzejih, poznavalci upravljanja arheoloških parkov in muzejev, vodje prenove historičnih stavb in njihovih vsebin, poznavalci družbenih vidikov prenove starih mestnih jeder pa tudi avtorji muzejskih razstav, vodja službe za vzpostavitev kriterijev varovanja premične dediščine in standardizacije muzejskega dela, specialist za muzejsko dokumentacijo, avtoritete s področja identitete naroda, s katerimi smo spregovorili o vlogi dediščine ter sodobni družbi in izgubi smisla. Med vrhunci je bilo srečanje z Borisom Pahorjem v sežanski knjižnici Srečka Kosovela.

TEMELJNA ZNANJA OD VSEPOVSOD

Temeljna znanja prinašajo predavanja s prikazom različnih teorij s področij temeljnih heritoloških znanosti. Pri oblikovanju programa se držimo pravila recipročnosti, aktivne udeležbe in vzajemnega učenja. Predavatelji smo praviloma prisotni celotno srečanje in poslušamo drug drugega, kar ima izjemen pomen za uveljavljanje principa interdisciplinarnosti in oblikovanje živahnih diskusij. Študentje, med katerimi imajo nekateri zelo specifična znanja in bogate izkušnje iz prakse, na primer s področij, kot so zgodovina, arheologija, dizajn, upodabljajoče umetnosti, teatrologija itd., bogatijo skupno zakladnico znanj. Obiski razstav in drugih dogodkov so organizirani običajno ob spremstvu odgovornega strokovnjaka, bodisi kustosa ali oblikovalca, neredko se nam pridružijo direktorji ustanov, arhitekti itd. Dogodek običajno zaključimo z diskusijo in kratkim pisnim izdelkom študentov, ki ga kasneje posredujemo gostiteljem. Pisne izdelke na naslednjem srečanju prediskutiramo ob kritičnem pretresu teoretičnih izhodišč in ob obravnavi primera iz prakse. Pogosto ob takšnih obravnavah kar dežujejo nove ideje. Zamisli, kako se drugače lotiti prezentacije določene teme, so prave zakladnice navdihov. Pogosta so tudi kritična razmišljanja, ki znajo boleče zrcaliti preozek pogled strokovnjakov.

Z letošnjim letom zaključujemo prvo triletko. Naši novi heritologi so pred zagovorom doktoratov, zato smo tri srečanja posvetili predstavitvam njihovih tez. Pokazalo se je, da so javne predstavitve doktorskih tez nadvse dobrodošle. Doktorandi so predstavili strukturne zasnove svoje znanstvene raziskave, hipotetična izhodišča, metodologijo raziskav in fazne rezultate. Razgalila so se šibka znanja naših študentov s področja filozofije znanosti in potrebe po poznavanju osnovnih zahtev raziskovalnega dela, kamor doktorsko delo sodi. Diskusije, ki so se ob predstavitvah tez in hipotez odprle v skupini, so bile žlahten sad triletnega skupnega dela. Medsebojne razprave so izjemno pomembne pri uveljavljanju širšega pogleda na področju dediščinskih raziskav. So tudi izjemno pomembne za širjenje interdisciplinarnih znanj in njihovega uveljavljanja v praksi. Izkušnje doktorandov, ki svoja dela zaključujejo, so bile tudi izjemno pomembna pomoč tistim, ki svoj študij šele začenjajo. Nasveti, kritične pripombe, izmenjava literature ali zgolj drobna opažanja so lahko neprecenljivega pomena za nastajanje vsake doktorske raziskave.

PRVA GENERACIJA IN KAKO NAPREJ?

V treh letih, kolikor traja individualni doktorski študij heritologije, smo izvedli okoli petinštirideset sobotnih srečanj pod vodstvom doc. dr. Jelke Pirkovič in avtorice tega sestavka ter ob nepogrešljivem in ljubeznivem sodelovanju mnogih gostujočih strokovnjakov z različnih področij.[2] Pri vseh dosedanjih srečanjih, predavanjih in predstavitvah, gostovanjih

[2] Ostali predavatelji, Katja Mahnič, Jasna Horvat, Jože Hudales, Sonja Hojer in Vito Hudales, ki jim preobremenjenost ne dovoljuje, da bi se lahko aktivno udeleževali sobotnih srečanj, delujejo z načinom rednih individualnih konzultacij. Te potekajo v domeni posameznih predavateljev in zunanjih mentorjev.

in obiskih se je pokazalo, da so sobotna srečanja ne le močno priljubljena pri študentih, temveč tudi izjemno pomembna za oblikovanje nove študijske smeri. Potrebna so za oblikovanje skupnih teoretičnih izhodišč in doktrine, ki temeljijo na interdisciplinarnosti in kritičnem pogledu na monoparadigmatična, dandanašnji močno zastarela ter tudi sporna izhodišča delovanja na področju dediščine. Interdisciplinarni in dialoški način dela omogoča prepoznavanje glavnih miselnih tokov znotraj konservatorske in muzeološke vede. Odpira kritičen pogled v sodobne prakse znotraj temeljnih dediščinskih znanosti, kot so arheologija, etnologija, zgodovina itd. Odkriva enotna profesionalno etična izhodišča na področju temeljnih znanosti, konservatorstva in muzealstva. Poglablja razumevanje pomena mednarodnih konvencij, ki jih nemalokrat država Slovenija podpiše, a jih v praksi ne upoštevamo. Žal tudi zato, ker jih slabo poznamo – kot se je nedavno tega pokazalo pri oblikovanju najnovejših predlogov za muzejski zakon.

DEDIŠČINA KOT NAJPOMEMBNEJŠA LADJA ČLOVEKOVANJA

Najpomembnejše, kar so heritološka srečanja prinesla, pa je spoznanje, da ne more priti do kopernikanskega obrata na področju dediščine brez teoretične podkovanosti in usklajenega interdisciplinarnega timskega dela. Dediščina je brez dvoma ena najpomembnejših ladij človekovanja: povezuje sedanjost s preteklostjo, prinaša upanje in pomaga prepoznati prave poti v prihodnost. In kar je najvažnejše, odkriva občečloveške vrednote in z njimi vrača smisel zablodeli sodobni zahodni družbi. Je temelj najsodobnejše ekonomske misli in je številka ena na področju turizma.

Dediščina ni strošek, je naložba in hkrati tudi ustavna pravica vseh nas. Pravilna pot do dediščine kot vrednote in načina življenja pa vodi prek celostnega pristopa, ki obravnava človeka, naravo in družbo kot raznolik, toda notranje neločljivo povezan pojav. Kot odraz človekovanja. Tega pa seveda ni moč doseči brez trdnih teoretičnih izhodišč in zadostnega števila ljudi, ki delujejo v smislu nove paradigme.

POMOČ IN NAJISKRENEJŠA ZAHVALA

Pri delu smo naleteli na velikanski odziv in neizmerljivo solidarnost kolegov iz domala vseh slovenskih, a tudi hrvaških dediščinskih ustanov. Obisk na sončno, deževno ali tudi viharno in sibirsko hladno, snežno in še kakšno drugačno soboto, predavanje v zaspanem sobotnem jutru, ki traja vse do dveh ali celo malo dlje, pa vodstvo z diskusijo, ogled razstave ali najdišča, čemur sledita pogostitev s kavo ali malico, obdaritev s katalogi, da o brezplačnih vstopnicah – in seveda brezplačnih gostovanjih uglednih strokovnjakov pri nas na Zavetiški ulici ali v vedno ljubeznivo odprtih Mestnem ali Etnografskem muzeju niti ne govorimo! Naj se na tem mestu vsem, ki so nas na ta način gostili, pogostili ali nas s predavanjem obogatili, najtopleje zahvalimo!

KDO VSE JE Z NAMI NA SOBOTNIH SREČANJIH (in povabilo, da se nam pridružite)

Obvestila o sobotnih srečanjih redno objavljamo na spletni strani Slovenskega arheološkega društva, ICOM-a in Slovenskega muzejskega društva. Na naših sobotnih srečanjih se nam večkrat pridružijo kolegi iz slovenskih muzejev pa tudi študentje arheologije in etnologije ter nekateri drugi strokovnjaki iz drugih slovenskih dediščinskih ustanov. Pravijo, da so srečanja zanimiva, da izvedo veliko novega in cenijo naše živahne diskusije.

V prihodnosti načrtujemo in napovedujemo srečanja s številnimi slovenskimi in nekaterimi tujimi strokovnjaki s področja dediščine. Obiskali bomo nove razstave, udeležili se bomo zanimivih dogodkov in srečanj, kjer se lahko seznanimo z vsem tistim, kar nam omogoča, da slovensko dediščino razumemo z vidika potreb sodobne družbe.

Pridružite se nam!

Doc. ddr. Verena Perko
Muzejska svetnica,
Gorenjski muzej Kranj, Univerza v Ljubljani

ARHEOLOGIJA ZA JAVNOST KOT NAČIN REŠEVANJA MUZEOLOŠKEGA ZNANJA MED ARHEOLOGI Z NAMENOM VKLJUČEVANJA ARHEOLOŠKE DEDIŠČINE V SODOBNO DRUŽBO

Slovenski arheologi smo čedalje pogosteje tarča javnih kritik – bodisi da gre za zamude, podražitve pri gradnjah ali celo prepovedi posegov na zemljiščih, krivi smo arheologi. Velikokrat smo priča jedkim sporočilom v časopisih na račun našega dela in včasih se celo zelo uglednim strokovnjakom rado zapiše, da je arheologija stvar bogatih in da naša družba pač ne zmore plačevati tako zamudnih in dragih raziskav. Javne polemike se čedalje pogosteje nanašajo tudi na način raziskovanja in prezentiranja arheoloških ostankov. Izkopati ali ne izkopati, in če že kopati, kako kopati? Arheološki park ali zgolj razstava? Razstava za širšo javnost ali le za arheologe? Ali bi ne zadostovala zgolj izkopavanje in znanstvena objava? Pa tudi, kdaj naj gradivo roma v muzejske depoje in kdo ima pravico do interpretacije? Vse to so zgolj najpogostejša v javnosti zastavljena vprašanja, na katera ponuja vsak svoj odgovor: na eni strani stroka, na drugi javnost!

KAJ JE NAŠE NAJVEČJE BOGASTVO: ARHEOLOGI ALI ARHEOLOŠKE NAJDBE?

Začnimo z nespodbitno ugotovitvijo, da veliko arheološkega bogastva v Sloveniji ostaja javnosti domala nedostopnega, shranjenega v muzejih in še veliko več na Zavodih za varovanje kulturne dediščine. Glede na to, da zadnje desetletje arheološke raziskave vodijo tudi zasebniki, se precejšnja količina gradiva hrani tudi zunaj uradne evidence. V najboljšem primeru bo gradivo objavljeno šele čez dolga leta, največja množina zgolj v obliki suhih strokovnih poročil, manjši delež pa tudi kot zapletene, nikomur doumljive znanstvene razprave. To pomeni, da ostaja velika večina dragocenih dediščinskih spoznanj široki javnosti nedostopna.

SE MAR VSI MOTIJO ALI JE NEKAJ NAROBE TUDI Z NAŠIM NAČINOM DELA?

Se moti javnost, ko terja zase pravico do interpretacije, ali imamo prav strokovnjaki, ko z rabo vzvišene znanstvene terminologije in neinterpretiranimi prezentacijami trgamo preteklost od sodobne družbe?

O pravicah javnosti se jasno izrekajo mednarodne konvencije. O njih govori tudi profesionalna arheološka etika. Po drugi strani pa arheologe ščiti zakon o avtorskih pravicah, saj omogoča, da ostaja izkopano arheološko gradivo v skladiščih vse do objave, kar pomeni, da je najmanj pet let »skrito« očem javnosti. Tako se zgodi, da ko pride do objave ali celo razstave, se nihče več ne spomni najdišča, ki v kolektivnem spominu nekega prostora posledično izgubi vsakršen pomen.

KOMU PRIPADA DEDIŠČINA

Med arheologi velja splošno, nenapisano pravilo, da so arheološke najdbe domena stroke, kar posredno odraža tudi raba termina arheološka dediščina, ki se nanaša na naj-

dišča in gradivo – čeravno vsi vemo, da (katera koli) dediščina ni stvar stroke, temveč pravica (in dolžnost) javnosti.

Raba termina kaže tudi na napačno predstavo o dediščini, kot bi bilo to, kar izkopljemo, že tudi avtomatično dediščina. Dediščina je dialektični proces, ki vključuje javnost. Je vsakokratni družbeni dogovor in ne gradivo, ki leži neobjavljeno in javnosti neznano v depojih.

DVA FRAGMENTA KŽG KERAMIKE

Dejstvo je, da arheologi javnost in njene potrebe slabo poznamo. Enako ostaja večini strokovnjakov neznano, da je odnos javnosti do preteklosti in dediščine na splošno zrcalna slika odnosa, ki ga ima stroka do javnosti.

Slabo se zavedamo, da ljudje ne razumejo zapletenega znanstvenega jezika in da je za uspešno interpretacijo potrebno posebno znanje ali vsaj usposobljenost. Zanemarjamo dejstvo, da dediščine ne moremo zaščititi pred uničevanjem zgolj z zakoni. Redkokdaj se zavedamo, da gre pri tem za celosten odnos družbe do dediščine v celoti in ne zgolj za arheološko gradivo in najdišča. Ta je po navadi le vrh ledene gore.

Premalokrat se zavedamo, da je arheologija veda, ki se ukvarja s pomembnim delom preteklosti. Ljudem razkriva zakladnico znanj in vrednot z namenom, da bi pomagala razumeti sedanjost in prepoznati pot v boljšo prihodnost.

Za mnoge slovenske arheologe so žal te besede zgolj floskule in ne posebno znanje, sad dolgoletnega dela z javnostjo, kot ga prakticirajo mnoge dežele po svetu in pri čemer ima arheologija za javnost pomembno vlogo.

ARHEOLOGIJA, ENA VEDA ZA VSE ČASE?

Da bi razumeli položaj, v katerem je sodobna slovenska arheološka stroka in s tem tudi »arheološka« dediščina, moramo najprej na kratko predstaviti vlogo arheologije v sodobni zahodni družbi. Arheologija je danes močno razvejena znanost. V 19. stoletju se je iz antikvarizma in prek vloge pomožnih ved hitro razvila v samostojno znanost z zelo zahtevno metodologijo in specialno terminologijo. Arheologija je imela velik vpliv na razvoj sodobne zahodne družbe in pomembno vlogo pri nastanku nacionalnih držav. Z materialnimi dokazi je podprla Darwinovo razvojno teorijo in ima temeljno vlogo pri raziskovanju in pojasnjevanju razvoja človeške vrste. Nenadomestljiva je bila in je še pri raziskovanju starih civilizacij in kultur. Področje njenega raziskovanja pa postaja z vsakim letom širše, podaljšalo se je v dobo industrializacije in druge svetovne vojne. Zaradi vsega naštetega je prispevek arheologije k razumevanju sodobne družbe in vloge posameznika v njej neprecenljiv.

Arheološka znanost je po drugi svetovni vojni zaradi političnega madeža v zvezi z raziskovanjem ras in njihove vloge začela razvijati t. i. novo ali procesno arheologijo. Značilnost te arheološke šole ali paradigme temelji na naravoslovju, na analogijah iz sodobnih etnografskih spoznanj, generalizacijah ter poudarjanju nevtralnosti in objektivnosti znanstvenega spoznanja. Posledično sta se močno razvili metodologija in specifična terminologija, čemur je sledil neizogiben odmik od laične javnosti. Zapiranje znanstvenega področja pa je vodilo v nekritičnost do lastne vede in paternalističen odnos do javnosti, kar je vodilo družbo v odtujeno doživljanje preteklosti. Slednje je najmočnejši vzrok zanemarjanja dediščine v vsakdanjem okolju in posledično njenega uničevanja. Spoznanje,

da je nemogoče zaščiti spomenike v izvornem okolju brez aktivnega sodelovanja lokalne javnosti, je pripeljalo v devetdesetih letih do kopernikanskega obrata na področju arheološke znanosti.

Odločilni so bili predvsem protesti staroselskih ljudstev proti odvažanju kulturne dediščine in kostnih ostankov z grobišč prednikov v oddaljena znanstvena središča. Protesti so v Ameriki in Avstraliji vodili do sporov z raziskovalci in celo v uničenja izkopavalne dokumentacije. Staroselske skupnosti so zahtevale pravico do vključevanja v procese interpretacije arheološke dediščine, ki se tiče njihovih lastnih prednikov, in restitucijo odpeljanega gradiva.

Arheološka znanost je morala sprejeti na znanje, da sodobna javnost želi svojo lastno dediščino ne le razumeti, temveč jo tudi interpretirati, uživati in upravljati. Arheologija za javnost (angl. *public archaeology*) je nastala kot odgovor na nove družbene potrebe. Na Zahodu je prisotna povsod tam, kjer gre za finančna, interpretativna in etična vprašanja arheološke dediščine, ali enostavneje povedano, povsod tam, kjer se arheologija stakne z javnostjo. Po svetu pa so se pojavile tudi nove vrste arheoloških šol, kot so postprocesna, interpretativna, socialna arheologija in druge, ki so veliko bolj odprte do pričakovanj javnosti.

MUZEJI ZA VSAKDANJO RABO?

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja je tudi muzeologija kot odgovor na identitetne potrebe postmodernistične družbe krenila v nov razvoj. Eden od pomembnih vidikov delovanja sodobnega muzeja kot medija je postalo širjenje znanja o kulturni dediščini kot kvaliteti življenja in s tem načelo varovanja kulturne dediščine v izvornem okolju.

V družbah vzhodnega bloka so identitetne potrebe izbruhnile po velikih političnih spremembah v devetdesetih letih. Pričakovanja javnosti po vključevanju v procese interpretiranja naraščajo tudi v naši družbi. Vendar je naš temeljni problem v tem, da se arheologija pri nas ni razvila v postprocesne smeri, ker smo manj bogata družba in smo obtičali smo na enem, kvečjemu dveh konceptualnih pristopih, na kulturno-historični in procesni arheologiji. Za obe je značilen avtoritativen in ekskluziven odnos do javnosti. Edina potreba, ki jo slovenska arheologija prepoznava pri javnosti, je paternalistična. Nanaša se na poučevanje, kot bi bila javnost na stopnji nedoletnega otroka. Slovenska arheologija »proizvaja« veliko število odlično metodološko usposobljenih strokovnjakov in veliko raziskanih najdišč ter neobladljivo veliko gradiva. Tega pa nihče ne zna interpretirati na tak način, da bi ljudje gradivo doživeli kot del svoje osebne dediščine.

ARHEOLOGIJA ZA JAVNOST, MODNA MUHA ALI POTREBA SODOBNE DRUŽBE?

Arheološki oddelek Filozofske fakultete v Ljubljani se je že dolgo zavedal pomanjkljive usposobljenosti svojih diplomantov za delo z javnostjo in s tem posledično vse slabše integracije arheologije v sodobno slovensko družbo. V bolonjsko shemo smo vključili vsebine, ki bi arheologom dale nekaj teh znanj, in oblikovali smo nov predmet. Arheologom naj bi med drugim nudil tudi globlje razumevanje družbenega pomena arheološkega dela in vloge arheologije v sodobni družbi.

Predmet sestavljajo temeljna konservatorska in muzeološka ter druga interdisciplinarna znanja. Temeljna naloga je seznanjanje s potrebami in pravicami javnosti ter prepoznava-

nje ključnega pomena aktivne vloge javnosti pri raziskovanju, interpretaciji in prezentaciji dediščine.[1]

ZAKAJ MORA ARHEOLOGIJA PO POMOŽNO ZNANJE K MUZEOLOGIJI

Naloge arheološke vede so preučevanje civilizacij in družb preteklosti, čemur je prilagojena zahtevna arheološka metodologija. Arheologija kot znanstvena veda z zamejenim področjem raziskovanja nima razvite metodologije za preučevanje potreb sodobne družbe. Za uspešno delovanje v prid javnosti sega na področje muzeologije, hermenevtike in interpretacije. V praksi se povezuje z muzeji, katerih temeljne raziskave se nanašajo na javnost. Pri tem ni treba posebej poudarjati, da tako vlogo lahko prevzemajo le muzeji, ki v vlogi medijev predstavljajo dediščinske vsebine v okolju. Sodobna arheologija za javnost s širjenjem muzeološkega znanja med arheologe omogoča pretok specifičnih znanj in teorij. Omogoča pretok znanstvenih izsledkov iz neposrednega raziskovalnega vira in njihovo predstavitev v javnosti, ki poteka na razumljiv in doživljajsko poln, interpretativen način.

Arheologija za javnost je v osnovi komplementarna dediščinska veja, ki v znanstvene kroge širi poznavanje sodobnih teorij s področja informatike. Seznanja arheologe z etičnimi obvezami do izvirnega predmeta in do dokumentacije in z dolžnostjo do javnosti. Daljnosežen cilj pa je integriranje arheološke dediščine v sodobno družbo in njeno varovanje v izvornem prostoru. Tega ni mogoče dosegati brez aktivnega vključevanja javnosti in poznavanja temeljnih potreb sodobne družbe, kar pa so hkrati tudi glavne naloge sodobnega muzeja.

Arheologija za javnost, podobno kot sodobna muzeologija, temelji na osnovnih značilnostih vsake družbe. Ne moremo je presajati neposredno iz enega kulturnozgodovinskega okolja v drugo, ne da bi ob tem izgubili jedro neke doktrine. Zgledovati se je treba po več modelih in privzemati tiste, ki so naši družbi kulturnohistorično najbližji, ter jih nato s pomočjo dobrega poznavanja družbenih značilnosti nadalje oblikovati.

NOVA ZNANJA ZA NOVE ČASE

Novi predmet poslušajo študentje prve stopnje bolonjskega programa v tretjem letniku. V uvodnem, muzeološkem delu skušamo na začetku zavzeti kritični pogled na razvoj arheološke znanosti in razumeti pomen, ki ga ima ta znanost za slovensko družbo. Sprašujemo se o povezavi politike in arheologije ter o pojavu sodobnega govermentalizma, tj. o vlogi arheološke vede v upravnopolitičnih procesih vladanja. Pojasniti skušamo, zakaj je nevtralna drža sodobnih znanosti, med njimi tudi arheološke vede, samo navidezna. Prepoznavamo vzroke za negativno podobo, ki jo imajo arheologija in arheologi v sodobnih medijih. Razumeti poskušamo vzroke uničevanja dediščine v izvornem okolju in povezave teh dejanj z načinom komuniciranja arheološke stroke z javnostjo. Sledijo temeljna poglavja iz dediščine kot družbenega konstrukta. Prepoznavamo značilnosti tradicionalnih in sodobnih muzejev glede na njihov odnos do komunikacije z javnostjo. Sledi kratek pogled v ekomuzeje in njihov pomen za ohranjanje dediščine v izvornem okolju ter njihov vpliv na oblikovanje identitete. Seznanimo se z vlogo sodobne informacijske tehnologije in njenim vplivom na sodobno družbo. Obravnavamo pričakovanja javnosti v zvezi z muzeji. Spoznavamo virtualni in kibernetični muzej ter materialno kulturo kot nosilko dediščinskih sporočil. Učimo se o strukturalističnem razumevanju predmeta in kulture kot teksta, o modelu muzejske komunikacije ETAKS-a in nazadnje o vlogi interpretacije na podlagi šestih Tildnovih zapovedi.

---

1 Nosilki predmeta in predavateljici doc. dr. Jelka Pirkovič in doc. ddr. Verena Perko, avtorica tega sestavka.

Zanimanje za predavanja je veliko, prav tako redna prisotnost študentov. Poleg rednih slušateljev so se predavanj udeleževali tudi študentje iz višjih letnikov in celo nekateri podiplomski študentje. Teoretične vsebine, ki so se zdele kot paradigmatski *novum* morda prezahtevne, so bile podprte s primeri iz arheološke in muzejske prakse, z odlomki iz časopisnih objav in raznih izjav v javnosti. Držali smo se pravila, da je dobro predavanje odziv na aktualno družbeno temo, podobno kot to velja tudi za muzealizacijo dediščine. Študentje se na nove vsebine živahno odzivajo, včasih celo z ogorčenjem. Tako smo lahko že na začetku prišli do prvega aksioma, ki pravi, da je dediščina konfliktna. Pogosto so predavanjem sledili pogovori in dodatna vprašanja.

IN NA KONCU IZPIT – KOT POT K NOVEMU NAČINU DELA

Priznam. Navkljub več kot dvajsetletni predavateljski praksi me je bilo izpitov malce strah. Za lažje delo sem pripravila gradivo na internetni strani,[2] seznam literature, nekaj temeljnih člankov in omogočila dostop do vseh prezentacij posameznih predavanj v *power pointu*. Že prva izpitna »ekipa« se je odrezala imenitno. Večina je snov sprejela kot nekaj vrednega, kot resno pomoč pri prihodnjem arheološkem delu in predvsem kot pomemben nov pristop pri delu z javnostjo. Študentje so razumeli, da je od tega načina odvisna prihodnja vloga arheologije v družbi. Usvojili so definicije dediščine in povezave njenega ohranjanja z načini prezentacije in interpretacije. Naučili so se šest Tildnovih zapovedi in še bi lahko naštevala. Najbolj pa so me navdušili tisti, ki so zapovedi o interpretaciji dediščine nadgradili z idejami o izvirnih umetniških kreacijah. Nekateri so po izpitu izrazili željo, da bi prijavili diplomsko delo na temo arheologije za javnost.

Pripombe na predavanja, ki so jih študentje posredovali, se največkrat dotikajo obiskov v muzejih. Pogrešali so jih. Predlagali so tudi konkretno delo na določeni temi, ki naj bi obsegalo muzealizacijo ali vsaj pisanje konkretnega teksta za obiskovalce. Večina ni imela pripomb, domala vsi pa so bili navdušeni nad novimi znanji.

VSE LAHKO ZANIKAMO, SAMO NE MOŽNOSTI, KI JO IMAMO, DA POSTANEMO BOLJŠI

Z eno besedo – dobro. Občutek, da si dobro opravil svojo nalogo, je največje plačilo za vloženi trud. Slednjega pa ni bilo malo! Arheologom ponuditi muzeološko znanje je namreč nelahka naloga, prej podobna mitičnim dejanjem Herakleja kakor prizadevanjem navadnega zemljana.

Če mi je namera vsaj do neke mere uspela, potem se je to zgodilo iz več razlogov. Prvič zato, ker sem arheologinja in dobro poznam moč in nemoč arheologije. Dovoljeno mi je, četudi z negodovanjem, da kritično razpravljam o uspehih in neuspehih naše vede. Kot muzealka in muzeologinja pa poznam tudi drugo plat usode arheološke dediščine in s pridobljenimi teoretičnimi znanji lahko opazujem njeno vlogo v sodobni družbi.

Ni mi neznana nemoč arheologov v muzejih, skusila sem jo na lastni koži! Doživela sem nemoč v odnosu do javnosti ter nesposobnost, da bi ji posredovala dediščinska sporočila. Z mislijo na potrebe javnosti so me neozdravljivo »inficirali« šele na Icomovi poletni muzeološki šoli v Brnu in na študiju muzeologije v Zagrebu. Na dolgem dodatnem izobraževanju sem obe področji, arheologijo in muzeologijo, nadgradila v nov pristop in ga preizkusila pri svojem muzejskem delu. Kolegi arheologi so mi najverjetneje zaupali nov

---

2 *http://arheologija.ff.uni-lj.si/studij/gradivo.html.*

predmet prav zaradi bogate osebne izkušnje in interdisciplinarnega znanja, ki ga kot zunanja sodelavka (kar imenujem *filofaks-gastarbeiter*) prinašam med mlade generacije študentov.

Rodil se je nov predmet. Verjamem, da arheološki vedi odpira boljšo vlogo v sodobni slovenski družbi, da omogoča boljše integriranje znanstvenih spoznanj in da ustvarja več možnosti za mlade. Slednje pa je v času krize nadvse dobro sporočilo.

Zahvaljujem se vsem, ki so omogočili nastanek *arheologije za javnost* na ljubljanskem arheološkem oddelku, me podprli in mi z razumevanjem stali ob strani!

Izr. prof. dr. Marjeta Ciglenečki
Filozofska fakulteta Univerze v Mariboru

IZOBRAŽEVANJE UMETNOSTNIH ZGODOVINARJEV ZA DELO V MUZEJIH

Za iztočnico svojega prispevka navajam dva citata. Prvega je napisal Andrej Smrekar v uvodniku v 33. številko *Umetnostne kronike:* »Potrebujemo celovito podobo dediščine in strokovno kompetenco, ki bo sposobna vrednotiti spomenike in muzealije v kompleksnem prepletu vidikov snovne in nesnovne dediščine.«[1] Avtorica drugega je Mateja Kos, objavljen pa je bil v povzetkih prispevkov za 5. posvet umetnostnih zgodovinarjev, ki je v organizaciji Umetnostnozgodovinskega inštituta Franceta Steleta ZRC SAZU, Oddelka za umetnostno zgodovino na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, in Slovenskega muzejskega društva potekal v Ljubljani 30. in 31. marca 2011 na témo umetnostne zgodovine in muzejev. Razmišljanje Mateje Kos se je pričelo s podatkom, da so bili umetnostni zgodovinarji tisti, ki so »pripravili prve standarde za muzejsko delo [...] prav tako so bili pionirji na področju muzeologije«.[2] V nadaljevanju pa piše: »Danes je naš položaj precej drugačen. Predvsem se je zmanjšalo naše število. Na nek način smo tako začeli izgubljati vpliv, z nami pa naša stroka.«

Muzealci, ki so sodelovali na omenjenem posvetu, so se skoraj brez izjeme strinjali, da je treba uvesti študij muzeologije na univerzitetni ravni in da je za boljši položaj muzejev treba poskrbeti s samostojnim muzejskim zakonom. Pod pojmom »muzej« običajno pomislimo na tip kompleksnega muzeja z raznoliko premično dediščino, za katero skrbijo arheologi, umetnostni zgodovinarji, etnologi in zgodovinarji, nekako v osemdesetih letih 20. stoletja (v nekaterih muzejih celo že prej) pa so se jim pridružili še muzejski pedagogi. Razčlenjenost takšnih muzejev na oddelke, ki da so preveč zaprti vase, je po mnenju Andreja Smrekarja povzročila, da smo »izgubili globalno dediščinsko obzorje«,[3] nevarno pa se mu zdi tudi »strokovno omejevanje na horizonte matičnih strok ...«.[4]

Osebno sem prepričana, da je na probleme slovenskih muzejev (vsaj v določenih segmentih je problematika podobna na zavodih za varovanje kulturne dediščine) treba pogledati še z drugega zornega kota. Ne le umetnostna zgodovina, tudi arheologija in etnologija (kot najbolj zastopane muzejske stroke) so v družbi izgubile svoj položaj in niso zmožne varovati kulturne dediščine na način, ki bi zagotavljal preživetje najplemenitejšega, kar premoremo pod tem naslovom. Financerji in ustanovitelji od muzealcev zahtevajo predvsem privlačne razstave, ki privabljajo številne obiskovalce, medtem ko za raziskave, ki bi predstavljale temelje za strokovno neoporečno prezentacijo dediščine, ni več prave volje. Ko se je v drugi polovici sedemdesetih let 20. stoletja v okviru takratne Kulturne skupnosti po muzejih začela uvajati nova delovna moč – muzejski pedagogi –, je bil to velik korak za slovenske muzeje. Do takrat dokaj vase zaprte ustanove so se začele obračati k občinstvu, muzejski pedagogi pa zlasti s programi za mlajše občinstvo dosegajo lepe rezultate. A žal so hkrati s temi dobrimi novostmi po muzejih začele zaostajati matične stroke; svojo moč so izgubljale postopoma

---

1 Andrej Smrekar, Tristia patrimonii Slovenici, *Umetnostna kronika,* 33, 2011, str. 2.
2 Mateja Kos, Umetnostna zgodovina v muzeju danes. *Prostori muz. Umetnostna zgodovina in muzej ter njun družbeni in interdisciplinarni kontekst,* Ljubljana 2012, programska knjižica, (b.p.).
3 Smrekar 2011 (op. 1), str. 2.
4 Prav tam.

in komaj opazno. Ko primerjamo velike in pomembne razstave, kot jih muzeji pripravljajo danes in kot so to počeli pred desetletji, so razlike očitne. Napredovali smo v tehničnih standardih, v privlačnem vtisu in številu spremljevalnih dogodkov, vse preredke pa so razstave, ki prinašajo pomembna strokovna sporočila in znanstvena odkritja. Kakor pravi Andrej Smrekar: »Veliko smo razpravljali o tehnoloških standardih, o dokumentaciji, o upravljanju in trženju, manj pa smo se ukvarjali s samo substanco – poslanstvom in z vsebinami. Ukvarjali smo se z margino namesto z jedrom.«[5]

Tako ni nenavadno, da muzealce mnogokrat prehitijo organizatorji razstav, ki po svojem poklicu niso muzealci, se pa zmorejo izogniti margini in poseči v jedro. Za primer navajam dve razstavi iz nabora prireditev Evropske prestolnice kulture, ki v letu 2012 potekajo v Mariboru: *Nedokončane modernizacije*[6] in *Nemci v Mariboru*.[7] Obema razstavama je mogoče očitati muzeološko nedorečenost, priznati pa jima je treba svežino in inovativnost, ki sta presenetili in navdušili.

Arhitekturna razstava *Nedokončane modernizacije* v Umetnostni galeriji Maribor je bila rezultat dvoletnega raziskovalnega projekta, ki je povezal več ustanov, arhitektov in arhitekturnih zgodovinarjev iz nekdanjih republik razpadle Jugoslavije. Dve leti sta bili premalo za ambiciozen projekt, ki želi analizirati dogajanje na področju arhitekture v socialistični Jugoslaviji in ga predstaviti z različnih vidikov. Veliko število sodelujočih je bilo razstavi prej v škodo kakor v korist, množica informacij je bila premalo sistematična, veliko je bilo površnosti in napak. Spremna publikacija poljudne narave je preskromna; pogrešamo strokovni aparat. Pa vendar je razstava odprla novo raziskovalno področje, pokazala je posebnosti in odlike arhitekturnega snovanja v letih po drugi vojni in poskušala najti odgovore v okvirih nekdanje države in njene politike. V Sloveniji verjetno ni nikogar, ki bi pritrdil pojmu »jugoslovanska umetnost«, vendar nekateri strokovnjaki iz drugih nekdanjih jugoslovanskih republik razmišljajo tudi na ta način.[8] Veliki urbanistični in arhitekturni podvigi so bili povezani z aktualnimi političnimi razmerami, česar doslej še nobena razstava ali razprava ni razprla v tako širokem obsegu.

Avtorica razstave *Nemci in Maribor* je etnologinja Jerneja Ferlež s sodelavci. Razstava je bila postavljena v improviziranem razstavišču v nekdanji Veliki kavarni ob južnem robu Glavnega trga, ki pa že nekaj let sameva in ne more prikriti znakov propadanja. V zatemnjenem prostoru je tekla pripoved na panojih, s katerih smo prebirali besedila o življenju mariborskih Nemcev. Avtorica ni prekoračila meje objektivnosti, in kljub strahu, da bi oživili stari nacionalni spori in bi se pripetil kakšen incident, se kaj takega po več tednih, kolikor je trajala razstava, ni zgodilo. Razstava ni prinesla novih spoznanj, avtorji so se oprli na že znana in objavljena dejstva, ki pa so bila doslej predstavljena zelo razdrobljeno. Žal se odmika natis kataloga, če ga bomo sploh dočakali. Velika količina besedil na razstavi je utrujala, marsikatero dejstvo pa bi bolje kakor s tekstom ponazorili s predmeti iz muzejev in arhivov, ki jih je bilo na razstavi odločno premalo. Zainteresiran gledalec je bil prisiljen, da razstavo obišče večkrat, saj sta bili dve uri, ki naj bi običajno zadoščali za povprečen ogled razstave, mnogo premalo. In ljudje so počeli ravno to: na razstavo so se vračali, razpravljali o podrobnostih; vsebinske pomanjkljivosti pa spodbujajo strokovnjake k raziskovanju doslej odrinjenih tem. Področje umetnostne zgodovine je bilo predstavljeno pomanjkljivo. Čeprav stroka opusom ustvarjalcev z nemškimi imeni ni

---

5 Smrekar 2011 (op. 1), str. 2.
6 *http://www.ugm.si/si/razstave-program/razstava/n/nedokoncane-modernizacije-1999/* (10. junij 2012).
7 *http://www.maribor2012.eu/nc/dogodek/prikaz/670045/* (10. junij 2012).
8 Razprava na to temo je potekala na delavnici maja 2011 v Novem Sadu v okviru projekta mreženja univerz jugovzhodne Evrope pod naslovom *Media and Memoria. Distinction and Unification. Regional and Supraregional Memories.* Večina razpravljavcev je bila odklonilna do pojma »jugoslovanska umetnost«, a so tako označevanje nekateri tudi zagovarjali in našli nekaj naslovov preglednih študij, ki so stremele k takemu cilju.

namenila enake pozornosti kot umetnikom slovenskega rodu, je o njih znanega mnogo več, kot nam je to prikazovala razstava. A je snovalcem razstave treba priznati: lotili so se tematike, ki je dolgo veljala za tabu, jo razgrnili na objektiven način ter s tem inovativno in suvereno odprli novo poglavje v raziskovanju mariborske preteklosti.

Ko je govor o ustreznem izobraževanju za muzejsko delo, se je treba odločiti, kakšno naj bo to izobraževanje. Mnogi muzealci se zavzemajo za muzeologijo kot samostojno študijsko disciplino, kar argumentirajo s potrebo po celoviti obravnavi muzealije, ki naj ne bi bila »fevd« le ene od matičnih strok. Pri tem muzeologijo vidijo kot »sodobno interdisciplinarno, informacijsko vedo«.[9] Kako naj se izobražuje bodoči muzejski kustos, da bo zmogel muzealijo preučiti z vseh vidikov in da bo svoje védenje prenesel na muzejske obiskovalce, pri tem pa se izogibal matični stroki? Osebno sem prepričana, da je celovito obravnavo muzealije mogoče doseči zgolj s timskim delom, pri katerem sodelujejo muzealci, ki so dobri strokovnjaki vsak v svoji matični stroki. Muzejskemu kustosu je treba vrniti pristojnosti, ki jih je v zadnjih nekaj desetletjih izgubil, raziskovalno delo pa zopet umestiti v redno muzejsko dejavnost. Delo kustosa bi morali periodično vrednotiti in njegov status v muzeju razvrstiti glede na rezultate – podobno, kot je to urejeno na inštitutih in univerzah. Znanje iz matične stroke je temelj vsakega muzejskega dela, celovitost obravnave muzealije pa je treba najti v sodobnih metodologijah lastne stroke in v povezovanju z drugimi. Nekoristno razčlenjevanje se ni dogajalo le v muzejih, kot to opaža Andrej Smrekar,[10] temveč tudi v okvirih matičnih strok. Delitev dediščine na premično in nepremično je ostro zarezala v njeno varovanje. V spominu ostajajo pogovori s pokojnim Sergejem Vrišerjem, ki je pred delitvijo dediščine na premično in nepremično uspešno deloval kot muzealec in kot poverjenik takratne spomeniške službe. Imel je široko razumevanje za umetnino in njeno umestitev v okolje, kar se je najbolj izkristaliziralo pri njegovem preučevanju Jožefa Strauba in postavitvi Straubovih kipov iz Jožefove cerkve na Studencih v mariborsko muzejsko zbirko. Seveda drži, da baročna religiozna plastika najbolje živi v izvirnem ambientu. Kadar pa tako okolje ni več zagotovljeno ali je umetnina ogrožena kako drugače, prenos v muzej ne sme služiti zgolj njeni fizični ohranitvi, ampak je postavitev v razstavišče priložnost za nov pogled na umetnino. Nadnaravno veliki kipi s studenškega velikega oltarja so bili v muzejski dvorani v mariborskem gradu razporejeni v medsebojna razmerja, ki so delno, ne pa slepo sledila prvotni razmestitvi na oltarju, hkrati pa je muzejska postavitev omogočala bližnji pogled, ki je zagotavljal poglobljeno spoznavanje Straubovega načina dela. Pretanjena in premišljena postavitev, ki je gledalcu ob nekaterih dodatnih informacijah (napis, fotografija prvotnega oltarja) pojasnila prvotni videz kipov,[11] hkrati pa je sledila zakonitostim muzejske prezentacije, je bila izjemna rešitev, ki bi morala biti šolski primer dobro opravljene muzejske naloge. Odličnosti rešitve sta botrovali Vrišerjevo poznavanje Straubovega dela ter hkratna muzejska in konservatorska praksa. Znanstveni izsledki so predstavljali temelj za njegovo praktično ravnanje na terenu in v muzeju. Ne preveč uspešna umestitev izvirnega Robbovega vodnjaka v avlo Narodne galerije nas dodatno prepričuje o Vrišerjevi boljši in hkrati preprostejši rešitvi. Še bolj žalosti, da aktualna prizadevanja za rekonstrukcijo oltarne arhitekture v cerkvi na Studencih in zahteve za vrnitev izvirnih kipov iz muzeja v cerkev (ali izdelavo njihovih kopij) v nobenem oziru ne vključujejo Vrišerjeve pronicljive misli.[12]

Ko razmišljamo o izobraževanju za delo v muzeju, je odgovor treba iskati v že uveljavljeni izobraževalni shemi. Andrej Smrekar kritizira, da je spoznavanje muzejskega in konser-

---

9 Verena Perko, Muzeologija in rojstvo muzeja po meri javnosti. *Prostori muz. Umetnostna zgodovina in muzej ter njun družbeni in interdisciplinarni kontekst,* Ljubljana 2012, programska knjižica, (b.p.).

10 Glej op. 3

11 Sergej Vrišer, *Mariborski muzej 2,* 96. Zvezek zbirke vodnikov Kulturni in naravni spomeniki Slovenije, Maribor 1979, str. 16–19.

12 Spisovno gradivo hrani ZVKD RS, OE Maribor (2009).

vatorskega dela omejeno na semester ali dva v okviru študija matičnih strok, sedanji muzeologiji na ljubljanski Filozofski fakulteti pa očita, da je predvsem zgodovina muzejev.[13] Znanje o zgodovini muzejev je koristno, prepričana pa sem, da je namesto uvajanja novih študijskih programov mogoče ponuditi enostavnejše in bolj učinkovite rešitve, pri katerih študentom ob teoretičnih predmetih omogočimo soočanje s primeri iz prakse. Ko smo snovali študijski program umetnostne zgodovine na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, smo si za vse predmete zastavili načelo, naj bo študent kar se le da pogosto v neposrednem stiku z umetninami. Načelo dosledno uveljavljamo, izkoriščamo pa tudi številne priložnosti za nadgradnjo, na primer vseevropski univerzitetni projekt *Noč raziskovalcev*. V letnem semestru študijskega leta 2010/11 smo pri predmetu Zgodovina risbe s praktikumom pri seminarskem delu obdelovali risbe in akvarele mariborskih slikarjev Ide Brišnik Remec (roj. 1941) in Marjana Remca (1932–2009); retrospektivna razstava obeh umetnikov je bila septembra 2011 na rednem programu Umetnostne galerije Maribor, na *Noč raziskovalcev* pa so študentje v sodelovanju z mentorico in sodelavci iz galerije za javnost pripravili likovno delavnico za otroke, vodstvo po razstavi ob prisotnosti Ide Brišnik Remec, literarni večer z Miho Remcem, za zaključek pa je plesna skupina Izba izvedla performans, ki so ga inspirirala likovna dela obeh Remcev.[14]

V tretjem letniku mariborskega študija umetnostne zgodovine je v zimskem semestru na urniku predmet Praktično usposabljanje.[15] Študentje na seminarskih in terenskih vajah pod mentorstvom učitelja samostojno in v celoti izpeljejo procese dela, ki se zaključijo z javno predstavitvijo izbranega segmenta umetnostne dediščine. V študijskem letu 2011/12 smo se uvrstili v redni letni program Mladinskega kulturnega centra Maribor, v njihov projekt z naslovom *Mladi kustos*, ter se poglobili v problematiko sodobne likovne produkcije v Mariboru. Zastavili smo si vprašanje, kakšno umetnostno žarišče je bila in še vedno je Pedagoška akademija (ustanovljena leta 1961), kasneje Pedagoška fakulteta (tako organizirana v letu 1986) mariborske univerze s svojim Oddelkom za likovno pedagogiko. Pobrskali smo med imeni diplomantov in odkrili veliko število uveljavljenih ustvarjalcev, ki so pedagoško izobraževanje v Mariboru nadgradili s študijem na ljubljanski ali kateri drugi likovni akademiji, nato pa uspeli kot slikarji in kiparji. Vsak od študentov je izbral enega od ustvarjalcev, se z njim dogovoril za razstavljanje, pripravil ustrezna besedila in organiziral tudi tehnično ozadje. Postavljanje razstave v razstavišču Media nox in v razstavišču na dekanatu Filozofske fakultete je bilo prijetno delovno druženje, odprtje pa slovesen dogodek, na katerega so se študentje skrbno pripravili; obiskovalcev se je trlo, bili smo deležni medijske pozornosti ter obiska univerzitetnega vodstva. Ob razstavi je izšla zloženka,[16] ki je dostopna tudi v digitalni obliki.[17] Razstavišče na dekanatu Filozofske fakultete Univerze v Mariboru je tudi sicer učni poligon za mariborske študente umetnostne zgodovine.

Izkušnje, ki so si jih pridobili študentje pri obeh projektih, so bile po njihovi lastni izjavi pomembne in odločilne za njihovo študijsko in poklicno motivacijo. Na oddelku se lotevamo tudi oblikovanja posebnega izobraževalnega programa, ki bi ga želeli ponuditi muzealcem in galeristom kot možnost dodatnega usposabljanja, za kar pa seveda potrebujemo njihovo podporo in sodelovanje.

---

13 Smrekar 2011 (op. 1), str. 2.
14 *http://www.nocraziskovalcev.si/prizorisca/55* (10. junij 2012).
15 *http://www.ff.uni-mb.si/dotAsset/25868.pdf* (10. junij 2012).
16 *2 X 12,* razstavna zloženka, Maribor 2011, uredile Marjeta Ciglenečki, Manuela Dajnko, Anja Iskra in Nika Vaupotič.
17 *http://www.ff.uni-mb.si/o-fakulteti/razstavisce/?inode=29471* (10. junij 2012).

Doc. dr. Jože Hudales
Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

ETNOLOŠKA MUZEOLOGIJA NA FILOZOFSKI FAKULTETI

Kolikor je bilo doslej znano, je o začetkih visokošolskega izobraževanja s področja muzeologije mogoče govoriti od leta 1950. Najkasneje tega leta je namreč začel profesor Franjo Baš za študente umetnostne zgodovinarje predavati Muzeologijo in varstvo spomenikov na Filozofski fakulteti v Ljubljani, istočasno pa v učnem načrtu Oddelka za etnologijo z etnografijo prvič zasledimo tudi navedbo predmeta Etnološka muzeologija in zaščita, ki naj bi ga tedaj izvajali po tri ure tedensko v VII. in VIII. semestru.[1] Prav tako je mogoče najti podatek, da je že prvi povojni predmetnik oddelka za etnologijo z etnografijo, ki se potem ni spreminjal vse do srede petdesetih let 20. stoletja, vseboval predmet etnološka muzeologija,[2] vendar je vprašanje, ali so bila ta predavanja sploh kdaj izvedena. Zapisniki sej fakultetnega sveta Filozofske fakultete to posredno potrjujejo, saj iz njih izvemo, na primer, da 5. septembra 1949 za predavanja iz muzeologije oddelek (še vedno) ni imel predavatelja, 14. junija 1952 pa je bil na seji fakultetnega sveta sprejet predlog, naj se povabi ... *prof. Baš ali direktor muzeja tov. Orel, ki naj bi zamujeno nadoknadili s svojimi predavanji.* Na seji fakultetnega sveta je bil potem decembra istega leta odobren predlog dr. Nika Zupaniča, da bi študentje etnologije skupaj s študenti umetnostne zgodovine poslušali *predavanja iz muzeologije pri honorarnem predavatelju Franju Bašu.*[3]

Franjo Baš je v seznamih predavanj na Univerzi v Ljubljani največkrat naveden kot predavatelj Muzeologije in spomeniškega varstva oziroma Varstva spomenikov vse do študijskega leta 1964/65, posebej kot predavatelj muzeologije za etnologe pa je naveden še v seznamih predavanj v študijskih letih 1962/63 in 1963/64.[4] Njegov prispevek k »muzeološkemu« izobraževanju tedanjih študentov etnologije in umetnostne zgodovine je zagotovo pustil pomembne, čeprav še ne v celoti ovrednotene sledi v tedanjih slovenskih muzejih. Pri tem najbrž ni zanemarljivo, da je njegovo nedvomno osrednjo pozicijo v slovenskem muzealstvu sredi 20. stoletja omogočil prav njegov izjemni in izrazito interdisciplinarni znanstveni opus, saj je Franjo Baš s svojimi znanstvenimi dosežki lahko kvalitetno posegal tako na področja arheologije, zgodovine in etnologije kot tudi antropogeografije, muzeologije, arhivistike in še kam.

Po Baševi smrti je v študijskem letu 1967/68 *Etnološko muzeologijo* študentom etnologije na FF Univerze v Ljubljani predaval dr. Vilko Novak. Najkasneje od študijskega leta 1971/72 pa so študentje etnologije skupaj z arheologi, umetnostnimi zgodovinarji, zgodovinarji in študenti likovne akademije poslušali predavanja iz *Muzeologije in konservatorstva* dr. Sergeja Vrišerja.[5] Zaradi dokaj eksplicitno izraženega nezadovoljstva s predmetom, ki ni bil študij muzeologije, kot strukturalne teorije, temveč *študij muzeo-*

---

1 Glej 'Seznam predavanj v UL 1950/51' v Aleš Gačnik: *Človek z masko kot predmet etnološke muzeologije.* Doktorska disertacija, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Ljubljana 2000, str. 19.

2 Rajko Muršič: Teaching Anthropology in Slovenia: 'Small? Languages – Chaos in the field? *Educational Histories of the European Sociasl Anthropology* (ur. Dorle Drackle, Iain Edgar, Thomas Shippers), New York–Oxford 2004, str. 117.

3 Zapisnika sej fakultetnega sveta FF 14. junija 1952 in 9. decembra 1952.

4 Gačnik 2000, str. 20 (op. 1).

5 Prav tam, str. 19–20.

grafije, ki se ukvarja z zgodovino in razvojem muzejev, ugotavljanjem različnosti med posameznimi muzeji, opisovanjem njihovega delovanja, njihove arhitekture ...[6] so na oddelku že sredi osemdesetih let 20. stoletja začeli snovati nov predmet z imenom Etnološko muzealstvo. To *pospešeno iskanje novih konceptualnih in metodoloških obrazcev* delovanja na področju etnološkega muzealstva si je za vzor delovanja že tedaj postavilo nove muzeje; ekomuzeje kot *institucije, namenjene človekovi okolici, ki niso iztrgani iz naravnega in kulturnega okolja, posameznika pa vključujejo bolj v vlogi sodelavca kot obiskovalca*, ter muzeje kot *interdisciplinarne dokumentacijske centre.*[7] Nova iskanja so se že pred tem in še bolj množično v devetdesetih letih odrazila tudi v muzejski praksi s številnimi uspelimi muzejskimi projekti.[8]

Predmet se je potem ponovno pod starim imenom Etnološka muzeologija pojavil v Seznamu predavanj Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo FF Univerze v Ljubljani v študijskem letu 1991/92, ko je predavanja prevzel dr. Janez Bogataj. V okviru predmeta so študentje pod njegovim mentorstvom s svojimi elaborati sodelovali pri marsikateri muzejski prezentaciji doma in v zamejstvu. Med večjimi tovrstnimi projekti, ki so ohranjeni v dokumentaciji oddelka, so sodelovanje pri pripravi etnoloških razstav v Slovenskem domu v Šentjanžu v Rožu (1992–1995), v Trenti, pri vsakoletnih razstavah o slovenski dediščini tradicionalnih obrti ipd. V letu 1991 je bil na oddelku razpisan tudi podiplomski študij muzeologije na smeri Muzeologija in konservatorstvo in od tedaj je na oddelku nastala vrsta magistrskih nalog in doktoratov, ki so povezani z muzeji in muzeologijo.

V študijskem letu 2000/01 je predmet Etnološka muzeologija na oddelku začel izvajati Jože Hudales, najprej kot asistent in nato kot docent za področje etnološke muzeologije; pripravil je nov predmetnik, ki je bil ocenjen kot *do sedaj najpopolnejši predmetnik Etnološke muzeologije,*[9] kot specializirane discipline etnološke vede, s katerim posreduje etnologija rezultate svojih raziskav v okvirih muzejev in muzeoloških prizadevanj. Vsebina predmeta, ki je bila izvedena v obliki predavanj in vaj (60 in 60 ur letno), je bila začrtana takole: *Zgodovina muzejev in muzejstva, zgodovina etnoloških prizadevanj v okviru muzeologije, razvoj pojma etnološka muzeologija, pregled najpomembnejših etnoloških muzejskih zbirk in etnoloških muzejev. Muzej kot institucija (muzej in okolje, menagement in varnost v muzeju) ter posebnosti etnoloških muzejev. Muzejska zbirka - etnološka zbirka (etnološki muzejski predmet, vodenje etnološke zbirke, skrb za zbirko, preventivna konservacija, restavriranje). Muzejska etnološka interpretacija in komunikacija (predmet, zbirka in razstava kot mediji interpretacije in komunikacije, projektna priprava razstav, muzejsko pedagoško delo, evalvacija razstave in muzeja. Oblike in načini etnologovega dela v muzeju, etnološko muzejsko trženje, stiki z javnostmi in druge sodobne oblike dela, profesionalizem in muzejski delavci, etika muzejskega dela. Muzejska zakonodaja v svetu in Sloveniji*.[10]

Že tri leta kasneje je bil predmetnik prenovljen z novimi vsebinami, novejšo obvezno literaturo in novimi oblikami dela, in sicer že v okviru priprav za sestavo novega bolonjskega predmetnika, ki so ga začele tedaj pripravljati vse fakultete ljubljanske univerze. Glavna izhodišča novega predmetnika so bila bolj poudarjeno muzeološka, saj je bil poslej glavni cilj predmeta, da seznanja študente s **temelji muzeologije** kot s posebnim

---

6 Borut Brumen: *'Razvoj etnološkega muzealstva na Slovenskem : zgodovina in možnosti razvoja etnološkega oddelka Pokrajinskega muzeja v Murski Soboti.* Diplomska naloga, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete, Ljubljana 1987, str. 28.

7 Prav tam, str. 29–32.

8 Glej na primer Jože Hudales: *Slovenski muzeji in etnologija : od kabinetov čudes do muzejev 21. stoletja.* Zupaničeva knjižnica 27, Ljubljana 2008, str. 212–237.

9 Gačnik 2000, str. 21 (op. 1).

10 Jože Hudales: *Študijski program 'Etnologija in kulturna antropologija' za leto 2000/01,* Ljubljana 2000.

strokovnim jezikom, s katerim lahko etnologija/kulturna antropologija (tudi) posreduje rezultate svojih raziskav. Predmet je tako vse bolj postajal uvod v etnološko (in splošno!) muzeologijo ter se je vsebinsko naslonil na mednarodno priporočeni program za izobraževanje na področju muzeologije oziroma muzejskih raziskav – Museum Studies[11] s temeljnimi področji muzeološkega znanja, védenja in veščin z naslednjim vsebinskim obsegom: *Uvod v muzeologijo z zgodovino muzeologije; Zgodovina muzejev in muzejem podobnih ustanov;* Etnološke/antropološke zbirke in muzeji; Slovenska prizadevanja; Dosežki v okviru muzeologije in poslanstvo muzejev; *Organiziranost in delovanje muzejev ter muzejski menedžment; Muzejski prostor (arhitektura), ureditev muzeja in muzejska oprema; Muzejski predmet in muzejske zbirke;* Dokumentacija in preučevanje zbirk; *Znanstvena dejavnost v muzejih (etnologija in antropologija v muzeju); Urejanje in menedžment zbirk;* Sodobne oblike dela v muzejih; Muzejske razstave, trženje, stiki z javnostmi; Muzejski profesionalizem in etika; Muzejska zakonodaja; Kulturne in izobraževalne dejavnosti muzejev.

Pri tem je bilo v predmetniku poudarjeno pridobivanje temeljnih muzeoloških znanj in sposobnosti ter spretnosti in veščin, ki so v slovenski muzejski praksi še vedno zelo deficitarne:

- poznavanje razvoja muzejev doma in po svetu ter razumevanje muzeoloških problemov v zgodovinskem in družbenem kontekstu ter v skladu s sodobnimi potrebami in zahtevami muzejev ter muzejem podobnih institucij;
- pridobivanje temeljnega znanja o vrednotenju in interpretiranju kulturne dediščine ter razvijanju strategij varstva ter pripravi muzeoloških programov in dokumentov;
- pridobivanje znanja o zakonskih okvirih varstva in mednarodnih standardov; o vodenju muzejskih postopkov (od terenske ali drugačne oblike akvizicije, akcesije, inventarizacije in dokumentiranja do znanja o temeljih varovanja in hranjenja);
- poznavanje primerov dobre prakse ter najsodobnejše literature kot temelja za sodelovanje pri izvajanju različnih muzejskih projektov;
- usposobljenost za delo z muzejskimi uporabniki različne starostne, etnične in kulturne pripadnosti;
- usposobljenost za uporabo različnih modelov evalvacije muzejev in različnih muzejskih in muzejem podobnih projektov;
- sposobnost kritičnega pogleda na muzejske postavitve, s katerimi se srečujejo, zavedanja o možnostih prezentacij, ki jim jih nudi muzej, in sposobnost kritičnega odziva na različne muzejske prezentacije ter
- razvijanje splošnih veščin za kompetentno uporabo domače, predvsem pa obsežne tuje literature o muzejih in muzeologiji ter izjemno bogatih internetnih virov o muzejih, veščine zbiranja, analize in interpretiranja podatkov, veščine ustnega in pisnega komuniciranja, identifikacije in reševanja problemov, kritične analize, sinteze, pisanja člankov, refleksije prebrane literature, delo v timu, socialne spretnosti ipd.

Predmet Etnološka muzeologija je bil tudi v novem bolonjskem programu zamišljen in leta 2009 tudi prvič izveden v obliki obveznih izbirnih predavanj in izbirnih vaj (60 + 60 ur) v drugem ali tretjem letniku bolonjskega dodiplomskega študija Etnologije in kulturne antropologije. Poleg tega so študentje imeli možnost poglabljanja muzeološkega znanja tudi še pri Seminarju iz etnološke muzeologije, kjer so se lahko še dodatno in zares z minimalnim zaostankom seznanili z najnovejšo literaturo in kot svojo seminarsko ali diplomsko nalogo zasnovali (in včasih tudi dejansko predstavili!) svoj prvi samostojni

---

[11] *ICOM Curricula Guidelines for Museum Professional Development. Smithsonian Center for Education and Museum Studies* (*http://www.si.edu/cms/*; e-naslov: *educate@scems.si.edu*). 26. julij 2000.

muzejski projekt (zasnovo razstave, pedagoški program, muzejski dogodek, muzejsko delavnico ipd.) ali pa opravili obsežnejšo evalvacijo večjega muzejskega projekta s področja etnologije/antropologije.

Novi bolonjski predmetnik študija etnologije in kulturne antropologije pa je poleg predavanj, vaj in seminarjev iz Etnološke muzeologije na prvi stopnji prinesel še nove možnosti poglabljanja muzeološkega znanja na drugi (magistrski) stopnji študija v okviru predmeta Sodobna muzeologija. Predmet je zasnovan v obliki obveznih in izbirnih predavanj in vaj v obsegu 60 ur letno za predavanja in 60 ur za vaje. Podobno kot na prvi stopnji študija pa je tudi tu mogoče muzeološko znanje poglobiti z izbiro seminarske ali magistrske naloge s področja muzeologije.

Glavni cilj predmeta Sodobna muzeologija je bilo poglabljanje znanja študentov o vlogi muzejev v preteklosti, predvsem pa v sedanjosti in prihodnosti, razvijanje poglobljenega razumevanja teorije in prakse dela v muzejih, povečanje sposobnosti identifikacije in analize tendenc pri muzejskem delu, pridobivanje sposobnosti metodološke analize predmetov na podlagi teorije in prakse ohranjanja in muzejske komunikacije. Predmet naj bi omogočal študentom spoznavanje sodobnih muzejev in muzejskih poklicev, sodobne muzejske prakse, ki upošteva zahteve Icomovega kodeksa poklicne etike; sposobnosti analize družbenih vlog muzeja ter kritične analize pomena razstav in muzejskih predmetov in njihovih interpretacij.

Vsebinsko je bil študij Sodobne muzeologije zastavljen z obravnavo naslednjih sklopov problemov: *‚Nova muzeologija‘ in ‚kritična muzeologija‘ : muzeji in v prihodnost naravnane muzejske raziskave, temeljni koncepti novih muzejev v Evropi in v svetu; Primeri ‚dobre muzejske prakse‘ v etnoloških/antropoloških muzejih; Interdisciplinarnost v muzejih; Muzeji, dediščina in identiteta; Značilnosti (etnoloških/antropoloških) muzejev kot kulturnih institucij ter njihove vloga v širšem in ožjem muzejskem okolju; Multikulturnost, pluralnost in družbeno vključevanje; Muzejska (etnološka/antropološka) komunikacija :različne oblike z muzeji povezanih komunikacijskih medijev in metod; Prednosti in pomanjkljivosti k različnim skupinam ljudi usmerjenih načinov dela; Razstava kot medij interpretacije in komunikacije; Muzejsko pedagoško delo; Evalvacija razstav in raziskave muzejskih obiskovalcev; Metode dela z njimi v novejšem obdobju; Stiki z javnostmi in muzejsko občinstvo ter druge sodobne oblike etnološkega dela v muzeju; Muzejski profesionalizem in etika; Muzejska zakonodaja.*

Vsebinsko tako predmet Sodobna muzeologija s predavanji, zlasti pa z dodatnim študijem obvezne in priporočene oziroma temeljne literature (ki je bil ob prvem letu izvedbe predavanj in vaj v študijskem letu 2011/21 ponovno dopolnjen z najnovejšo literaturo), študentom ponuja zelo kakovosten in sodoben razgled po problematiki in izzivih, s katerimi se soočajo muzeji danes, ter (pre)poznavanje trendov, s katerimi se srečujejo muzeji in zaposleni v njih. Čeprav je še prezgodaj za (samo)evalvacijo programa, ki bo zaključen šele čez leto ali dve, pa smo prepričani, da bodo (tudi v primerjavi z drugimi visokošolskimi programi izobraževanja na področju muzeologije) naši študentje oziroma magistri pridobili znanje, ki jim bo omogočilo samostojno, kreativno in inovativno strokovno muzejsko delo, zlasti na področju vodenja oziroma samostojnega dela v programih ohranjanja dediščine v muzejih in zunaj njih. Pridobili bodo znanja za vodenje in organiziranje znanstvene dejavnost v muzejih; za kreiranje muzejskih dogodkov in pripravo muzejskih projektov (muzejske prezentacije in razstave itd.). Sposobni bodo izvajati muzejske evalvacije, preučevati muzejsko občinstvo, seznanjeni bodo z etičnimi merili in standardi muzejskega dela in sposobni bodo samorefleksije in samoevalvacije. Poznali bodo merila in kriterije za zagovarjanje interesov varstva premične kulturne

dediščine in njihovo usklajevanje z javnimi interesi ter bodo pridobljeno znanje lahko uporabili za reševanje muzeološke problematike v zgodovinskem kontekstu in kontekstu sodobnih potreb in zahtev, ki jih postavlja družbeno okolje pred muzeje. Seveda če bodo poti za (samo)zaposlitev v muzejih ali muzejem podobnih institucijah sploh lahko našli.

Prepričani smo, da sta predmeta s predavanji, vajami in seminarji (180 ur letno in 15 KT) Etnološke muzeologije in Sodobne muzeologije na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo kvalitetno in zelo sodobno zasnovana pa tudi dovolj kvalitetno izvedena, čeprav bomo na pravo (in zahtevano) evalvacijo programa morali počakati še najmanj dve leti, da bo bolonjski študij po tem programu zaključila prva generacija študentov. Naš optimizem pa vendarle temelji na dejstvu, da smo oba predmeta v opisani bolonjski zasnovi začeli neuradno izvajati vsaj že leta 2006 v okviru starega programa, kolikor je bilo seveda mogoče. Vaje iz Etnološke muzeologije so celo že od študijskega leta 2000/01 potekale v obliki kolektivnih in individualnih konzultacij kabinetno in na terenu, kjer smo vsako leto opravili ogled nekaj muzejev – v Sloveniji ter v Avstriji in na Hrvaškem. Študentje (po navadi jih je vaje iz muzeologije izbralo med 20 in 25) so vaje zaključili z elaboratom, v katerem so doslej (od leta 2001) evalvirali več kot dvesto muzejev in muzejskih zbirk ali pripravili kak manjši muzejski projekt. V okviru vaj so večje ali manjše skupine študentov pripravile tudi različne konkretne muzejske projekte – razstave: v Šenčurju pri Kranju in Žužemberku (2006), v Pokrajinskem muzeju v Murski Soboti (2007), v Slovenskem etnografskem muzeju (2008), v študentskem razstavnem centru - Access centar v Sarajevu (maj 2009), v Muzeju novejše zgodovine v Ljubljani (2008 in 2011) in drugje. Število zasebnih muzejskih zbirk, pri urejanju katerih so različno intenzivno sodelovali naši študentje, pa je seveda še nekajkrat večje, saj smo v zadnjem desetletju vsako leto sodelovali vsaj pri dveh ali treh takih projektih. Teme vaj in seminarjev pa so vsako leto praviloma povezane še z različnimi drugimi muzejskimi projekti muzejev, zbirk, društev, lokalnih skupnosti, s pedagoškimi in drugimi muzejskimi programi za različne vrste publike – s hendikepiranimi, z otroki, odraslimi ipd. – in na področju muzejskih prikazov in interpretacije slovenske kulture, neevropskih kultur, Balkana itd. Intenzivno in večkrat smo v okviru vaj sodelovali še z Mestnim muzejem Ljubljana, Dolenjskim muzejem Novo mesto, Muzejem Tržič, Muzejem Velenje itd.

Celo predmet Sodobna muzeologija, ki se je začel izvajati v študijskem letu 2011/12, je bil že preizkušen. Od leta 2006 sem v okviru študentskih izmenjav Erazmus vsako leto izvedel tudi 10-urni sklop predavanj o sodobni muzeologiji v angleščini, za študente, ki so bili na izmenjavi na različnih oddelkih Filozofske fakultete in Fakultete za družbene vede ter so prihajali iz Avstrije, Poljske, Nemčije, Italije, Španije, Portugalske, Anglije, Litve, Latvije, Estonije, Hrvaške in Slovaške. Tem študentom so se na predavanjih od leta 2008 večkrat pridružili še nekateri študentje magistrskega študija Kreol, v katerem skupaj s šestimi evropskimi univerzami iz Avstrije, Francije, Irske, Španije in Švedske odeluje tudi naš oddelek. V študijskem letu 2008/09 je angleška predavanja iz Sodobne muzeologije obiskovalo kar 15 tujih študentov, ki so po predavanjih in ogledih nekaj slovenskih muzejev opravili še pismeni izpit v obliki obsežnejše naloge, v kateri so največkrat primerjali sodobne muzeološke trende v svoji domovini s trendi v Sloveniji.

Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo pa izobražuje za *potrebe muzeologije in muzejev* na dodiplomski stopnji tudi še v okviru nekaterih drugih predmetov oziroma predmetnih sklopov; ti so Etnološko konservatorstvo in Kultura bivanja ter Socialni spomin in kulturna dediščina, predvsem pa v okviru že omenjenega podiplomskega študija, na katerem je po letu 2000 magistriralo s področja muzejev in muzeologije šest podiplomskih študentov, opravljeni pa so bili tudi trije doktorati, še trije pa so v pripravi. Dodatni dosežek podiplomskih študentov oddelka in njihovih profesorjev so tudi neka-

teri izjemno pomembni zborniki in monografije o sodobnih paradigmatskih premikih na področju dediščine in muzejev, ki nakazujejo, kako je od osemdesetih let 20. stoletja prihajalo do pomembnih rekonceptualizacij dediščine v svetu in nekoliko kasneje tudi v Sloveniji,[12] ter kritične presoje razvoja slovenske muzeološke misli in muzejev, pisanje o sodobnih muzeoloških trendih in njihovi uporabi v muzejih v zbornikih Božidarja Jezernika[13] in razmišljanja Jožeta Hudalesa,[14] kar zadeva analitični in kritični pogled na muzejsko prakso v slovenskih muzejih. Od leta 2010 oddelek izdaja tudi elektronsko zbirko Kulturna dediščina, v kateri objavljamo tudi nekatere najpomembnejše dosežke študentov v različnih projektih, ki zadevajo tudi muzeje. V letu 2011 je v tej seriji izšel tudi zbornik o ekomuzejih, ki predstavlja delo v najpomembnejšem »dediščinskem« projektu oddelka doslej – pri zasnovi Ekomuzeja hmeljarstva in piovovarstva v Žalcu.[15]

---

12 *Dediščina v očeh znanosti* (ur. Jože Hudales in Nataša Visočnik). Zupaničeva knjižnica 12, Ljubljana 2004; *Dediščina v rokah stroke* (ur. Jože Hudales in Nataša Visočnik). Zupaničeva knjižnica 14, Ljubljana 2005; *Kulturna dediščina* (ur. Božidar Jezernik). Zupaničeva knjižnica 31, Ljubljana 2010; *Med prezentacijo in manipulacijo* (ur. Božidar Jezernik). Zupaničeva knjižnica 33, Ljubljana 2010.

13 Jezernik 2010, 31 (op. 12); Jezernik 2010, 33 (op. 12).

14 Jože Hudales: Etnološka dediščina v muzejih 21. stoletja. Hudales–Visočnik 2005, str. 215–230 (op. 12); Jože Hudales: *Slovenski muzeji in etnologija: Od kabinetov čudes do muzejev 21. stoletja,* Ljubljana 2008; Jože Hudales: Muzejske razstave med znanostjo in ideologijo. Jezernik 2010, 33, str. 25–41 (op. 12).

15 *Ekomuzej hmeljarstva in pivovarstva Slovenije : idejna zasnova za stalno muzejsko postavitev v Žalcu* (ur. Vito Hazler), Ljubljana 2011 (*http://www.ff.uni-lj.si/oddelki/etnologija/default.htm*).

Rajka Bračun Sova
Kustodinja,
samozaposlena pedagoginja v kulturi
Izr. prof. dr. Metoda Kemperl
Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani

POMEN KOMPETENC ZA KAKOVOSTNO VZGOJNO-IZOBRAŽEVALNO DELO V (SLOVENSKIH) MUZEJIH IN VPRAŠANJE POKLICNE IDENTITETE MUZEJSKEGA PEDAGOGA

V pojmovanju razmerja med muzeji in obiskovalci se je zgodil, kot pravi Lidija Tavčar, »kopernikanski preobrat«. Takole ga opiše: »V središču razmisleka niso več muzeji, temveč obiskovalci. Z drugimi besedami, muzeji so in morajo biti zaradi obiskovalcev in ne obratno. To pomeni, da se morajo muzeji prilagoditi obiskovalcem in ne obiskovalci muzejem. [...] Izobraževanje, ki je bilo prej obrobna muzejska dejavnost, je postalo sedaj ena središčnih funkcij muzeja.«[1] V kontekstu tega novega razmerja bi morali razmišljati tudi o pomenu ustreznega znanja in kompetenc muzejskih delavcev.

Strokovno posvetovanje o izobraževanju in usposabljanju za muzejske poklice je treba začeti z iskanjem odgovora na vprašanje, o katerih »muzejskih poklicih« sploh govorimo. Očitno naj bi šlo za več poklicev, ne zgolj za enega. Kakšni so normativi in standardi za eno, drugo, tretje delo v muzeju? Letos smo na 5. posvetu slovenskih umetnostnih zgodovinarjev *Prostori muz: umetnostna zgodovina in muzej ter njun družbeni in interdisciplinarni kontekst*[2] večkrat slišali, da je temeljni muzejski poklic kustos, a da mora ta opravljati zelo različne naloge. Kaj je to – kustos?[3] Ali imamo na slovenskih univerzah študijski program, ki izobražuje za delovno mesto kustosa? Ali je študent umetnostne zgodovine, če vzamemo ta primer, ki ima med študijskimi obveznostmi tudi predavanje in seminar iz muzeologije (in med humanističnimi vedami to ni edini primer), usposobljen za kustosa? Tak diplomant je najverjetneje še najbolj usposobljen za preučevanje umetnostnozgodovinskih muzealij, zbirk. Ali pa bo morda kustos v prihodnosti moral imeti druge vrste diplomo, na primer iz muzeologije, saj bo le tako »izobražen za vsestransko delo v muzeju, ne le strokovnjak za posamezno področje«,[4] na kar apelira aktualna predsednica Slovenskega muzejskega društva?

K iskanju odgovora na vprašanje, ki sva ga zastavili zgoraj, bova skušali prispevati z razmislekom o pomenu kompetenc za kakovostno vzgojno-izobraževalno delo v (slovenskih) muzejih in o vprašanju poklicne identitete muzejskega pedagoga. Pri tem bova izhajali iz omenjenega kopernikanskega preobrata v pojmovanju razmerja med muzeji in obiskovalci. Prav Lidija Tavčar je namreč prva resno opozorila na problematiko začetne izobrazbe in s tem povezanih kompetenc muzejskih delavcev, ki v slovenskih muzejih skrbijo za vzgojno-izobraževalne dejavnosti.

---

1 Lidija Tavčar, *Homo spectator. Uvod v muzejsko pedagogiko,* Ljubljana 2009, str. 111.

2 Posvet je potekal 30. in 31. marca 2012 na Umetnostnozgodovinskem inštitutu Franceta Steleta ZRC SAZU. Inštitut je posvet organiziral skupaj z Oddelkom za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Mariboru in Slovenskim muzejskim društvom.

3 Kot je pokazala analiza, ki so jo med zaposlenimi v slovenskih muzejih naredili kustosi, odgovor na to vprašanje morda ni tako preprost, kot se zdi na prvi pogled. Estera Cerar, Vloga kustosa v slovenskih muzejih – iz vprašalnika sekcije kustosov, *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Slovenj Gradec, 4.–6. oktober 2007* (ur. Darko Knez), Ljubljana 2007, str. 81–89.

4 Milan Vogel, Muzeji v svetu krize in globalnih sprememb, *Delo*, 18. maj 2012, str. 17.

Za začetek pa se vprašajmo, koliko se slovenski muzeji zavedajo, da so v službi javnosti, torej obiskovalcev. Dolgoletni predsednik Slovenskega muzejskega društva je prišel do ugotovitve, da so slovenski muzeji »izgubili stik z občinstvom, da nekako ne morejo dojeti, katero javnost nagovarjajo in kateri skupnosti služijo«.[5] Zapisal je še: »Po dvajsetih letih lahko ugotovimo, da se v njih ni kaj dosti spremenilo kljub naporom muzejskih organizacij (SMD, SMS, Nacionalni odbor ICOM, zametki muzejskih šol), ki si prizadevajo muzeje pripraviti na spremembe in jim vsaj z izobraževalnimi programi zagotoviti nekaj napotkov za spopad s stresnim procesom preobrazbe.«[6] In: »Nismo pa znali odgovoriti na najpreprostejša in usodna vprašanja, kot so: Kaj je naše delo? Komu ali čemu služi? Kdo smo – ustanove in v njih delujoči posamezniki? Ta vprašanja so stvar strokovne refleksije, ki je v naši muzejski srenji skoraj mrtva.«[7] »Ob varovanju in proučevanju bomo morali v prihodnje več pozornosti nameniti predstavljanju naše naravne in kulturne dediščine javnosti, obiskovalce povabiti, naj sami prispevajo in oblikujejo naše programe, razstave in naj se kot prostovoljci vključijo v raziskovalno delo. Zagotoviti bomo morali fizično in intelektualno dostopnost za vse obiskovalce, otroke, starejše, osebe s posebnimi potrebami ... Obiskovalce bomo morali povprašati, česa si želijo, kaj jih zanima, kaj vznemirja, in se prilagoditi njihovim željam in potrebam. To bo izvedljivo le, če se bo v muzejih v najkrajšem času okrepilo število strokovnjakov, ki delajo za ljudi in z ljudmi, kot so muzejski pedagogi, interpretatorji kulturne dediščine, tržniki in podobno. Večina muzejev je namreč s tem kadrom izrazito podhranjena,« pa pravi ena od zadnjih Valvasorjevih nagrajenk.[8] Če ostanemo pri muzejskih pedagogih (tudi delo kustosa je namreč delo »za ljudi«), lahko besede o kadrovski podhranjenosti potrdimo tudi s statistiko; prva sistematična evalvacija slovenskih muzejev je glede kadrov na področju izobraževanja v muzejih namreč pokazala na zaskrbljujoče nizko število zaposlenih: 40 odstotkov regionalnih in 42 odstotkov nacionalnih muzejev nima nobenega zaposlenega, ki bi bil zadolžen izključno za izobraževanje. Nakazala pa je še nekaj: muzeji, ki nimajo zaposlenih v izobraževanju, nudijo izobraževalne programe, iz česar je moč sklepati, da so v izobraževalnih dejavnostih angažirani kustosi, vlogi kustosa in poklicnega pedagoga pa se zelo razlikujeta glede temeljnih veščin in obsega dela.[9]

Kakšne pa so temeljne veščine in obseg dela muzejskih pedagogov? Tu se zdi, da slovenski muzealci nimajo enotnega odgovora. (Kar je razumljivo glede na zgoraj navedeno statistiko in predvsem dejstvo, da muzejski pedagogi svoje delo opravljajo brez ustrezne izobrazbe.) So to tisti, ki v muzejih pripravljajo pedagoške in andragoške programe? Tržniki? Komunikatorji? Interpretatorji? Mediatorji? Tisti, ki so v muzeju najbolj ustrezni za delo s prostovoljci? Tisti, ki sodelujejo s šolami? Tisti, ki sestavljajo vprašalnike za obiskovalce in izvajajo mnenjske »raziskave«? Tisti, ki morajo razmišljati o socialni inkluziji? ... (Vsem tem vprašanjem najdemo podlago v raznih muzeoforumih, muzealskih zborovanjih, člankih muzealcev.) Vprašamo se: Kakšna je poklicna identiteta muzejskih pedagogov?[10] Kritična analiza zadnje izdaje publikacije *Pedagoški programi v sloven-*

---

5 Andrej Smrekar, Predgovor, *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Jesenice, Kranjska Gora, 7.–8. oktober 2011* (ur. Darko Knez), Ljubljana 2011, str. 5.

6 Andrej Smrekar, Preobrazba slovenskih muzejev, Knez 2011 (op. 5), str. 52.

7 Prav tam.

8 Vogel 2012 (op. 4), str. 17.

9 Renate Goebl ... [in dr.]: *Evalvacija slovenskih muzejev 2006–2008*: zaključno poročilo (1. del), Ljubljana 2010, str. 41. Tu se zastavlja metodološko vprašanje, in sicer, v čem naj bi se »pedagogi« razlikovali od »kustosov«, kajti v izobrazbi se ne. S tega vidika je interpretacija rezultatov takšna: v Sloveniji, kjer izobraževanja za muzejskega pedagoga nimamo, vsi muzeji nudijo izobraževalne programe, pri čemer ima več kot polovica regionalnih in nacionalnih muzejev zaposlene/zaposlenega za to delo.

10 Poklicna identiteta se oblikuje med človekovim izobraževanjem za poklic in poklicnim delovanjem. Kakšna je vloga muzejskega pedagoga v muzeju, je eno od pomembnih vprašanj o poklicni identiteti muzejskih delavcev, ki v muzejih skrbijo za izobraževanje. Na to vprašanje se navezujejo konkretne delovne naloge. Kakšno predstavo imajo muzejski pedagogi o sebi, je tudi pomembno vprašanje. Še pomembnejše pa, kaj drugi v muzeji mislijo o njih. O tem zanimivem in povsem neznanem področju v prihodnosti načrtujemo raziskavo.

skih muzejih in galerijah 2011–2013, ki se je osredotočila na vzgojno-izobraževalne programe na področju likovne umetnosti, je pokazala, da se izobraževanje, ki se mu v muzejih pripisuje toliko pomena, ne razume in ne izvaja najbolje.[11] Predvsem ne razume, saj bi za oceno izvajanja in s tem poglobljene ocene kakovosti morali narediti posebno, najbolje akcijsko raziskavo. Že sedaj pa je mogoče podati naslednjo splošno ugotovitev: izobraževanje v slovenskih muzejih pomeni pripravljanje in izvajanje izobraževalnih dejavnosti, ki so resda relativno številčne, a nagovarjajo le določene ciljne skupine ljudi, predvsem pa ne vključujejo preverjanja učinkov.

Razumevanje »kopernikanskega preobrata«, razumevanje vzgoje in izobraževanja kot ene od osnovnih funkcij muzeja, poznavanje učnih vsebin, ciljev in metod, preverjanje učinkov, zagovarjanje edukacijske vloge muzeja kot družbene institucije in drugo so teme, s katerimi se študentje v okviru temeljnih znanstvenih disciplin ne srečujejo ali se srečujejo na neustrezen, napačen način, saj na primer umetnostna zgodovina, če ostanemo pri tem izbranem primeru, ni področje edukacije. O tem, za kakšno znanje gre in kakšne so pričakovane kompetence muzejskega pedagoga, smo razmišljali v okviru priprave študijskega programa druge stopnje Muzejska pedagogika na Pedagoški fakulteti Univerze v Ljubljani.[12] Najprej pa velja pojasniti pojma znanje in kompetenca.

V *Beli knjigi o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, temeljnem strateškem dokumentu za sistemski in konceptualni razvoj vzgoje in izobraževanja, sta pojma pojasnjena takole: »Kompetenca je razumljena vsaj na dva načina. Prvič kot znanje in veščina in drugič kot zmožnost. V prvem primeru je kompetenca isto kot znanje in veščina, ki ju nek posameznik ima, izraz 'kompetenca' pa je zgolj sinonim za oboje. V drugem primeru pa je kompetenca razumljena kot zmožnost, narediti nekaj tako, da je storjeno dejanje oziroma opravilo v skladu z vnaprej določenimi standardi. Tako so kompetence smiselno vzpostavljene na področju poklicnega izobraževanja. Ta zmožnost posameznika seveda predpostavlja določeno znanje in veščine, ni pa ne z enim in drugim identična. Nekatera pojmovanja kompetenc vključujejo poleg zmožnosti praktične uporabe znanja in veščin v vedno novih okoliščinah še prepričanja, vrednote, osebnostne značilnosti (ustvarjalnost, pobuda, sposobnost reševanja problemov, vodljivost, sposobnost prilagajanja, opravljanje obveznosti, sposobnost učenja) itd., ki so nujni pogoj za uspešno izvršitev nekega dejanja.« Ključni pojem v sistemu vzgoje in izobraževanja je znanje, pravijo avtorji *Bele knjige*, koncept kompetence pa je opozoril na to, da je znanje **kompleksno,** da je prepleteno z dispozicijami posameznika in da je treba poučevati **uporabo** znanja.[13]

V okviru drugostopenjskega študijskega programa Muzejska pedagogika smo v skladu s aktualnim modelom visokošolskega izobraževanja (slovenskim modelom bolonjskega študija) opredelili tako splošne kot predmetno-specifične učne izide oziroma kompetence. Med njimi so izvirnost, ustvarjalnost, uporaba znanja v praksi, pridobivanje novega znanja. (Spomnimo na besede Lidije Tavčar, ko govori o tem, zakaj je potreben študij muzejske pedagogike: »Taka veda [...] ne bi bila pomembna samo zaradi razvoja zna-

---

11 Rajka Bračun Sova, Pedagoški programi v slovenskih muzejih in galerijah 2011–2013: Ljubljana 2011, (Skupnost muzejev Slovenije): 187 strani, *Bilten Slovenskega umetnostnozgodovinskega društva,* 2011, št. 14 – glej: *http://www.suzd.si/bilten/bilten-suzd-14-2011/110-vzgoja-in-izobrazevanje/330-rajka-bracun-sova-pedagoski-programi-v-slovenskih-muzejih-in-galerijah-20112013* .

12 O samem programu in okoliščinah, ki so botrovale njegovemu nastanku, sva pisali v časopisu slovenskih muzejev. Rajka Bračun Sova, Metoda Kemperl, Vprašanje izobraževanja in poklicne rasti (slovenskih) muzejskih pedagogov, *Argo,* 55/1, 2012 (v tisku). Prizadevanja za vzpostavitev študijskega programa muzejske pedagogike, ki bi omogočil muzejskopedagoško izobraževanje in razvoj muzejske pedagogike kot znanstvene discipline, sva predstavili tudi na letni konferenci ICOM–CECA v Zagrebu septembra 2011 (zbornik konferenčnih prispevkov je še v pripravi). Gl. Rajka Bračun Sova, Letna konferenca ICOM–CECA, Zagreb, 16.–21. september 2011, *Argo,* 54/2, 2011, str. 135–136.

13 *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji,* Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana 2011, str. 22–23.

nosti in njenih disciplin, ampak tudi zato, ker bi, če bi postala del študijskega programa na univerzi, omogočala pridobiti znanja, ki bi muzejskim pedagogom v umetnostnih muzejih in galerijah pomagala dograjevati ali celo rušiti ustaljene oblike dela in preživele prakse ter jih nadomeščati s primernejšimi in bolj učinkovitimi.«[14]) Med kompetencami je poglobljeno razumevanje vzgojno-izobraževalne vrednosti kulturne in naravne dediščine človeštva in v povezavi s tem vzgojno-izobraževalne vloge muzejev. To bo prispevalo tudi k dopolnjevanju vzgojno-izobraževalnega dela v muzejih z drugimi oblikami vzgoje in izobraževanja. (Spomnimo na eno temeljnih opredelitev izobraževalnega dela v muzejih iz devetdesetih let 20. stoletja: »Izobraževalno delo v muzejih in galerijah sledi ciljem muzejev in galerij, v šoli pa ciljem šole. Nekateri od teh ciljev so komplementarni in se zato izobraževalno delo v obeh vrstah institucij dopolnjuje. Toda dopolnjuje se lahko le, če je med sabo različno. Če bi bilo enako, bi se namreč lahko le ponavljalo, ne pa dopolnjevalo.«[15]) Tu so še druge pomembne kompetence. Ob opredeljevanju učnih izidov smo veliko razmišljali tudi o poklicni identiteti muzejskega pedagoga. Pri tej namreč ne gre samo za znanje, ki ga človek pridobi z izobraževanjem, temveč tudi za vrednote, stališča in prepričanja, ki jih razvije – za odnos do lastnega poklica. Zato je pomembno, da se butalsko pravilo, če sam ne znam, bom pa druge učil (V. Perko),[16] opusti tudi na področju muzejske pedagogike.

In če se vrnemo k začetnemu vprašanju. Po novem bolonjskem sistemu študija lahko študent v skoraj istem času, kot je po starem univerzitetnem programu pridobil eno diplomo (štiri leta študija), pridobi dve diplomi (dvostopenjski dodiplomski študij, skupno pet let študija), in to celo na različnih področjih. Zato je drugostopenjski študij muzejske pedagogike več kot na mestu. Če to spet ponazorimo na študentu umetnostne zgodovine: ta na prvi stopnji pridobi naziv diplomirani umetnostni zgodovinar (tri leta), na drugi stopnji (dve leti) pa magister muzejske pedagogike. Tak diplomant bo usposobljen tako za preučevanje umetnostnozgodovinskih muzealij kot za vzgojno-izobraževalno delo na njihovi podlagi.

---

14 Tavčar 2009 (op. 1), str. 128.
15 Prav tam, str. 130.
16 Vogel 2012 (op. 4), str. 17.

Mag. Andreja Rihter
Muzejska svetnica,
Forum slovanskih kultur

POTREBA MUZEALCEV PO IZPOPOLNJEVANJU IN NOVEM ZNANJU

Ta prispevek je moje osebno razmišljanje o tem, kaj vse v Sloveniji na področju muzejstva obstaja, kako se (ne) povezuje in kakšen je doprinos k odličnosti muzejskega dela, na katerega se tako radi sklicujemo vseh mednarodnih in domačih dokumentih.

V obdobju zadnjih petnajstih let mojega dela v muzejih so se izobraževalne vsebine v muzejih, predvsem vsebine izobraževanja za strokovne delavce, zakoreninile kot zelo prepoznavne, tj. kot sestavina rednega dela v muzejskih kolektivih. Vendar se zastavljajo naslednja vprašanja: Ali v primeru, ko govorimo o učenju, dejansko spregovorimo o izobraževanju?[1] Kako smo v muzejih vzpostavili izobraževanje za stroko in obiskovalce? Ali imata obe vrsti izobraževanja kaj skupnega?

Danes govorimo o družbi, ki se izobražuje, osvaja nova znanja z oblikami novega, drugačnega izobraževanja.[2] Če povzamem besede Petra van Menscha in Leontine Meijer-van Mensch v njuni knjigi *New Trends in Museology,* ki je izšla leta 2011 v Celju,[3] lahko govorimo o štirih tipih muzejev, ki so se izkristalizirali že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja.[4] Za svoje znanje glede učenja o dediščini, dela z njo in posredovanju tega znanja se lahko zahvalim predvsem Petru van Menschu in njegovemu mentorju pri doktorski disertaciji, kolegu Ivu Maroeviću, s katerima sem skozi medsebojni dialog krepila svoje znanje in iz prve roke pridobivala dragocene izkušnje in teorijo. Oba sta bila stebra t. i. »basic museology« v naši regiji, ki jo tudi danes težko srečamo oziroma je sploh ne poznamo.

Kako lahko posebno znanje in podajanja le-tega okrepi zavest o naši dediščini, je moja večna dilema. Muzeji igrajo vedno bolj pomembno vlogo v družbi, saj na poseben in svojstven način postajajo močni partnerji v dialogu podajanja znanja. *In this changing context, the learning opportunities offered by museums are no longer to be seen as an »add-on« to education, but rather as belonging to the very core of modern and fully comprehensive lifelong learning strategy,* je leta 2003 dejala evropska komisarka za kulturo in izobraževanje Viviane Reding.[5] Muzeji naj bi se ukvarjali z neformalnim izobraževanjem, pod tem pojmom pa naj bi razumeli ali, bolje, prepoznali programe izobraževanja, ki imajo svojo strukturo in vsebino, a za udeležbo ne prejmejo nobene kvalifikacije. Vendarle pa je pri celotni zgodbi pomembno prepoznavanje učenja in njegova vrednost. Neformalno učenje, npr. prek nasvetov, vodenja in svetovanja, pri čemer posameznik

---

1 *Analiza stanja na področju kulture in predlog prednostnih ciljev,* Ministrstvo za kulturo RS, Ljubljana 2002, str. 366; V ciljih in predlogih ukrepov na področju varstva premične kulturne dediščine so bili pod točko Vsebine izpostavljeni tudi naslednji ukrepi: sofinanciranje programov izobraževanja na področju muzeologije; sofinanciranje programov izobraževanja na področju vodenja javnih zavodov itd. Koliko od tega je bilo uresničenega, vidimo iz lastne prakse v muzejih in predvsem iz obstoječih izobraževalnih programov na naših univerzah. Sami lahko presodimo tudi, koliko je povezovanja in komu so programi namenjeni.

2 *Learning theory and learning of knowledge* je termin, ki st aga uporabljala Peter in Leontine van Mensch v svoji knjigi *New trends in Museology,* Celje, 2011

3 Peter van Mensch, Leontine Meijer-van Mensch*, New Trends in Museology,* Celje 2011.

4 George Hein: Systematic Museum opposite Constructivist Museum, Orderly Museum opposite Discovery Museum are the models that emerged in the 1970's. Van Mensch - Meijer-van Mensch 2011, str. 36.

5 *Engage extra: Museums and Galleries as Learning Places,* januar 2005, str. 3.

pridobi določene spretnosti, naj bi vodilo do novega znanja, ki ga je mogoče prepoznati in zaradi katerega se obiskovalci v muzeje vedno znova vračajo.

Muzeji v Sloveniji danes v glavnem vsi organizirajo in izvajajo posebne programe za obiskovalce. Poleg tega se večinoma neposredno povezujejo z družbenimi skupinami, ki muzej prepoznajo kot prostor novega znanja in informacij. Za posebne skupine so pripravljeni posebni programi in paketi, omogočena je seveda tudi posebna dostopnost. Poleg tega tudi nova socialna oziroma družbena omrežja odpirajo vrata novim skupinam. Ali je torej danes muzej še vedno kulturna ustanova, ki zbira, dokumentira, varuje, proučuje in razstavlja svoje kolekcije za obiskovalce?

Tranzicija in novi trendi so povzročili velike razlike v vlogi muzejev v družbi, pri čemer so velike razlike tudi med državami. V najnovejši, tretji izdaji publikacije *Manual of Museum Planning; Sustainable Space, Facilities and Operations* avtorjev Barryja Lorda, Gail Dexter Lord in Lindsay Martin lahko preberemo, da so muzeji najpomembnejše kulturne ustanove na področju neformalnega izobraževanja,[6] zaradi česar naj bi bili v stalni povezavi ali dialogu s ciljnimi skupinami, ki se neformalno izobražujejo, ter še zlasti v povezavi z univerzami, višjimi šolami in zasebnimi izobraževalnimi ustanovami. Muzeji stremijo k neformalnemu izobraževanju in so zato strateški partnerji vseh ustanov na področju izobraževanja, saj je danes partnerstvo najpomembnejša strategija za uspešen razvoj. To so cilji in ponekod redna praksa, a v Sloveniji obstajajo le redke izjeme, ki potrjujejo to pravilo.

Danes naj bi bile prioritete uspešnega dela v muzejih predvsem prepoznavne oblike neformalnega izobraževanja, ki naj bi potekale ob dialogu in sodelovanju med muzeji, univerzami in drugimi izobraževalnimi organizacijami s pridobljenimi kvalifikacijami, tj. med kulturnimi in izobraževalnimi ustanovami. V Muzeju novejše zgodovine Celje (MNZC) smo tako že pred več kot petnajstimi leti pričeli sodelovanje med ustanovami, posamezniki in generacijami. Potreba po sodelovanju na področju izobraževanja se je rodila iz treh vidnih razlogov. Prvič, delo z ljudmi na terenu v obliki delavnic je bilo osnova za tedaj drugačno zbiralno politiko: z izstopom iz muzeja v okolje in s povezanostjo s študenti, dijaki ter prebivalci določenega okolja smo vzpostavili dokumentacijo nematerialne kulturne dediščine in, kar je najpomembnejše, postali vidni in prepoznavni v okolju, kjer smo potrebovali nove obiskovalce.

Tako smo leta 1997 prvič organizirali *Muzejsko poletno delavnico Gaberje.* Te delavnice so se nato razširile in so v času moje odsotnosti prerasle v *Malo šolo muzeologije*, ki je za partnerja pridobila regionalno študijsko središče.

Leta 2007/08 se je muzej aktiviral pri poglobljenem delu na področju izobraževanja za določene ciljne skupine – vzgojiteljice oziroma celjske vrtce – ter izobraževanja za strokovne delavce, k čemur smo povabili tudi vas, kolege in študente univerz v Ljubljani in Mariboru. V muzej sta prišla Peter van Mensch in Leontine Meijer-van Mensch. Nov trend muzeologije z njima so bile triletne delavnice, ki so vključevale novosti na področju muzeologije. Delavnice smo dopolnili s prakso, saj smo pod njunim vodstvom odšli na strokovni ogled Amsterdama in njegovih muzejev. Dobili smo tudi knjižno izdajo popisa njune prakse iz Celja.[7]

Za celjske vrtce smo v letu 2008 organizirali delavnice z naslovom *Dediščina v vrtcih.* Skozi štiri sklope predavanj in delavnic smo pripeljali vse celjske vrtce, oziroma vzgojite-

---

6 Barry Lord, Gail Dexter Lord and Lindsay Martin, *Manual of Museum Planing : Sustainable space, facilities and Operations,* 2012.

7 Van Mensch - Meijer-van Mensch 2011 (op. 3).

ljice. Z nami so sodelovali dr. Janez Bogataj, dr. Božo Repe in direktor Arhiva Republike Slovenije dr. Dragan Matič. Namen predavanj z delavnicami je bil prepoznati dediščino v lastnem okolju in seveda ustanove, ki se z njo ukvarjamo. Cilj je bil dosežen, saj smo vzpostavili še bolj poglobljeno sodelovanje in razumevanje okolja, v katerem živimo.

Leto 2008 je bilo tudi prvo leto poizkusa izvedbe priprave na strokovni izpit. Predavanja s prakso so izvajali izpraševalci na izpitih, vsak s svojimi temami. Strokovni izpit poteka samo v pisni obliki, zato je bilo srečanje in izmenjava z izpraševalci bogata izkušnja za vse udeležence seminarja. Priprava na izpit poteka redno dvakrat letno in beleži odlično udeležbo ne samo kandidatov pripravnikov, temveč tudi drugih posameznikov, ki jim je dediščina blizu. Izkušnja po skoraj štirih letih dokazuje, da bi bilo ponovno potrebno razmišljati o ustnem izpitu, praksa pri pripravi pisnih nalog s področja muzeologije pa, da največji problem ostaja mentorstvo in priprava naloge iz muzeologije kot posebne znanstvene stroke. Naloge je večinoma potrebno dopolnjevati, oziroma se dogaja, da so zaradi šibkosti zavrnjene. Le redki so primeri odličnosti, ki pa vendarle obstajajo, kar je tudi upanje za prihodnost.

In zakaj sem sama tako skeptična do strokovnih izpitov, ki so naša tradicija oziroma kar dediščina preteklosti, ki bi lahko imela veliko večjo odzivnost in kvaliteto?

Naj najprej povzamem nekaj zgodovine:

- V okviru naše skupne države FLRJ so bili na Slovenskem kmalu po osvoboditvi (2. svetovna vojna) izdani številni zakoni na področju varovanja kulturne dediščine. Ključnega pomena je bil Zakon o zaščiti kulturnih spomenikov in naravnih znamenitosti Demokratične federativne Jugoslavije – DFJ (Ur. l. DFJ 31. 5. 1945 in Ur. l. SNOS 25. 8. 1945), ki je bil narejen na podlagi osnutka, ki ga je v času med obema vojnama v Sloveniji pripravil France Stele. V njem je poudarjeno načelo, da se smejo vsi premični in nepremični kulturnozgodovinski, umetniški in etnološki spomeniki ter naravne znamenitosti zoološkega, botaničnega, geološko-paleontološkega, mineraloško-petrografskega in zemljepisnega značaja postaviti pod zaščito države ne glede na lastništvo; s tem so bile opredeljene tudi zvrsti spomenikov in znamenitosti.[8]
- Maja leta 1948 je predsedstvo Ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije razglasilo Zakon o varstvu kulturnih spomenikov in prirodnih znamenitosti v Ljudski republiki Sloveniji (Ur. l. LRS 23/48), ki je določal, da so vsi kulturni spomeniki in naravne znamenitosti ter znanstvene in estetske dobrine v varstvu države, ne glede na lastništvo, oziroma posestnika. Ob tem je izšel Pravilnik o pripravniški službi in strokovnih izpitih ter tečajih v muzejsko – konservatorski stroki.
- Poleg tega je vlada že leta 1952 z odločbo imenovala posebno komisijo za strokovne izpite restavratorjev, konservatorjev in kustosov v muzejih in galerijah. Komisijo je sestavljalo 21 članov, ki so bili ugledni in priznani strokovnjaki s področja izobraževanja na Filozofski fakulteti UL, Ekonomski fakulteti UL, umetniških akademijah in na zavodih s področja muzejev in galerij. Komisija je v naslednjem letu je pripravila podrobna pravila glede dela in seveda tudi predlog honorarjev.
- Z rednim delom pa je komisija v Sloveniji pričela leta 1954. Program izpita je obsegal:
  1. splošni del
     - metodila muzeologije s posebnim ozirom na etnografijo
     - osnove in načela spomeniškovarstvene službe
     - osnove znanja iz tehnične dokumentacije z lastnega področja

8 Savin Jogan, *Pravno varstvo dediščine,* Koper 2008, str. 55.

- pregled nad tehnologijo materiala in tehnikami nege objektov

2. posebni del
   - etnografija narodov Jugoslavije z osnovami poznavanja splošne etnologije
   - osnove poznavanja zgodovine uporabne umetnosti.

Vsako leto od 1954. dalje so izpiti potekali v spomladanskem in jesenskem roku.[9] Na vsakem je bilo največ šest kandidatov, ki so izdelali z uspehom dobro in prav dobro, odličnjakov ni bilo. Iz zapisov preberemo tudi, da so vsi kandidati morali izdelati domačo nalogo, na podlagi katere so pisali klavzurno nalogo pod nadzorstvom podpredsednika izpitne komisije. Ustni del izpita je trajal približno 40 minut.

V letu 1955 so bila za kustosa postavljena naslednja vprašanja:
- Kakšne napotke boste dali preparatorju – novincu za obdelavo železnega materiala iz arheološkega najdišča? Katero strokovno literaturo mu boste priporočili?
- Kaj boste na arheološkem izkopavanju zahtevali od poklicnega fotografa in kaj od poklicnega risarja?

Vprašanja si sledijo še naprej in so vsaj meni dala misliti.

Izpiti so se nato iz leta v leto nadgrajevali, v letu 1958 pa so bili dorečeni tudi točni datumi izpitnih rokov, in sicer 15. september in 15. marec.

Sledil je prvi področni *Zakon o muzejih* iz leta 1959 (Ur. l. SRS 32/59). Ta je muzeje in galerije opredelil kot kulturno-prosvetne zavode. To vključuje lokalne in osrednje, po zvrsti muzejskega gradiva tako splošne kot posebne muzeje. Med nalogami so se pojavile naslednje:
- sistematično zbiranje, urejanje, hranjenje in proučevanje muzejskega gradiva ter sodelovanje z drugimi muzeji, arhivi in znanstvenimi ustanovami
- razstavljanje gradiva, pomembnega za ljudsko izobraževanje
- širjenje znanja z muzejskim gradivom, in sicer s sestavljanjem muzejskih katalogov in vodnikov, s prirejanjem razstav pod strokovnim vodstvom in z objavljanjem strokovnih člankov
- omogočanje strokovnega in znanstvenega proučevanja vsega muzejskega gradiva
- redno povezovanje pri izvrševanju nalog s šolami, zavodi in organizacijami za ljudskoprosvetno izobraževanje.

Zatem je bil leta 1961 sprejet nov *Zakon o varstvu kulturnih spomenikov v Ljudski republiki Sloveniji*, ki je prinesel naslednje:
- Pomembno zagotavljanje potrebnih pogojev, da bi spomeniki služili zadovoljevanju kulturnih potreb skupnosti, ter obujanje zavesti pri državljanih za odgovornost in skrb zanje.
- Prvič je bila omenjena javna služba varstva, ki so jo opravljali zavodi za spomeniško varstvo; ti so imeli tudi pravico upravljanja s spomeniki, če teh ni upravljala nobena druga organizacija (imetnik spomenika ni bil znana oseba).
- Na novo pa so bile vključene določbe o obveznem sodelovanju zavodov za spomeniško varstvo (ZSV) z imetniki spomenikov in o strokovni pomoči imetnikom.
- Ponovno so bila poudarjena arheološka izkopavanja, ki naj bi se smela odvijati samo z dovoljenjem ZSV.
- Zakon je na novo določil obvezni vpis spomenikov v register, svet za kulturo na republiški ravni pa predpisal sestavo in vodenje registra kulturnih spomenikov.

---

9 Arhiv Jugoslavije, Fond 218, fasc. 98.

Zakon je bil ponovno dopolnjen 1965. leta na podlagi 135. in 149. člena (Ur. l. SRS 11/65) nove *Ustave SRS*. Strokovni izpiti so bili ponovno nadgrajeni in pojavila se je pomembna novost: v Sloveniji ni bilo več mogoče opravljati poklica kustosa, če nisi opravil strokovnega izpita. Poleg tega je po novem muzej lahko ustanovila tudi občina, dejavnost muzeja pa je bila z zakonom določena kot družbena služba.

Nova zakonodaja iz leta 1981 je prinesla *Pravilnik o pripravništvu, strokovnih izpitih in pridobivanju nazivov za zaposlene v dejavnosti s področja varstva kulturne dediščine*. Ta pravilnik je bil dolgo v veljavi in je doživel dopolnitve leta 1999, nato leta 2002 ter še dalje. Te vsebine smo mnogi doživeli na lastni koži in seveda smo tudi sami opravili strokovne izpite. Kako smo jih sprejemali in kako smo nadaljevali z nadgradnjo svojega znanja, pa je prepuščeno nam samim. Mogoče je tukaj tudi odgovor, zakaj smo v MNZC pričeli s prakso priprave na strokovni izpit. Ta praksa poteka v kontaktu s pripravniki, poleg tega smo tudi povezali teorijo in prakso dela v muzeju. Kot kažejo izpolnjeni vprašalniki, so kandidati s tem pristopom večinoma zadovoljni.

Ob prebiranju strokovne literature, dokumentov Sveta Evrope in ICOM-a se izkaže, da vsi podajajo enake usmeritve glede izobraževanja: povezati se z univerzami, organizacijami in drugimi ustanovami, ki izobražujejo na področju dediščine, saj je le ob sodelovanju uspeh zagotovljen. ICTOP – ICOM-ov komite za izobraževanje in trening muzejskega osebja je komite, v katerem sem aktivna že več kot deset let. Vsa ta leta sem edina iz Slovenije in tudi ena redkih iz sfere kulture, in sicer predstavljam naslednjo bazo dela – muzeje. Aktivni člani so večinoma profesorji z univerz po vsem svetu, zato je tudi praksa dela prirejena njihovemu načinu delovanja. To je prostor, kjer se med kolegi z vseh kontinentov odvija debata o vsebini izobraževanja in nadaljnjem delu v naši stroki: kje je prihodnost vlaganja v znanje, kaj je prihodnost dela z dediščino ob krizah, ki so tukaj in jim ni videti konca.[10]

Letošnja konferenca z naslovom *Bridges and Boundaries: Reframing Professional Education for Museums + Heritage?* je doživela tudi mojo predstavitev prispevka z naslovom *One Possible Model of Education in Museums.* Predstavila sem projekt izobraževalnih seminarjev v letu 2012, ki jih organiziramo v *Forumu slovanskih kultur* (FSK). Poseben način izobraževanja: teorija in praksa na terenu so vsebine, ki jih kolegi v regiji potrebujemo. Cilj naših seminarjev je izmenjava dela, izkušenj in spretnosti, predvsem pa medsebojno spoznavanje s kolegi in spoznavanje dela drug drugega. Povezuje nas namreč skupna dediščina preteklosti. Pomembne so delavnice in okrogle mize, ki so sestavni del seminarjev. Izkušnje z dogodkov v Novem Sadu – *Transition to the New Museum* (8.–9. marec), Skopju – *New Trainings – Programs for Visitors* (28.–29. maj) in Pirana – *Muzeji v svetu sprememb* (4.–10. junij) so neverjetne in so odlična popotnica za pripravo strategije novega načina dela. Z nami se povezujejo univerze ter nevladne organizacije v regiji, seveda pa brez predavateljev iz regije in vabljenih kolegov iz drugih držav EU ne gre. Skupno bivanje v dneh seminarjev je nova izkušnja za vsakega udeleženca. Potrebujemo še kakšno leto dela, da bodo vidni rezultati in seveda uporabnost ter naložba v znanje, če se je udejanjila. Osrednji namen delovanja ustanove *Foruma slovanskih kultur* je spodbujanje pretoka informacij, izvajanje skupnih kulturnih, izobraževalnih in razisko-

---

[10] Glej *http://icom.museum/who-we-are/the-committees/international-committees.html*: *ICTOP was founded in 1968; however, training for museum work has been a main activity of ICOM since it began in 1946. Our mission in ICOM is to encourage and promote training programmes at university level in all regions of the world. Further and equally important to our work, we support training programmes for all museum workers as part of a life long education and professional development whether by associations, institutions or other delivery agencies. In cooperation with other national and international committees, ICTOP wants to develop professional standards, which will prepare museum workers for the future institutional challenges. ICTOP supports the idea that education and training is the precondition of good practice and professional directions for our sector.*

valnih projektov s področja kulture vseh držav, katerih prebivalci govorijo slovanske jezike. **Naša vizija je oživčenje ustvarjalnosti slovanskih kultur.**

Zaključek tega razmišljanja namenjam številu obiskovalcev v slovenskih muzejih v letu 2010:[11] številka, ki je objavljena na spletni strani Ministrstva za kulturo, je 1.027.139,43 obiskovalcev, medtem ko je na spletni strani Statističnega urada RS za leto 2010 naveden podatek 2.882.440 obiskovalcev.[12] Kako naj si razlagamo to razliko, ne vem, a nekaj mora biti narobe s kriteriji ali prepoznavanjem obiskovalcev slovenskih muzejev. Tako ponovno zastavljam vprašanje sami sebi: Ali si je kdo sploh postavil vprašanje od kod tolikšna razlika? Predvidevam, da ni bilo veliko zanimanja ali, bolje, komu je pa sploh mar, kdo, zakaj in čemu hodijo ljudje v muzeje. Ob tem se zastavlja še eno vprašanje, in sicer ali bi dodatna redna izobraževanja zaposlenih pomagala te osvestiti glede njihovega poslanstva.

Poleg tega bi rada omenila še eno veliko razliko v poimenovanju, asimilacijo. Veliko kolegov namreč ob pripravi naloge ob pripravniškem izpitu pomeša vsebine obeh, tj. vprašanj asimilacije zgodovine in asimilacije dediščine.

Zakaj prihaja do asimilacije? Zaradi odsotnosti koncepta ali bolje pomena dediščine v vsakodnevnem življenju, s čimer ostaja neprepoznavna tudi ustanova, ki skrbi za in se ukvarja z dediščino. Dediščina in zgodovina vedno sodelujeta ali bolje tekmujeta na isti osnovi ali bazi. Toda potrebujeta druga drugo. Dediščina potrebuje zgodovino zaradi pripovedi zgodb, medtem ko zgodovina potrebuje dediščino, da prepriča z dokazi, ki jih ta ima. Uspešna predstavitev preteklosti, utemeljitev in potrditev le-te so naloge obeh.

Dediščina živi iz generacije v generacijo. Če zastane ali je nihče več ne prepozna, tudi ne obstaja več. Dediščina naj bi bila rodovitno polje za družbeno interaktivnost, ki preteklost uporablja za kreiranje sedanjosti. Ključni element dediščinske politike je ideja kontinuitete, ki preko predmeta in njegove prezentacije pušča sledi z zgodbami. Brez nenehnega dopolnjevanja svojega znanja bomo izgubili stik s sedanjostjo, da o prihodnosti niti ne izgubljamo besed.

---

11 Ob referatu v Mariboru oktobra 2012 bomo lahko komentirali številko iz leta 2011.

12 O svoji dejavnosti v letu 2010 nam je poročalo 163 muzejev, muzejskih zbirk in galerij oz. likovnih razstavišč; njihove razstave si je v tem letu ogledalo 2.882.440 obiskovalcev, je zapisano na spletni strani *http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=4248.*

Mag. Tanja Roženbergar Šega
Muzejska svetovalka,
Muzej novejše zgodovine Celje

ŠOLA MUZEOLOGIJE CELJE MED TEORETIČNIM IN PRAKTIČNIM USPOSABLJANJEM

Samostojni oddelek za izobraževalne muzeološke programe – Šola muzeologije Celje –, ki je najmlajši med oddelki Muzeja novejše zgodovine Celje, se je razvil iz muzejskih poletnih delavnic za mlade raziskovalce, ki so se izvajale v Oddelku za urbano etnologijo. Muzejske poletne delavnice (MPD Rogatec 1993, MPD Rogatec 1994, MPD Celje 1995 in 1996, MPD Gaberje 1997 1998, MPD Praznični krog 1999, MPD Jožefov hrib 2000, MPD Rogatec 2000) so mladim raziskovalcem ponudile preverjanje in dopolnjevanje znanj v praksi, jih seznanile z osnovami muzejskega dela in jih pripeljale k pridobivanju prvih praktičnih izkušenj. V skupno devetih enotedenskih delavnicah je sodelovalo več kot 200 mladih in več kot 30 priznanih mentorjev, vsaki delavnici pa je sledil tudi izid zbornika z objavami raziskav in izsledkov. V letu 2001 se je program preoblikoval v Poletno šolo muzeologije, zvrstili so se bolj teoretsko usmerjeni programi z različnimi temami – Inovativni muzeološki projekti (2001), Razstava kot muzeološki medij (2003), Nestalnosti stalnih postavitev (2004), Nematerialna kulturna dediščina (2005), Upravljanje s kulturno dediščino kot izziv (2006). V letu 2007 se je z razširitvijo programa oblikoval samostojni oddelek.

Danes Šola muzeologije Celje izvaja večmodularno zasnovan program za izobraževanje in usposabljanje različnih ciljnih skupin, ki delujejo na širokem področju kulturne dediščine. Programi vključujejo predavanja strokovnjakov, razprave, pogovore, delavnice in analize, predvsem pa omogočajo dovolj lastnega in aktivnega ustvarjalnega dela s sprotnim preverjanjem na terenu in v praksi. Programi so usmerjeni v praktično uporabnost in spodbujanje muzeoloških teoretičnih diskurzov, dvigovanje zavedanja o pomenu kulturne dediščine, vsebinsko dopolnjevanje s sorodnimi strokovnimi in znanstvenimi področji, povezovanje z univerzami, ki izvajajo dodiplomski in podiplomski študij dediščine, umeščanje v mednarodno mrežo sorodnih institucij in spodbujanje mednarodnih odnosov in projektnih partnerstev, s posebnim poudarkom na sosednjih deželah.

S tem tudi Šola muzeologije Celje zapolnjuje vrzel v slovenskem prostoru na področju izobraževanja in usposabljanja v kulturni dediščini, širi raven njenega poznavanja in dviga zavedanje o pomenu bivanja v njenem sožitju.

POLETNA ŠOLA MUZEOLOGIJE PIRAN

V vsakoletnem programu Šole muzeologije Celje ima Poletna šola muzeologije Piran, ki že od leta 2007 poteka v Piranu, posebno mesto in pomeni vsem sodelujočim svojevrsten imperativ. Odprt forum razmišljanj in aktualnih vsebin, namenjen predvsem mladim, se oblikuje v sodelovanju s partnerjem – Fakulteto za humanistične študije Koper – Inštitutom za dediščino Evrope in Sredozemlja Primorske univerze Koper. Pomembno je sodelovanje s slovenskim odborom ICOM, ki z organizacijo mednarodnega modula bogato prispeva k vsebini in kvaliteti poletne šole. V letu 2007 je program s temo Meje muzeologije obravnaval splošne teme muzeologije, s čimer so bile zajete različnosti in razsežnosti vsebin s področja muzeologije in kulturne dediščine, poudarjen je bil pomen umeščenosti v različne dediščinske institucije in prepletenosti z drugimi znanostmi in

strokami ter izpostavljene so bile mnoge priložnosti, ki izhajajo iz tega področja. Tak razmislek se je nadaljeval tudi v letu 2008 s temo Univerzalna dediščina. Vsebina je črpala iz teme univerzalnosti dediščine in razgrinjala različne univerzalnosti njenega komuniciranja in udejanjanja. Sodoben koncept univerzalne dediščine (tudi tema 21. generalne konference Mednarodnega muzejskega sveta ICOM 07) razumeva dediščino v njenem kompleksnem in univerzalnem pomenu. Poudarjena sta aktivna vloga muzejev v sodobni družbi pri sooblikovanju socialnih identitet skozi prizmo univerzalnosti ter kontekstualizem dediščine – stavb, predmetov, zbirk, nesnovne dediščine in dediščinskih institucij v času in prostoru.

Glavni gost iz tujine gospod Xerxes Mazda, vodja oddelka za učenje in komunikacijo z muzejskimi obiskovalci Britanskega muzeja iz Londona (The British Museum), ki se je udeležil šole na povabilo slovenskega odbora ICOM in s finančno podporo British Councila, je predstavil univerzalnost kulturne dediščine z vidika komunikacije med muzejskimi predmeti in obiskovalci. Teorija sloni na treh segmentih: muzejskem predmetu in njegovi moči/energiji, interpretaciji predmeta in komunikaciji predmeta z muzejskimi obiskovalci. Dinamična predstavitev, ki je vključevala predavanje in različne krajše interaktivne delavnice, je bila uglašena pod naslovom Understanding Visitor responses to world collections I, II.

Tudi vsebine Poletnih šol muzeologije Piran 2009, 2010 in 2011 so sledile Icomovim izbranim letnim temam. Vsebina *Muzeji in turizem* (tema ICOM-a 2009) je narekovala dinamičen utrip in razmislek o etičnem in odgovornem turizmu z opozorilom, kako lahko dediščina povezuje turiste in lokalne skupnosti v nov, vzajemno koristen odnos. Tema Muzeji in turizem spodbuja muzeje in muzejske profesionalce, naj sodelujejo z obiskovalci in turisti ter ustvarjajo kreativne interakcije z lokalnimi skupnostmi, da bi lahko doživeli dediščino znotraj in zunaj muzejskih zidov. Na primeru konkretnih predstavljenih projektov (projekte Muzeja Hrvatskega Zagorja je predstavila gospa Goranka Horjan), konkretnih tovrstnih projektov na Obali (na primer društvo Anbot, umeščenost Pomorskega muzeja Sergeja Mašere Piran) so udeleženci svoja razmišljanja konkretizirali in v zaključni delavnici oblikovali nekatere nove predloge za delo na tem področju.

V okviru teme Muzeji za socialno skladnost (Icomova tema 2010) se je izpostavila vloga muzejev kot dela družbenih procesov. Prav socialno vključevanje muzejev je ena izmed ključnih in prepoznavnih novih teženj na področju muzeologije in čedalje pomembnejšega kontekstualiziranja dediščine. Posledično se vzpostavljajo novi koncepti muzealizacije, s katerimi lahko posamezniki in skupine sami izbirajo »kulturno dediščino« oziroma odločajo, kaj bo kot kulturna dediščina muzealizirano in institucionalizirano. Muzej je tako generator ustvarjanja prostorov spomina, ob zgodovinskem tudi kolektivnega in individualnega, sproža dialoge med različnimi kulturami, išče sožitja med njimi in prispeva k razumevanju in spoštovanju različnih identitet. Vse to s ciljem aktivnega prispevka k socialni harmoniji človeštva.

Tudi Poletna šola muzeologije Piran 2011 je bila uglašena na aktualno Icomovo temo za to leto – Muzeji in spomin. Predavatelji in mentorji so spregovorili o kolektivnem spominu, ki je »uprostorjen« v krajini in prostoru oziroma materializiranem spominu (Katja Hrobat, Neža Čebron Lipovec), o odsevu antičnega v našem individualnem in kolektivnem spominu (Irena Lazar, Gregor Pobežin), terminoloških nejasnostih in pasteh, soodvisnostih različnih spominov ter njihovem ohranjanju, prezentiranju in interpretiranju v muzejski praksi (Tone Kregar), o specifiki zbiranja življenjskih zgodb, ki ustvarjajo nezavedno topografijo ohranjenega spomina, njihovi povednosti in sporočilnosti (Breda Čebulj Sajko), pomenu zbiranja nesnovne dediščine in delu z ustnimi viri v muzejskem okviru (Bogdana

Marinac), o načinih, priložnostih in nevarnostih ohranjanja spomina vsakdanjega življenja sedanjosti (Bettina Habsburg Lothringen) in podrobneje o segmentu dediščine naše bližnje preteklosti – dediščini socializma in spominu, ujetem v njej (Aleš Gačnik).

NOVE TEŽNJE V MUZEOLOGIJI

V odgovornem imperativu do sodobnega slovenskega muzejskega okolja, v katerem je pereče pomanjkanje kontinuitete muzeoloških znanj, šola namenja del svojega programa tudi odpiranju novih paradigem in znanj. Muzeološke delavnice z naslovom Nove težnje v muzeologiji so teoretično naravnane in namenjene strokovnjakom in ekspertom na področju muzeologije. Vsebine obravnavajo sodobne usmeritve in razmišljanja ter izpostavljajo pobude in priložnosti, ki jih pred muzeološko teorijo in prakso postavljajo zahteve sodobne družbe. Morda se zdi, da so nekateri diskurzi skorajda provokativni in rušijo stare sprejete vzorce, kar pa samo dokazuje, da so muzeji živ organizem, ki se vedno znova odziva na potrebe družbe in jo povratno, kot del družbenih procesov, tudi kreativno soustvarja.

Mednarodne muzejske delavnice Nove težnje v muzeologiji sta vodila muzeologa dr. Peter van Mensch in Leontine Meijer – van Mensch, profesorja Reinwardtove akademije za muzeologijo v Amsterdamu. Delavnica z naslovom Current trends-future realities? (Nove težnje – bodoča realnost?), ki je potekala leta 2007, se je osredotočila na sodobne izzive v muzeologiji, ki jih prinašajo možnosti uporabe novih tehnologij in informacijskih orodij. V istem letu je s sodelovanjem Museumsakadmie Joanneum iz Gradca sledila tema Museums and identity (Muzeji in identiteta) ter posegla po enem ključnih in temeljnih vprašanj, ki govori o vlogi in poslanstvu muzejev v družbi. Izhodiščna teza muzejske delavnice je gradila na predstavitvi muzejev kot prostorov kolektivnih identitet, ki bistveno prispevajo k povezovanju, potrjevanju in uresničevanju lokalne, nacionalne in evropske identitete. Zaradi kompleksnosti vsebine so bili nakazani različni mogoči pristopi k razumevanju teme – skozi historična perspektivo in vlogo muzeja v pretekli in sodobni družbi, glede na status, ki ga ima muzej v neki deželi, ali z vidika tipologije muzejev. Delavnico smo zaključili s spoznanjem, da se vzpostavljajo nove muzejske strategije pri obravnavanju in prikazovanju identitet v prostorih muzejev, da so homogene, materialno in ozemeljsko zasidrane strukture neprimerne, ter poudarili nujnost prikazovanja postnacionalnih in transkulturnih identitet.

Tema Future of memories (Prihodnost spominov) (2008), je razgrnila diskurz v prihodnost usmerjene perspektive muzejskega dela med njegovo teorijo in prakso ter etiko in metodiko dela v muzejih. Delavnica Learning and exhibitions (Nove težnje – Učenje in razstave) (2009) pa je obravnavala razsežnosti muzejske komunikacije, participacije in interpretacije muzejskega gradiva v vedno aktualnem in bazičnem odnosu med muzeji in njihovo publiko in uporabniki. Skupno delo je konec leta 2011 rezultiralo v izdaji posebne knjige s splošnim naslovom New trends in museology (Peter van Mensch, Leontine Meijer – van Mensch) in bilo predstavljeno na delavnici z obravnavanimi vsebinami, ki so sledile poglavjem v knjigi: *Collection development and the concept of ‚dynamic collections‘, Learning and experience design, Participation, Performance measurement, Integrated heritage perspectives in Museum ethics.*

Zanimiva in predvsem uporabna spoznanja je podala delavnica 12 strateških vprašanj o muzeju, ki jo je vodila mag. Marieke Burgers, danska strokovnjakinja s področja muzejske teorije in prakse. Delavnica je posegala na področje muzejskega marketinga in menedžmenta. Program je bil namenjen muzejskim strokovnjakom, direktorjem, vodjem marketinga, muzejskim pedagogom in tistim, ki skrbijo za stike z javnostmi. Program se

je vsebinsko osredotočil na zunanje in notranje funkcije muzeja in ponudil udeležencem vedenje o potrebnih orodjih za izboljšanje učinkovitosti kot tudi števila obiskovalcev. Delavnica 12 strateških vprašanj o muzeju je bila dinamičen in navdihujoč prelet o delovanju muzeja ter njegovih ključnih vprašanjih in odgovorih za uspešen muzej.

SEMINAR ZA PRIPRAVO NA STROKOVNI IZPIT KUSTOS/KUSTODINJA, KONSERVATOR-RESTAVRATOR

Na podlagi dogovora z Ministrstvom za izobraževanje, kulturo in šport, Šola muzeologije Celje dvakrat letno izvaja seminar za pripravo na strokovni izpit za pridobitev naziva kustodinja/kustos, z namenom dodatne priprave kandidata/-tke za uspešno opravljanje strokovnega izpita in kvalitetno samostojno strokovno delo. Udeleženci se seznanijo z osnovami muzeologije, pomenom poslanstva muzeja, različnimi področji muzejskega dela s posebnim poudarkom na muzejski dokumentaciji, komunikacijskimi dejavnostmi in predstavljanjem javnosti (oblikovanje in izvajanje pedagoško-andragoških programov in enovite muzejske ponudbe), spoznajo različne metode in tehnike strokovnega dela, delovne pripomočke in materiale. Seznanijo se z nego in vzdrževanjem muzejskih predmetov, različnimi oblikami varstva premične kulturne dediščine in osnovami varstva pri delu. Predavanja in predstavitve, ki jih izvajajo pristojni strokovnjaki, vključujejo različne metode dela in spodbujajo interaktivno sodelovanje udeleženk in udeležencev. Vsebine predmetov strokovnega izpita so razložene s posebnim poudarkom na aktualni in sodobni slovenski muzejski mreži ter njeni umeščenosti v evropski okvir.

DOPOLNILNI PROGRAMI

Poleg omenjenih programov Šola muzeologije Celje oblikuje tudi vsebine usposabljanj in izobraževanj za druge ciljne skupine. Delavnice o kulturni dediščini za vzgojiteljice so pokazale na številne možnosti uporabe novih, dediščinskih vsebin tudi z najmlajšimi. Delavnice Vezi med ljubitelji in stroko pa so opozorile na potrebna usposabljanja tudi v krogih ljubiteljev in zasebnih zbiralcev kulturne dediščine.

ZAKLJUČEK

Pregled programov in rezultatov z izbranimi vsebinskimi poudarki potrjuje spoznanje, da tovrstne programe, delavnice, izobraževanja in usposabljanja nujno potrebujemo za naše uspešno delo in sam razvoj stroke. Tudi pestra ponudba neformalnih izobraževanj in usposabljanj, ki se izvajajo v okviru Skupnosti muzejev Slovenije, Slovenskega muzejskega društva (20-letna tradicija programa Muzeoforum), ICOM-a Slovenije in Službe za premično dediščino in muzeje, izkazuje zahteve slovenske muzejske stroke po tovrstnih znanjih in veščinah. V celotno ponudbo je vloženo veliko znanja predavateljic in predavateljev, veliko energije in moči organizatorjev, predvsem pa veliko dobre volje, spoštovanja in zaupanja, da s tem delom bogatimo sebe, družbo in dediščino ter hkrati razvijamo svojo stroko. Razvoj dela na tem področju je v drugem desetletju 21. stoletja samodejno pripeljal do točke, ko lahko s sinergijo znanj in izkušenj stremimo k strateško oblikovanemu enotnemu programu, prepoznanemu in podprtemu tudi v formalnih okvirih ter ustrezno ovrednotenemu v strokovni rasti in karieri posameznikov.

Janja Rebolj
Muzejska svetovalka,
Muzej in galerije mesta Ljubljane

IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE ZA MUZEJSKE POKLICE

Kako sem znanje pridobivala sama in kako sem pridobljeno delila s kolegi muzealci in zunanjimi sodelavci

V prispevku bom prikazala svoj primer, glede na rezultate, mislim, da lahko rečem, dobre prakse: na eni strani pridobivanje znanja za obvladovanje različnih področij dela v muzeju in sočasni proces širjenja tega znanja, ki se je začel z mednarodnim Projektom Matra (muzejski menedžment), nadaljeval z delavnicami Delo z mediji v muzejih in z različnimi usposabljanji na področju t. i. »mehkih veščin«, ki sem jih izvajala za Skupnost muzejev Slovenije (SMS) in Slovensko muzejsko društvo (SMD), ter na področju mednarodnega sodelovanja, kjer sem sodelovala predvsem z MUSIS-om in v okviru projekta VOCH (Volunteers for Cultural Heritage/Prostovoljci za kulturno dediščino), za katerega sem razvila izobraževanje za koordinatorje prostovoljcev v muzejih.

KO NOVOPEČENA PROFESORICA ZGODOVINE IN SOCIOLOGIJE POSTANE KUSTOSINJA V MUZEJU

Svojo poklicno pot – s poudarkom na pridobivanju potrebnih kompetenc in znanj – sem se odločila opisati, ker Slovenci še danes nimamo dodiplomskega študija muzeologije. (Hvala bogu, obstaja zdaj vsaj predmet Muzeologija, ki jo bolonjska reforma ponuja širokemu krogu študentov. Obstaja pa tudi možnost magistrskega in doktorskega študija.)

Sama sem se leta 1989 kot novopečena profesorica zgodovine in sociologije znašla v Mestnem muzeju Ljubljana na delovnem mestu kustosa za NOB. Muzeje sem poznala le kot obiskovalka. Imela sem dve leti delovnih izkušenj na področju organizacije (Filozofska fakulteta v Ljubljani, Center za pedagoško izobraževanje) in poučevanja različnih družboslovnih predmetov (Bežigrajska gimnazija in Srednja lesarska šola v Ljubljani). Za svoje delovno mesto sem imela pravzaprav zelo malo kvalifikacij in znanja, saj sem še diplomsko nalogo delala iz franciscejskega katastra, daleč od sodobne slovenske ali ljubljanske zgodovine.

MESTNI MUZEJ LJUBLJANA, MUZEJ Z VIZIJO SODOBNEGA EVROPSKEGA MUZEJA

Imela sem srečo, da sem se zaposlila v muzeju, ki je brstel od vizionarske energije takratnega direktorja Gregorja Modra, že uveljavljenih in priznanih starejših kolegov (ki so bili predvsem strokovnjaki »matičnih ved«) in znanja željnih mladih strokovnjakov, ki jih je zanimala muzeologija. Vsi pa so imeli skupno željo, postaviti se ob bok sodobnim evropskim muzejem. Sanjali so o prenovljeni Turjaški palači in novi stalni razstavi. Mlajši kolegi so svoje znanje nabirali v Brnu (Poletna šola muzeologije), v Zagrebu (magistrski in doktorski študiji muzeologije) in z mednarodnim sodelovanjem, predvsem pa so se povezovali znotraj SMD in SMS in delili znanje, ki so ga pridobili, tudi z drugimi slovenskimi kolegi. Na stežaj pa so se odprla vrata v svet z ustanovitvijo nacionalnega ICOM-a (International Council of Museums) leta 1991, ki je imel svoj prvi sedež prav v Kulturno informacijskem centru Mestnega muzeja Ljubljana, njegov prvi predsednik pa je bil Gregor Moder. V teh časih je bila pripravljenost za učenje v Mestnem muzeju podpirana z

vseh strani: imeli so najbolje založeno knjižnico s strokovno muzejsko literaturo, direktor pa je (s podporo Ministrstva za kulturo in stanovskih organizacij) podpiral izobraževanja in sodelovanja doma in v tujini.

PA ZAČNIMO PRI HOMERI, NAJPREJ ZBIRKA IN JEZIKI ...

V muzej sem prišla 1. decembra in prednovoletni čas je bil idealen za spoznavanje slovenskih kolegov, saj smo se v tistih časih pogosto srečevali in družili (ob tem pa izmenjavali znanja in izkušnje).

V kustodijatsko delo so me družno uvajali kolegi na Oddelku sodobne zgodovine, moja mentorica pa je bila Irena Žmuc. Začela sem »in media res«, s popisovanjem obstoječe zbirke, vprašanja, ki so se mi ob tem porajala, pa so me napotila najprej na študij zgodovine, kaj kmalu pa sem ugotovila, da je tisto, kar potrebujem še bolj, muzeologija, saj mi je dajala odgovore na temeljna vprašanja, ki so se mi postavljala v zvezi z zbirko. In ko sem jih želela razčistiti, sem poleg zavzetih kolegov potrebovala literaturo. V tistih časih pa je bila ta večinoma dostopna le v tujih jezikih. Poletna šola nemškega jezika v Regensburgu (in nadaljnje izpopolnjevanje v Ljubljani) mi je odprla vrata do strokovne literature in virov v nemškem jeziku, hkrati pa mi je omogočila, da sem si ogledala vrsto muzejev v Nemčiji. Leta 1991 sem opravila strokovni izpit.

(PRE)STRASTNO V SVET ELEKTRONSKE MUZEJSKE DOKUMENTACIJE

Ker me tipkanje dokumentacije na pisalni stroj ni prav motiviralo, sem se do nastopa prvega porodniškega dopusta leta 1992 posvečala pridobivanju računalniškega in dokumentacijskega znanja. Tudi na tem področju je bil naš muzej med naprednejšimi, jaz pa med (naj)bolj zavzetimi, saj sem računalniško dokumentacijo takoj vzela za svojo in verjela računalničarjem, da ni strahu, da programi ne bi bili kompatibilni. Tako sem zbirko popisovala v Word Staru, pa v Modesu ... in na koncu zavidala kolegom, ki so vztrajali pri karticah, saj sem morala postopke vedno znova ponavljati. Ker sem imela dva otroka drugega za drugim, sem se v muzej vrnila konec leta 1995. Z novo sistemizacijo je bil kustodiat za NOB priključen kustodiatu za 20. stoletje (zato so bile že pri moji zaposlitvi v prvem planu moje organizacijske sposobnosti in ne toliko poznavanje NOB, saj so že iskali osebo, ki se bo v muzeju v prihodnosti ukvarjala z obiskovalci).

KUSTOSINJA PEDAGOGINJA, KI SE UKVARJA S PROMOCIJO IN ODNOSI Z JAVNOSTMI, UČI SE Z DELOM, NJEN UK PA JE SPONZORSKI PRISPEVEK *STUDIA MARKETING*

Moje novo delovno mesto je bilo sistematizirano kot kustos pedagog. Še v času porodniškega dopusta sem se na to pripravljala z izobraževanjem na Waldorfski šoli v Ljubljani, saj je ta ponujala največ metodike in didaktike ročnih del in podobnih znanj in veščin s področja izkustvenega učenja, uporabnih za muzejske programe za otroke.

Moje naslednje področje dela v muzeju so bili odnosi z javnostmi in marketing. Moje prvo tovrstno izobraževanje je potekalo kot sponzorski prispevek Studia marketing za projekt Pozdravljeni, prednamci!, in sicer z učenjem z delom (»learning by doing«). Ob pomoči Studia Marketing (z idejami, znanjem) in podporo njihove takratne sodelavke Ines Drame sem naredila svoje prve korake v svet promocije, marketinga in odnosov z javnostmi.

Uspešnemu projektu je sledilo izobraževanje na Gea Collegeu, Podjetništvo in menedžment v kulturi (1997).

PROJEKT MATRA

V moje poklicno življenje je nato poseglo naključje (čeprav sem se kasneje na izobraževanjih NLP[1] naučila, da naključij ni). Kolegica Taja Čepič (takrat že direktorica našega muzeja) je v Slovenijo leta 1997 pripeljala mednarodni projekt MATRA, ki je v sodelovanju z Nizozemsko zvezo muzejev pripeljal izobraževanje na področju muzejskega menedžmenta. Za organizatorje (SMD in SMS) je bil velik izziv, kako zagotoviti dovolj udeležencev za prvo pilotsko delavnico junija 1997 na Bledu, ki je bila namenjena predvsem muzejskim direktorjem. In ker so nekateri odpovedali zadnji hip, ni šlo drugače, kot da sem se sama (v podporo svoji direktorici) iz organizatorke na tehnični ravni prelevila v udeleženko, usoda pa je hotela, da sem na koncu ostala edina usposobljena trenerka, saj sta obe prvotni kandidatki za to vlogo v času projekta prevzeli pomembnejše naloge.[2] Zgodba pa se je začela že na Bledu, ko sem pri eni od vaj, ki smo jih delali na Gradu, kot »dvoživka« (organizatorka in udeleženka) sedela z našo trenerko Johano Kievit in izjavila: »Kako imaš ti zanimivo delo!«, od nje pa sem dobila odgovor: »Saj bi tudi ti lahko to počela!« Njenih besed takrat sicer nisem jemala resno, sem se pa še istega leta, zgolj iz želje po znanju, odpravila na intenzivni konverzacijski tečaj angleščine v Londonu in si tako utrdila temelj, ki mi je kasneje omogočil, da sem nenadejano zamenjala manjkajočo nizozemsko trenerko, hkrati pa mi je omogočal učinkovitejše mednarodno sodelovanje v ICOM-u in v njegovem komiteju za marketing in odnose z javnostmi (MPR).

VODENJE KOMUNIKACIJSKE SLUŽBE

Kmalu zatem sem prevzela vodenje komunikacijske službe v muzeju in moje naslednje izobraževanje je bilo povezano s pridobivanjem veščin s področja komuniciranja z novinarji (Milica Pešeren, 1998), strateškega komuniciranja in odnosov z javnostmi (Brane Gruban, 2000). Sledilo je izpopolnjevanje na področju projektnega vodenja (2000) in prvi vstop v NLP, z mag. Tatjano Zidar Gale. Srečanji z Milico Prešeren in Tatjano Zidar Gale sta rodili dolgotrajno sodelovaje in prenos znanja kolegom muzealcem. Ves čas do leta 2003 je tekel tudi projekt MATRA, kjer sem se »izučila« za trenerko in sodelovala kot »MATRA trenerka« tudi na Madžarskem.

IZOBRAŽEVANJE ODRASLIH IN CENTER VSEŽIVLJENJSKEGA UČENJA

V naslednjih letih sem se izobraževala predvsem na področju komunikacije.[3] Projekt Center vseživljenjskega učenja mi je omogočil vrsto večinoma brezplačnih izobraževanj. V muzeju smo za zaposlene organizirali delavnico Veščine javnega govorjenja in nastopanja (2008, Šola retorike).

EVROPSKA SREDSTVA ZA IZOBRAŽEVANJE

Pomemben vir sredstev za izobraževanje so predstavljala tudi tako imenovana evropska sredstva. Pridobila sem štipendijo Grundtvig in se udeležila izobraževanja Lifelong Lear-

---

1 Nevrolingvistično programiranje.

2 Taja Čepič je kot direktorica leta 2000 začela prenovo Turjaške palače, Andreja Rihter pa je postala ministrica za kulturo.

3 *Psihološke značilnosti motivacije odraslih za učenje* (mag. Marko Radovan, 2004), *Nega glasu in kultura govora* (Neža Rojko 2004, 2005). Leta 2004 pa sem se tudi sama prvič srečala s komunikacijskim orodjem SDI®. *Methods of Global Learning and Teaching* (Glotta Nova, 2005), dveletni andragoški praktikum Glotte Nove (2006–2008), *NLP poslovni praktik* (Glotta Nova, 2006), *Veščine mentorstva,* (Glotta Nova, 2006), Razvoj spletnih programov in spletnih gradiv (Much, 2006), računalniško usposabljanje (Glotta Nova, 2006), *Relaksacija, glasba in vizualizacija pri poučevanju in učenju* (Glotta Nova, 2006), *Izdelava e-gradiv v Moodlu* (Much, 2006), *HR Development Programme - Developing Focus* (Fast Forward Int.), *Učinkovita vizualizacija – učinkovit trening* (Glotta Nova).

ning in European Museums[4] (Amsterdam 2006), za kar sem bila nagrajena z nacionalnim priznanjem Jabolko kakovosti za individualno mobilnost.

IZPOPOLNJEVANJA NA PODROČJU MATRE: DR. ADIZES V ŽIVO

Od leta 2004 sem nadaljevala izvajanje delavnic MATRA za SMS.

Za poglabljanje znanja s tega področja mi je muzej omogočil udeležbo na seminarju Adizesove metodologije (CEED in Poslovna šola Bled, Bled, 2007), ki smo jo uporabljali tudi v projektu Matra.

NLP IN DRUGA »TRENERSKA« IZOBRAŽEVANJA

Opravila sem izpit za praktika NLP (2005, mednarodna licenca), mojstra (2007, mednarodna licenca), coacha NLP (2009), 2. stopnjo kvalifikacije za moderatorje SDI (Personal Strehghts) in uvod v transakcijsko analizo (2007, Martin Bertok).

IZOBRAŽEVANJA NA PODROČJU MEDKULTURNEGA DIALOGA

Leta 2009 sem zaradi projekta Muzeji povezujemo začela raziskovati medkulturni dialog in nenasilno komunikacijo. Vključila sem se v mednarodno skupino in se udeležila naslednjih izobraževanj: Dialog Process Facilitation (dr. Kazuma Matoba, Witten-Herdecke University,Pliskovica, Slovenija, 2009), Facilitatig Dialogue (dr. Suzana Winbauer Catana, Moderatorska akademija, 2010), Deep Dive Dialogue: Skill Building for Deepening Dialogue Capacity (2010, Glena Gerard), Deepening Dialogue (dr. Kazuma Matoba, Korte, Slovenija, 2011). Dialog Croatia 2012 (Orlando Bishop, Lužnica, 2012).

COLLECTION MOBILITY – USPOSABLJANJE TRENERJEV

Na pobudo (in s finančno podporo) SMS sem se leta 2010 udeležila izobraževanja za trenerje Collection Mobility 2.0 Lending for Europe 21st Century (»train the trainer«, EACEA), in nato leta 2011 s kolegicama izvedla delavnico za slovenske muzealce.

KRIZA: IZOBRAŽEVANJA NA LASTNE STROŠKE, MUZEJ ŠE VEDNO PODPIRA, TO POT S ŠTUDIJSKIM DOPUSTOM

Splošno pomanjkanje finančnih sredstev v kulturi se je v mojem primeru na področju izobraževanja pokazalo razmeroma pozno, saj mi je vključenost v različne projekte dolgo časa omogočala dostop do novega znanja, ne da bi bile za to potrebne investicije muzeja. V zadnjem času pa se je pri nekaterih izobraževanjih podpora muzeja skrčila na omogočanje študijskega dopusta. Na ta način pridobivam predvsem znanje s področja SDI, sama pa sem si na tak način omogočila dve izobraževanji: The 7 Habits of Highly Effective People (Franklin Covey by Gentis, Zagreb 2010) in How to Be a Brain Friendly Trainer (ITOL, Liverpool, Kranjska Gora 2011).

PA ŠE IN ŠE

Veliko novega znanja in izkušenj pridobivam na rednih, mesečnih srečanjih Društva moderatorjev Slovenije. Prav tako nisem posebej omenjala izobraževanj v organizaciji SMS in SMD, kot so zborovanja, Muzeoforumi, udeležbe na mednarodnih konferencah ICOM

4 Vseživljenjsko učenje v muzejih.

in podobno, kar je seveda močno krepilo moje znanje in mi omogočilo dostop do novih izkušenj.

PRENAŠANJE ZNANJA

Tako rekoč sočasno s pridobivanjem novega znanja je pri meni potekala tudi njegova deseminacija. Najprej v bolj neformalnih oblikah, nato v obliki izobraževanj in delavnic. Danes lahko rečem, da so moja posredovanja profesionalna do te mere, da sem glede tem, ki jih posredujem, usposobljena tako teoretično kot s svojimi izkušnjami, poleg tega pa sem tudi formalno izobražena izobraževalka odraslih. Moja velika prednost pa je, da sem na svoji izobraževalni poti začela sodelovati tudi z institucijami zunaj muzeja in v končni fazi tudi z gospodarstvom. S tem so moje znanje in izkušnje pridobili za muzejski svet še dodatno vrednost, saj kot most povezujem obe izkušnji.

PROGRAMI IN DELAVNICE

V nadaljevanju predstavljam programe, ki sem jih v teh letih izvajala in jih po potrebi še izvajam za slovenske muzealce in zunanje sodelavce MGML.

BAZIČNA DELAVNICA MUZEJSKEGA MENEDŽMENTA

Po zaključku projekta, v okviru katerega smo izvedli pet bazičnih in dve nadaljevalni delavnici, sem sama pripravila delavnico z enakim, le nekoliko posodobljenim programom (uporabili smo samo nekatera nova orodja in posodobili obstoječa) v slovenščini in jo izvajala v sodelovanju z zunanjimi sodelavci.

Še danes je na voljo v okviru izobraževalnih vsebin SMS, traja pa pet dni. Vsebine delavnice so rezultat prilagajanja nizozemskega programa slovenskim muzejskim razmeram in izkušnjam udeležencev.

Udeleženci si na delavnici pridobijo osnovno znanje in veščine z različnih področij menedžmenta (projektno vodenje, finančni menedžment, menedžment človeških virov, komunikacijske veščine in motivacija zaposlenih ...) in se jih učijo uporabljati na praktičnih nalogah iz muzejskega okolja.

Osnovni namen delavnice je povečati učinkovitost vodenja v slovenskih muzejih, tako za direktorje kot za projektne vodje. Zelo pomembno je tudi povezovanje udeležencev na delavnici in po njej, kar so dosedanji udeleženci poudarili v svojih povratnih informacijah. Metoda delavnice omogoča optimalno učenje strokovnjakov. Na delavnici ne nastopajo v vlogi učencev, ampak uporabnikov, ki s pomočjo svetovalcev trenerjev, ki omogočajo učne situacije, pridobivajo nove izkušnje in znanja. Na ta način je mogoča večja čustvena vpletenost, ki pospešuje proces učenja. Poleg rasti individualnega znanja zaznavamo pri posameznikih rast organizacijske kulture. Dodana vrednost obeh, začetne in nadaljevalne delavnice, je, da vsakokrat povabim k sodelovanju zunanjega trenerja in na ta način bogatim muzejsko znanje, hkrati pa strokovno znanje oplemenitimo s konkretnimi muzejskimi izzivi.

NADALJEVALNA DELAVNICA MUZEJSKEGA MENEDŽMENTA

Ta delavnica poglablja znanje bazične delavnice in na podlagi izkušenj, ki so si jih udeleženci pridobili v času od prve delavnice, gradi predvsem na izpopolnjevanju projektnega vodenja, poznavanju menedžmenta sprememb in izpopolnjevanju komunikacijskih veščin (vaje za praktično uporabo reševanja konfliktov na način zmagam-zmagaš, uskla-

jevanje vrednot muzeja in osebnih vrednot ...). Udeleženci na delavnici obravnavajo tudi težave, s katerimi so se srečali pri uporabi znanja z bazične delavnice.

DELAVNICA *DELO Z MEDIJI V MUZEJIH*

Ker sem na področju dela z mediji v muzeju (skupaj še z nekaterimi kolegi v drugih muzejih) orala ledino, se mi je zdelo pomembno, da kolegom ponudimo nekaj bližnjic. S televizijsko voditeljico Milico Prešeren, ki me je prepričala s svojo delavnico Delo z mediji, sva prilagodili delavnico; razdelili sva jo v dva dela in jo izvajali skupaj. Prvi sklop je zajemal temelje dela z mediji (kateri mediji, kako delujejo, kakšen pristop imajo, kako pritegnemo pozornost, in – velik izziv za vse službe za odnose z javnostmi – adreme medijev). Drugi del pa je bil bolj praktično naravnan: kako obveščati medije in predvsem, kako nastopiti na TV (vključno s praktičnimi vajami in analizo posnetega). Velika dragocenost delavnice je bila tudi vsakoletna posodobitev adreme, ki so jo dobili tudi vsi prejšnji udeleženci. Na ta način smo prihranili slovenskim muzejem kar lepo število delovnih ur. Žal moram priznati, da nekako nisem uspela utrditi te navade, in ko sem v muzeju začela delati na drugem področju in to področje ni bilo več sestavni del mojega dela, sem sicer še izvedla delavnico ali dve (in posodobila podatke), a danes, kolikor vem, večinoma vsak muzej skrbi za svoje adreme.

DELAVNICA BOLJŠA KOMUNIKACIJA – ZA DOSEGANJE BOLJŠIH REZULTATOV

Komunikacijske veščine smo na Bazični delavnici muzejskega menedžmenta združili v sklop, pri katerem uporabljamo Komunikacijsko orodje SDI – Strenght Deployment Inventory. SDI je orodje za boljše razumevanje sebe (zakaj sprejemamo določene odločitve in kako naše vedenje vpliva na druge ljudi) in drugih. S tem znanjem lahko izboljšamo ravnanje na primer s sodelavci, obiskovalci, strankami, nadrejenimi, dobavitelji in seveda z družino in prijatelji ter tako dosežemo boljše medsebojne odnose. Posebno dobrodošlo je poznavanje orodja v našem muzejskem svetu, saj se s tem znanjem lahko učinkoviteje odzovemo na potrebe naših obiskovalcev, tako pri pripravi razstav kot pri različnih programih. V kombinaciji s Kolbovim sistemom učnih stilov dobimo res učinkovito kombinacijo za muzejske potrebe. Orodje je pri dosedanjih uporabnikih v muzejskem svetu naletelo na zelo dober prejem. Delavnica je dvodnevna in je namenjena vsem zaposlenim v muzejih.

DELAVNICA *DELO S PROSTOVOLJCI V MUZEJIH*: UČINKOVITO PRENAŠANJE ZNANJA IN KOORDINACIJA DELA

Delavnico smo razvili v okviru mednarodnega projekta Prostovoljci za kulturno dediščino (2007–2009). Namenjena je tako koordinatorjem prostovoljskega dela v muzejih kot strokovnim delavcem, ki prostovoljcem prenašajo delčke svojega znanja, da ti lahko opravljajo svoje delo. Ker je temelj obojega učinkovita komunikacija, smo tudi štiridnevno izobraževanje zastavili na ta način.

Teme izobraževanja so razdeljene v šest sklopov:

1. Prostovoljstvo v Sloveniji: sektorji v družbi in umeščenost prostovoljstva, Definicija prostovoljstva in njegov pomen, Zgodovinske prelomnice organizacije prostovoljstva v Sloveniji, Sistemska ureditev prostovoljstva;
2. Organizacija prostovoljstva: Teorija menedžmenta organizacije prostovoljskega dela, Prostovoljstvo v slovenskih muzejih, Priprava muzeja na izbiranje in sprejem prostovoljcev, Izbiranje prostovoljcev; Izbor prostovoljcev, Motivacija za prostovoljsko delo;

3. Vodenje prostovoljcev: Administracija, Podpora prostovoljcem pri delu, Evalvacija prostovoljskega dela;
4. Učinkovita komunikacija: uspešnejši prenos znanja, Komunikacijski model in temeljna načela komunikacije, Človekovi čutni kanali – zaznavni sistemi, Vzpostavljanje dobrega stika;
5. Odrasli v mentorskem procesu: Odrasli se učijo drugače, Vloge prenašalca znanja v muzeju, Učni stili v muzeju, Učinkovito posredovanje informacij po vzorcu 4-MAT, Aktivno poslušanje, Veščina zastavljanja vprašanj, Povratna informacija;
6. Motivacija: Spoznavanje sebe (motivacijske vrednote, konfliktno zaporedje), Kako nas vidijo drugi, Spoznavanje drugih (motivacijske vrednote, kako vplivajo na vedenje); Obvladovanje konfliktov: Konfliktno zaporedje in konfliktni stili, Reševanje konfliktov.

Delavnica je namenjena pripravi in usposabljanju muzejskih strokovnih delavcev za delo s prostovoljci v muzejih.

USPOSABLJANJE ZUNANJIH SODELAVCEV MGML

V MGML (od leta 2009, prej v Mestnem muzeju Ljubljana) usposabljamo svoje zunanje sodelavce od leta 2004. Naša vizija prenovljenega muzeja in nove stalne razstave je obsegala tudi odlično delo z obiskovalci, za kar smo potrebovali zunanje sodelavce (pretežno študente, ki opravljajo delo informatorjev, čuvajev, vodnikov, prodajalcev v muzejski trgovini in strežnikov v kavarni pa še kaj bi se našlo).

Poleg sorazmerno zahtevnih kriterijev (izkazati morajo odlično znanje vsaj enega tujega jezika (navadno angleščine, znanje preverjamo z uvrstitvenim testom zunanjega partnerja), poznati morajo zgodovino Slovencev in Ljubljane (kriterij je ocena v 4. letniku gimnazije ali na maturi, v kombinaciji z individualnim pogovorom), biti morajo proaktivni, urejeni, prijazni in komunikativni ter sposobni delati v timu (informacije o tem zberemo z individualnim pogovorom), je nujni pogoj za sodelovanje udeležba na petdeseturnem usposabljanju, ki zajema tri sklope: Spoznavanje organizacije MGML in vseh njenih lokacij in produktov; Komunikacijske veščine s poudarkom na retoriki in razvijanju učinkovitih odnosov (v timu, v organizaciji in z uporabniki) in konkretno vodenje po razstavah MGML. Na koncu usposabljanja udeleženci opravijo izpit z vodstvom po stalni razstavi Obrazi Ljubljane. Po uspešno opravljenem izpitu se lahko nadalje usposobijo za izvajanje pedagoških programov (za vsakega posebej, s preizkusom znanja).

Zanimanje za ta usposabljanja je zelo veliko, saj se nam vsako leto oglasijo tudi kandidati, ki si želijo sodelovati samo pri izobraževanju (bodisi da nimajo časa za kasnejše delo ali da ne ustrezajo našim pogojem) in so ga bili celo pripravljeni plačati. To nam je dalo idejo, da tovrstno (ustrezno prilagojeno izobraževanje) ponudimo SMS kot osnovno izobraževanje za prostovoljce v slovenskih muzejih.

IZOBRAŽEVANJE ZA PROSTOVOLJCE V SLOVENSKIH MUZEJIH

Sestavljeno je iz dveh delov. Prvi, splošni del lahko izvajamo za prostovoljce vseh slovenskih muzejev, drugi, konkretni del pa izpeljejo muzeji sami. Teme splošnega dela so Vloga informatorjev in vodnikov prostovoljcev v muzejih in galerijah, Slovenski muzeji in galerije ter njihovi deležniki, Kodeks vedenja v muzejih in galerijah ter Icomov kodeks etike, NLP Komunikacijski model, Možgani in komunikacija, Zaznavni stil (VAKOG), Kolbovi učni stili, 4 MAT sistem posredovanja informacij, Notranji procesi – jezikovna sredstva, Delo z obiskovalci, SDI komunikacijsko orodje za učinkovitejšo komunikacijo in obvladovanje konfliktov, hospitacije iz vodenja.

Z izobraževanjem so udeleženci pripravljeni na delo informatorjev in vodnikov v slovenskem muzeju/galeriji s poudarki na sprejemanju in spremljanju obiskovalcev, dajanju kompetentnih informacij, skrbi za urejenost prostorov, namenjenih obiskovalcem, vodenju po razstavi, vodenju potrebnih evidenc in opravljanje drugih nalog, ki jih naročijo odgovorni.

Udeleženci pridobijo osnovna znanja o učinkovitih strategijah komuniciranja (Možgani in komunikacija, Vzpostavljanje dobrega stika, zaznavni stili, Vrnitveno sporočilo, Aktivno poslušanje, 4 MAT sistem posredovanja informacij, Notranja čustvena stanja in motivacija, Miltonov jezik, SDI in obvladovanje konfliktov), osnove retorike (drža telesa, mimika obraza, pogled, gibi rok, dihanje, izgovarjava, tempo, jakost govora), in seveda splošno o muzejih, njihovem poslanstvu in vlogi v sodobni družbi.

Posamezni muzeji nato dodajo teme v njim potrebnem obsegu: poslanstvo (konkretnega) muzeja in njegovi glavni deležniki (s poudarkom na obiskovalcih), organizacija muzeja (lokacije, oddelki, zaposleni), zgodovina muzeja, zgodovina muzejskega poslopja, podrobne vsebine in predstavitve predmetov stalne postavitve in občasnih razstav, program muzeja in tehnične zahteve konkretnega delovnega mesta.

DELAVNICA MOBILNOST ZBIRK

To je zadnja delavnica, ki sem jo (s kolegicama dr. Matejo Kos in Marijo Skočir) izvajala lani junija za SMS.

Slovenski muzealci smo se s štirimi predstavnicami (dr. Barbaro Jaki, dr. Matejo Kos, Janjo Rebolj in Marijo Skočir) udeležili izobraževanja v okviru projekta Mobilnost zbirk, »Collections Mobility 2.0.«. To je bilo izobraževanje trenerjev, ki naj bi desiminirali rezultate projekta v nacionalnih okvirih.

Cilji delavnice so spodbuditi medmuzejsko in mednarodno izmenjavo zbirk, s celostno obravnavo in razumevanjem tematike olajšati izvedbo potrebnih formalnih postopkov in deliti dosedanje izkušnje in dobiti nove.

Konkretna vsebina delavnice pa je: Predstavitev projekta, Dolgoročna izposoja muzejskih predmetov, Cenitev vrednosti predmetov, zavarovanje, delitev odgovornosti, jamstvo države, Imunost pred zasegom in Simulacijska igra.

Delavnica je bila po povratnih informacijah udeležencev zelo uspešna, nismo pa še našli časa, da bi ugotovili, ali je je med slovenskimi muzealci zanimanje, da bi jo ponovili.

ZAKLJUČEK IN KAKO NAPREJ

Delo v muzeju ustvarja okolje, v katerem moja potreba (in strast) po novem znanju še daleč ni zadovoljena. Razmišljam tudi o novem načinu – morda doktorskem študiju, ki bi poglobil mojo dosedanjo prakso z ustrezno teorijo ali morda izkristaliziral nov model vseživljenjskega učenja in deseminiranja znanja v muzejih in širše v družbi. Velik izziv pa mi predstavlja muzej kot prostor medkulturnega dialoga in vir za nenasilno komunikacijo. Ta hip še iščem ustrezen doktorski program, ki bi združeval moje interese in interese mojega muzeja.

Seveda pa mi ostaja veliko veselja, včasih malo manj časa, za prenašanje znanja kolegom. A če sem motivirana, se najde tudi čas. Motivirata pa me predvsem izkazana želja kolegov po novem znanju in seveda pozitivna povratna informacija. Slednjih sicer ne manjka, velik izziv pa je uskladiti termine za izvedbo predvsem daljših izobraževanj.

Elizabeta Petruša Štrukelj
Muzejska svetovalka,
Muzej za arhitekturo in oblikovanje

MUZEOFORUM[1] KOT NEFORMALNA OBLIKA IZOBRAŽEVANJA

KAJ JE MUZEOFORUM

Muzeoforum je neformalna oblika izobraževanja, ki že od leta 1991 poteka pod okriljem Slovenskega muzejskega društva. Vzpostavljen je bil z namenom ustvarjanja dialoga s sodobnim muzejskim dogajanjem v svetu. Začrtani cilji ob zasnovi koncepta so bili seznanjanje z muzeološko mislijo, s teorijo in prakso v širšem evropskem in svetovnem muzejskem prostoru ter možnostmi izmenjave izkušenj in ustvarjalnih idej kot tudi prostor druženj in srečevanj. Gre za inovativno, trajno in brezplačno obliko neformalnega muzejskega izobraževanja.

KDO SO TVORCI IN SNOVALCI

Idejo za tovrstno obliko izobraževanja sta v slovenski prostor vnesla Ralf Čeplak Mencin in Borut Rovšnik, ki sta se v osemdesetih letih kot mlada muzealca udeležila muzeološkega izobraževanja Mednarodne poletne šole v Brnu na Češkoslovaškem. Izjemen vpliv srečanja z znamenitimi muzeologi, predvsem z vodjem in ustanoviteljem šole Zbygniewom Z. Stranskym, in seznanjanje s teoretičnimi izhodišči za poklic, v katerega sta vstopala, sta botrovala njunemu navdušenju za vzpostavitev Muzeoforuma kot prostora za prenos svežih idej iz evropskega in svetovnega muzealstva. V letu 2000 je vodenje Muzeoforuma prevzela Elizabeta Petruša Štrukelj, in to vlogo opravlja še danes. Uveljavljeno prakso je nadgradila in dala večji poudarek predstavitvam domačih strokovnjakov, njihovih izsledkov in praks.

Vsi trije snovalci so dejavni člani Slovenskega muzejskega društva, sicer kustosi, zaposleni v različnih slovenskih muzejih – Ralf Čeplak Mencin v Slovenskem etnografskem muzeju, Borut Rovšnik v Muzeju in galerijah mesta Ljubljane, Elizabeta Petruša Štrukelj v Muzeju za arhitekturo in oblikovanje. Delo v okviru Muzeoforuma opravljajo prostovoljno, vendar ob podpori in z naklonjenostjo ustanov, kjer so zaposleni. Ob zavedanju, da je Muzeoforum za številne muzealce postal oblika stalnega strokovnega izobraževanja, ob katerih je zorela slovenska muzeološka strokovnost, je Slovensko muzejsko društvo vsem trem snovalcem v letu 2011 podelilo Valvasorjevo priznanje *za zasnovo, organizacijo in izvedbo neformalnega izobraževalnega programa Muzeoforum*. Obenem se moramo zavedati, da so v vsem času, od začetka v letu 1991 pa do danes, pomembno vlogo za obstoj programa imeli tudi predsednika in predsednici Slovenskega muzejskega društva kot tudi izvršni odbor, ki nosi odgovornost za izvedbo društvenega programa. Pomoč in podpora drugih članov društva sta v posameznih okoliščinah izjemno dragoceni. Pogosto temeljita na pripravljenosti posameznikov za tvorno sodelovanje v dobrobit skupnih prizadevanj v okviru društva z najdaljšo tradicijo na Slovenskem. Ne nazadnje pa je treba izpostaviti tudi vlogo, ki jo ima pristojno ministrstvo, saj ves čas obstoja Muzeoforuma prepoznava njegov pomen in izobraževalno vlogo ter s finančno podporo omogoča pričakovani standard izvedbe.

---

[1] Za obsežen članek o Muzeoforumu glej: Borut Rovšnik, Ralf Čeplak Mencin, Elizabeta Petruša Štrukelj, 18 let Muzeoforuma : 1991–2009. *170 let Slovenskega muzejskega društva* (ur. Dragica Trobec Zadnik), Ljubljana 2010, str. 53–66.

KONCEPT - KAKO DELUJE

Muzeoforumi so zasnovani tematsko. Letno se pripravijo trije ali štirje različni tematski sklopi, kot odziv na aktualna dogajanja in s posluhom za teme, potrebne slovenskemu prostoru. V dvajsetletnem obdobju je bilo organiziranih več kor 70 izobraževalnih srečanj. V prvem desetletnem obdobju so bili kot predavatelji predvsem vabljeni strokovnjaki iz širšega evropskega prostora, izjemoma so nastopili domači strokovnjaki, večinoma kot koreferenti. Od samega začetka je omogočena brezplačna udeležba na predavanjih, ki so prevajana ali interpretirana v slovenskem jeziku ter tako dostopna vsem udeleženim. Redkeje nastopijo okoliščine, ko prevoda ni mogoče organizirati. Pred dobrim desetletjem je bil vzpostavljen vsebinsko nekoliko spremenjen koncept, ko se ob tujem strokovnjaku predstavijo prizadevanja in dognanja domače stroke in prikažejo primeri dobrih praks izvornega okolja. V izhodišču gre za obliko enodnevnega seminarja s predavanji in pogosto tudi tematsko opredeljeno delavnico. Teme so izbrane z namenom, da sledijo potrebam muzejske stroke in skušajo vrednotiti položaj in vlogo slovenske muzejske stroke v primerljivosti z evropskim kontekstom. Dosedanje teme so bile posvečene splošnim vprašanjem muzeologije in muzejstva, razvoju stroke, metodologiji in novi družbeni vlogi muzejev. Ob združevanju strokovnjakov z različnih področij muzejske prakse je namen Muzeoforuma tudi spodbujanje muzeoloških diskurzov, odpiranje strokovnih razprav in pogovorov. Forum naj ostaja živahno središče za spodbujanje muzeološke misli in omogoča prepotreben dialog s sodobnim muzejskim dogajanjem v svetu. Ob gostujočih predavateljih ponuja prostor za javno razpravljanje o položaju muzeologije in njeni vlogi v vsakdanji muzejski praksi.

Prostor, kjer večinoma potekajo predavanja, je osrednja kulturna ustanova Kongresni in kulturni center Cankarjev dom v Ljubljani, ki je v polnosti opremljen za potrebe predavanj v okviru Muzeoforuma. Tradicionalno sodelovanje s Slovenskim muzejskim društvom že vrsto let poteka na visoki strokovni ravni tako z vidika tehniške opremljenosti kot strokovnih kadrov in drugega osebja, kar je za vrsto in vsebino tovrstnih predavanj zahtevano in pričakovano. Kadar so organizirane delavnice, prostore in zbirke velikodušno ponudijo bližnji muzeji, ki obenem poskrbijo za kakovostno predstavitev svojega muzeja in odprejo vrata tudi v muzejsko zakulisje.

KOMU JE IZOBRAŽEVANJE NAMENJENO

Izobraževanje je namenjeno predvsem muzejskim delavcem različnih strok pa tudi študentom in zainteresirani javnosti, in to ga v sodobnem času umešča v širši družbeni kontekst. Glede na izbor obravnavanih tem je bilo doslej upoštevano načelo, da se omogoči seznanjanje s sodobnimi znanji in praksami vseh strok, zastopanih v procesih muzejskega dela, vendar prednostno temelječih na muzeoloških spoznanjih. V zadnjih dvajsetih letih je bilo v slovenskih muzejih mogoče zaznati potrebe po ožjih specializacijah na posameznih področjih muzejskega dela, tako je bilo skrbno načrtovano in kolikor se da mogoče uravnoteženo in enakovredno organizirano posredovanje znanj za posamezna področja. Če je še do pred nedavnim veljalo, da kustos s temeljnim poklicem v muzejski stroki lahko obvlada številne postopke dela, je danes spoznano in sprejeto dejstvo, da specializirana področja muzejskega dela, kot so dokumentacija, konservatorstvo-restavratorstvo in muzejska pedagogika, zahtevajo »celega človeka«, strokovno usposobljenega in izobraženega strokovnjaka.

KAKO NAPREJ

Muzeoforum je v dvajsetletnem delovanju postal in ostal osrednji forum muzeoloških idej, teorije in prakse. Na posvetu oziroma okrogli mizi pa vendarle želimo preveriti, ali

je njegov koncept danes in za prihodnost še vedno sprejemljiv in uporaben v kontekstu sodobnih muzeoloških dognanj, ali obstajajo možnosti (strokovne, kadrovske, finančne) za nadgradnjo, preoblikovanje ali morda povezavo z že obstoječimi izobraževalnimi programi, ki se izvajajo v slovenskem prostoru, oziroma ali bi bilo primerno koncept umestiti v kakšnega od nastajajočih programov izobraževanja že obstoječih univerzitetnih programov.

Glede strokovnih kompetenc organizatorjev je iz dosedanjih programskih izvedb mogoče sklepati, da je bilo delo opravljeno na primerni strokovni ravni. Vsekakor pa je treba razmišljati o kadrovski okrepitvi, tako pri vzpostavljanju nabora in izbora tem ter pri iskanju primernih predavateljev kot pri obveščanju javnosti, dokumentiranju predavanj, objavi prispevkov itd. Morda bi bilo treba trdnejše temelje za nadaljevanje iskati v programski skupini, ki bi tvorno sodelovala v celotnem pripravljalnem in izvedbenem procesu. Večjo skrb bo treba nameniti publiciranju prispevkov, zborniku predstavljenih predavanj.

S predstavitvijo na tokratnem zborovanju in s sodelovanjem na okrogli mizi ob drugih kompetentnih izvajalcih izobraževalnih programov si obetamo iskrenje mnenj ter pridobitev ustreznih informacij ob iskanju rešitev za še bolj kvalitetno in strokovno utemeljeno nadaljevanje izobraževanj. Kot neizogibno dejstvo moramo izpostaviti, naj bodo izobraževalni programi utemeljeni na teoretičnih spoznanjih in vzpostavljeni s podlagami novih dognanj v muzeologiji in dediščinskih študijah.

Doc. dr. Mateja Kos
Muzejska svetnica,
Narodni muzej Slovenije

PROBLEMI IN MOŽNOSTI IZOBRAŽEVANJA MUZEJSKIH DELAVCEV PRI DELU S PREDMETI

Pred časom, ko smo na zborovanju Slovenskega muzejskega društva govorili o vlogi kustosa, sem opozorila, da se pri nekaterih muzejskih razstavah, tudi takšnih, ki so bile deležne ugodnih kritik ali celo priznanj, pojavlja problem strokovne obdelave razstavljenega gradiva. Šlo je za napačne atribucije, ki so obsegale zmote glede materiala, pomanjkljivo ali napačno ime predmeta, da o napačni dataciji in avtorju ne govorim. Takrat sem izpostavila potrebo po sodelovanju med muzeji, ki bi takšne napake gotovo zmanjšalo, če že ne preprečilo. Sodelovanje je od takrat postalo precej bolj intenzivno, a žal ne dovolj.

Morda se podatki o predmetih s stališča rdeče niti, zgodbe in sporočila razstave niti ne zdijo ne vem kako pomembni, posebej danes, ko razstave v glavnem sledijo drugim ciljem, ne več predstavitvam posameznih zbirk. Vendar je prav znanje o predmetih, o vsakem od sestavnih delov muzejske zbirke, temeljno in najbolj bistveno. Zato je gotovo pomembno in potrebno opozoriti na izobraževanje tudi na tem področju.

Pri nas se v zadnjih letih z izobraževanjem muzejskih delavcev ukvarja že kar nekaj zasebnih in javnih organizacij. Izobraževanje velikokrat poteka kot dodatna dejavnost muzejev in galerij. Nekatera od izobraževanj imajo za sabo že dolgoletno tradicijo, med njimi predvsem Muzeoforum (SMD) ali Mala šola muzeologije (Tanja Roženberger Šega, Andreja Rihter). Nekatera so nova, kot na primer Muzeokurz (Narodni muzej Slovenije). Nekatera so namenjena teoriji, predvsem temeljni muzejski vedi, namreč muzeologiji, druga pa praksi in nadgrajevanju osnovnih strok (arheologije, umetnostne zgodovine, etnologije) s specialnimi znanji. Eno od njih je spet muzeologija, druga pa so predvsem različni dokumentacijski in drugi postopki, primeri dobrih praks, postopki preventivne konservacije in drugo.

Kot kaže, je glavni razcep v muzejskem izobraževanju skoncentriran predvsem na (pre) majhno vlogo muzeologije pri dodiplomskem izobraževanju bodočih muzejskih delavcev. Ob tem obstajata katedra za muzeologijo na Oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, predmet Etnološka muzeologija na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo, muzeologijo poslušajo tudi bodoči zgodovinarji. Iz študijskega programa Oddelka za arheologijo na isti fakulteti je videti, da študentje prav tako lahko pridobijo znanja z muzeološkega področja.

Z vlogo in pomenom izobraževanja s področja muzeologije se ukvarja vrsta kolegov. Zato se bom posvetila drugi temi, namreč odsotnosti možnosti pridobivanja znanja iz osnovnega dela s predmetom. Pri tem ne mislim muzeografskih znanj ali zakonsko obveznih postopkov, ki obsegajo pridobitev predmetov, inventarizacijo, hranjenje in podobno, ampak na tisto najosnovnejše delo, ki je predstopnja vsakemu od postopkov ali procesov.

S stanjem znanja bodočih kustosov na različnih področjih smo kar dobro seznanjeni izpraševalci pri strokovnih izpitih, ki smo (za vsak izpitni rok enkrat) tudi predavatelji na

pripravah za opravljanje tega izpita. Opazne so razlike med poznavanjem teorije in prakse muzeologije, ki je pri kandidatih kar zadovoljivo, in med poznavanjem ekspertnega muzejskega dela. Kot že rečeno, je za izobraževanje s področja muzeologije kar dobro poskrbljeno, saj so večkrat letno na voljo predavanja ali delavnice, mnogokrat tudi s priznanimi tujimi predavatelji (ne da bi pri tem podcenjevali domače).

Pri praktičnem delu z muzejskimi predmeti pa se kažejo opazne vrzeli v znanju. Precej manj ali skoraj nič ni poskrbljeno za izobraževanje za delo z osnovnim muzejskim gradivom, z izjemo preventivne konservacije. Pa še to je bolj namenjeno konservatorjem-restavratorjem kakor kustosom.

Upoštevati je treba, da razen arheologije nobena študijska smer na naših univerzah ne prinaša praktičnega dela s predmeti, atribuiranja, določanja originalnosti in podobnega, kar je temeljno delo kustosa. Določanje predmetov, torej ugotavljanje funkcije (ki se med drugim kaže že v imenu predmeta, ki ga je včasih zelo težko določiti), datacije, izdelovalca, avtorja, kraja nastanka, materiala in podobnega, je pravzaprav bela lisa, je tisto, česar se moraš nekako naučiti sam. Marsikateri zgodovinar, etnolog in celo umetnostni zgodovinar v času svojega študija nikoli ni držal v roki artefakta ali muzejskega predmeta, dragocene starine, umetnine. Zato se morda niti ni zavedal, kaj se pravzaprav pričakuje od diplomiranega strokovnjaka ene od osnovnih muzejskih strok. Veliko lažje je napisati besedilo na podlagi objavljene literature kot pa s pomočjo materialnih virov, še zlasti, če se jih nisi nikoli naučil brati.

Pri današnjem hitrem tempu dela, ki ga pred nas postavljajo različne naloge, si velikokrat ne vzamemo dovolj časa, da bi lahko preučili vse omenjene osnovne parametre. Ko katerega od podatkov zaradi takšnih ali drugačnih okoliščin preskočimo, bo njegovo mesto ostalo prazno, sporočilna funkcija predmeta pa bo ostala nema. Predmet nam enostavno ne bo mogel več povedati popolne zgodbe, ampak samo njen del. S tem pa ga bomo osiromašili kot materialni vir, ki bi moral biti enakovreden drugim, še zlasti pisnim virom.

Šele z določitvijo (atribuiranjem) predmeta se začne njegova muzejska pot. Šele tako predmet postane prvovrsten vir podatkov in zgodb o preteklosti, umetniškem ustvarjanju, različnih družbenih skupinah in podobnem. Šele takrat postane predmet muzeologije. Kot neprepoznan amorfni relikt nam predmet ne pomeni skoraj nič. Zažari šele v vseh svojih mnogih aspektih.

Zato se včasih človek sprehaja po izredno zanimivo inovativno pripravljeni in razstavi, prijazni do obiskovalca, ki pa je polna nemih predmetov – brez besed so ostali, ker jih nihče ni (znal) povprašal(-ati) po informacijah, ki jih nosijo.

Glede na to, da študijski programi ne nudijo (in tudi ne morejo nuditi) specialnih znanj za določanje predmetov, je logično, da takšna znanja muzejski delavci pridobijo v službi oziroma bi jih lahko dobili v okviru praktičnega pouka v kateri od nacionalnih ustanov ali specializiranih muzejev. Takšno prakso bi sestavljalo seznanjanje z gradivom, značilnostmi materialov in izdelovalcev, ekspertnimi metodami, predvsem pa z gradivom v živo. Tovrstno izobraževanje bi lahko istočasno zajelo več zainteresiranih skupin, saj bi lahko vključilo tudi študente zgoraj omenjenih študijskih smeri.

Skupaj z že uveljavljenimi izobraževanji z muzejskega področja (s področja muzeologije, upravljanja zbirk, dokumentacije, preventivne konservacije) bi poglabljanje v osnovne predpostavke dela s predmeti gotovo pripomoglo k precejšnjemu izboljšanju kvalitete muzejskega dela.

Kristina Preininger
Višja kustodinja,
Narodna galerija

IZOBRAŽEVANJE IN USPOSABLJANJE ZA MUZEJSKE POKLICE
Galerijska pedagogika v praksi

V Narodni galeriji od leta 1991 izobražujemo galerijske animatorje za delo v Pedagoškem oddelku. S to prakso je začela dr. Lidija Tavčar,[1] ki je prispevala tudi poimenovanje tega galerijskega profila. Praviloma so galerijski animatorji študentje višjih letnikov umetnostne zgodovine, ki jim je praktično delo v Pedagoškem oddelku Narodne galerije pomenilo prvi konkretni stik z muzejsko stroko. V dvajsetih letih se je v Narodni galeriji izobraževalo in delovalo 60 galerijskih animatorjev.[2] Mnoge med njimi srečamo danes v muzejskih, znanstvenoraziskovalnih in izobraževalnih institucijah ali kot samostojne delavce na muzejskem področju.

Narodna galerija je galerijske animatorje začela usposabljati za delo z obiskovalci zaradi povečanega interesa za vodene obiske zbirk in razstav. Hkrati je galerija sama na različne načine spodbujala obisk, denimo s pripravo izobraževalnih programov z delavnicami, izdajanjem didaktičnih publikacij in postavljanjem didaktičnih razstav, organiziranjem natečajev, posvetov ... Zato ena sama kustosinja pedagoginja, od leta 1998 pa dve, nista več zmogli fizično prevzeti vseh vodstev in dejavnosti za različne ciljne skupine.[3]

Poglejmo, kako poteka izobraževanje in delo galerijskih animatorjev. Veliko kandidatov za galerijske animatorje je v Narodno galerijo prišlo v okviru predmeta didaktika umetnostne zgodovine, ki poteka na oddelku za umetnostno zgodovino Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. Profesorici[4] tega predmeta namreč že vrsto let redno vključujeta v študijski program seznanjanje s pedagoškim delom v Narodni galeriji. Za študente pripravimo predavanje o izobraževalnih programih ter o aktualnih pristopih dela na posameznih razstavah. Vsi študentje, ki želijo sodelovati v Pedagoškem oddelku Narodne galerije, opravijo najprej pogovor s kustosinjo pedagoginjo. Študentom orišemo delovanje oddelka in predstavimo galerijska pričakovanja. Med slednja sodi tudi časovna obveza, da bodo kot galerijski animatorji v galeriji delovali vsaj dve leti. V prvem letu se namreč študentje seznanjajo z izobraževalnimi programi in postopoma prevzemajo samostojne dejavnosti. V drugem letu so galerijski animatorji aktivnejši pri izvajanju dejavnosti in tudi sami sooblikujejo nove dejavnosti.

---

1 Lidija Tavčar, Muzejska pedagogika v Narodni galeriji. *Osemdeset let Narodne galerije, 1918–1998* (ur. Ferdinand Šerbelj), Ljubljana 1998, str. 137–194. Prim. str. 176.

2 Prim. str. 185, 186, kjer so navedeni galerijske animatorke in animatorja do leta 1998. Tistemu seznamu so tukaj dodani galerijski animator in animatorke zadnjih petnajstih let. Navedba imen sledi abecednemu redu: Tjaša Bizjak, Rajka Bračun, Nataša Braunsberger, Irma Brodnjak, Petra Čeh, Tjaša Debeljak, Špela Fojkar, Sara Gošnak, Nataša Hlaj, Tatjana Horvat, Monika Ivančič, Nataša Ivanović, Maja Jelinčič, Mateja Jemec, Brigita Jenko, Anja Keber, Metoda Kemperl, Darinka Kolar, Breda Kolar Sluga, Sara Komavec, Renata Komič, Andreja Kos, Tina Košak, Metka Kralj, Jadranka Ljubičič, Alina Lovrečič, Maruša Lužnik, Magda Miklavčič, Tanja Mihelič, Natalija Milovanović, Barbara Mirkovič, Ana Mizerit, Katarina Mohar, Martina Motl, Katja Ogrin, Maja Oven, Vesna Pajić, Tina Pleško, Tina Ponebšek, Kristina Preininger, Katja Prijević, Jaka Racman, Barbara Rahne, Maja Rašl, Marija Režek, Lane Rogan, Aleksandra Rošer, Damjan Sova, Katarina Stopar, Tina Širec, Helena Trebar, Ana Valenčič, Darinka Vode, Simona Vodlan, Tamara Vodopivec, Tatjana Vračič, Maja Vuksanović, Igor Weigl, Beti Žerovc, Petra Žerovnik.

3 Število letno izvedenih dejavnosti je po letu 1996 preseglo 1000 in je do leta 2008 postopoma naraščalo. Tega leta smo, predvsem po zaslugi uspešne razstave *Slovenski impresionisti in njihov čas, 1890–1920,* prešteli 2000 dejavnosti, ki smo jih izvedli kustosi, manjšino tudi zunanji sodelavci, predvsem pa devet galerijskih animatork. Do leta 2011 je število letno izvedenih dejavnosti upadlo na 1000, v oddelku pa je bilo sočasno aktivnih le še pet galerijskih animatorjev.

4 Mag. Olga Pavlič, po njeni upokojitvi pa mag. Irena Šterman.

Najprej se študentje temeljito seznanijo z zgodovino ustanove in z galerijskimi zbirkami. Spoznajo tudi ustroj hiše, aktualni razstavni program in obrazstavne dejavnosti. Po temeljitem študiju umetnostnozgodovinske literature (predvsem katalogov preteklih razstav) se posvetimo izobraževalnim programom za različne ciljne skupine na stalnih zbirkah: najprej na slovenski in nato še na evropski. Študentje hospitirajo pri dejavnostih kustosov pedagogov in starejših galerijskih animatorjev. Velik del priprav na dejavnosti je odmerjen študiju pedagoške muzejske literature in individualnim pogovorom s kustosi pedagogi. Ti so prisotni na vseh prvih samostojnih dejavnostih galerijskih animatorjev. Po opravljenih dejavnostih kustos pedagog in galerijski animator v pogovoru analizirata izvajanja galerijskega animatorja. Kustos pedagog na začetku intenzivno spremlja in usmerja začetnike pri delu. Mentorstvo poteka na individualni ravni, hkrati pa je vsak nov galerijski animator del ekipe Pedagoškega oddelka in je torej vpet v siceršnje redno delo.

Zanimivo bi bilo izvedeti, kaj je galerijska animatorska izkušnja pomenila danes profiliranim muzealcem. Nedvomno pa je ta segment galerijskega izobraževanja praktično zapolnjeval vrzeli v formalnih oblikah izobraževalnega procesa in hkrati ponujal referenčno praktično izkušnjo pri vsakem posamezniku, ki se je odločal za profesionalno muzealsko pot.

Ob spraševanju, kako naprej, se je smiselno ozreti na pozitivne učinke že narejenega. Dobre rezultate, ki bodo v korist stroki (in posledično javnosti), bomo lahko dosegli samo ob sodelovanju različnih institucij (muzejskih in izobraževalnih) ter ob prepletanju *praktične* in *teoretične* muzejske pedagogike.[5] Torej, ko govorimo o formalnem izobraževanju za poklice na področju muzejske pedagogike, ne izpuščajmo praktičnih izkušenj, idej in pristopov, ki se permanentno razvijajo in potekajo v muzejih. Ne nazadnje je ena od vidnejših nalog v muzejski razvojni perspektivi odzivnost na trenutne razmere v družbi in prilagodljivost njim. Formalno izobraževanje mora biti v neposrednem stiku s praktičnim delom; kar pogojuje tudi povratno zanko: muzejsko (aplikativno) delo se mora navezovati na teoretično podstat in skrbeti za raziskovalni napredek na področju.

Pri postavljanju formalnega študija muzejske pedagogike predlagamo vpeljavo predmetov, ki zadevajo različne vrste muzejskih pedagogik (galerijsko, biblio-, arheo- ...), saj, kot pravi L. Tavčar, *ne zadošča muzejska pedagogika nasploh*.[6] Posamezne vrste galerij in muzejev lahko namreč le na podlagi specifike zbirk in razstav razvijamo svoje določene izobraževalne pristope. Predvsem pa je potrebno neposredno sodelovanje pri praktičnem delu: del predmetnika – seminarja ali prakse bi se na primer izvedel v okviru muzeja oziroma galerije.

Na koncu še kratko pojasnilo, ki zadeva poimenovanje oddelka v Narodni galeriji. Ob novi sistemizaciji bomo/smo v Narodni galeriji uvedli novo ime za Pedagoški oddelek. Odslej ga bomo imenovali Oddelek za izobraževanje in animacijo. Ob iskanju primernejšega imena smo izhajali iz nalog in vloge muzejske pedagogike v celostnem procesu preoblikovanja poslanstva muzejev in galerij. Če postavimo za izhodišče misel Hooper-Greenhillove, *da je muzej postal ustanova, namenjena učenju in uživanju,*[7] potem sta *izobraževanje in animacija* glavni komunikacijski dejavnosti ne samo oddelka, ampak tudi celotne galerije.

---

5 Prim. Tavčar 1998, str. 137.

6 Lidija Tavčar: *Otroci, mladostniki in odrasli v galeriji. Priročnik za kustose pedagoge, učitelje, vzgojitelje in starše,* Ljubljana 2001, str. 8.

7 Eilean Hooper-Greenhill: *Museum and Gallery Education,* Leicester-New York 1994, str. 2.

II.
POSREDOVANJE MUZEJSKEGA GRADIVA IN INFORMACIJ V JAVNO SFERO

Moderator: Goran Milovanović

Goran Milovanović
Višji kustos,
Galerija Božidar Jakac, Kostanjevica na Krki

PREDGOVOR

Ob oceni obeh tem na XIII. zborovanju Slovenskega muzejskega društva z naslovom *Slovenski muzeji v 21. stoletju. Kako naprej?* bo morda marsikdo že na prvi pogled dejal, da so to teme, ki jih ponavljamo že nekaj let. Vendar gre za dve področji muzejskega dela v ekspanziji, ki imata neposreden stik z zainteresirano javnostjo in ki v zadnjih letih nenehno pridobivata veljavo tudi znotraj muzejske sfere. Obe sta namreč tesno povezani z vrtoglavim razvojem digitalnih informacijsko komunikacijskih tehnologij, ki krepko modificira tudi razvoj sodobne muzeologije.

Pomen in vloga informacije sta se z eksplozijo digitalnih medijev in vsebin v 21. stoletju popolnoma spremenila, kar je pomembno vplivalo na družbeno percepcijo in funkcionalne modele družbe na splošno. V zgodovini so pri konstituiranju teh modelov pomembno vlogo odigrali tudi muzeji, pri čemer je bil objekt poudarjeno znanstvenega preučevanja seveda muzejski predmet. V digitalni dobi 21. stoletja pa se je s hiperaktivno potrošniško družbo vloga predmeta kot takega popolnoma spremenila. Živimo namreč v času, ko začenja vlogo fizičnega predmeta prevzemati njegova digitalizirana in multiplicirana podoba, obenem pa sam fokus pomena predmeta ni bil nikoli v zgodovini tako izrazito materialistično usmerjen v ekonomsko podstat predmeta, kot je v današnji liberalnokapitalistični družbi. S tem se posledično spreminjajo tudi metodologija, koncept in pomen avtorskega prava, ki se z ekonomsko pogojenostjo širi v vse več por družbene plasti.

Kot ilustrativen primer problema naj navedem raziskavo E-motion, ki jo je v letu 2009 izvedla Univerza za uporabne znanosti severozahodne Švice skupaj z Umetnostnim muzejem St. Gallen. V raziskavi[1] so obiskovalcem senzorično merili gibanje in njihovo psihološko stanje ob ogledu likovnih del. Prišli so do pomenljivih rezultatov o vlogi muzeja kot institucije v družbi, vplivu kuratorskih principov ter vlogi muzealij in obiskovalcev v generalnem dojemanju umetnosti. V kopici uporabnih rezultatov mi je v oči padel podatek, da povprečen obiskovalec za ogled umetnine v muzeju porabi enajst sekund. Če nekoliko karikiramo, imajo avtorji v današnjem času, nasičenem z različnimi podobami, zelo skopo odmerjen čas, da nas prepričajo s svojo umetniško intenco. Zato v toliko večjem obsegu uporabljajo druga, predvsem digitalna orodja za podajanje informacij o svojem delu, kajti na drugi strani je znan tudi podatek, da si digitalno podobo na internetu, opremljeno z osnovnimi podatki in morebitnimi povezavami do še več informacij, ogledujemo precej več časa kot enajst sekund. In pri tem je pomembno tudi poudariti, da tokrat z možnostjo mobilnih aplikacij na portalu *museums.si*, ki ga je razvilo in ga še razvija podjetje Semantika, slovenski muzeji in galerije časovno sledimo spremembam in razvoju na globalnem informacijskem področju. Lahko po vsem tem potemtakem rečemo, da se je Platon v Zgodbi o votlini vseeno zmotil?

Drugi vsebinski sklop zborovanja SMD v Mariboru, ki smo ga oblikovali na podlagi napovedanih sprememb pri posredovanju muzejskega gradiva in informacij v javno sfero, ki jih prinaša napoved predloga sprememb Direktive 2003/98/ES o ponovni uporabi informacij javnega sektorja (kjer je ena od pomembnejših, napovedanih sprememb direktive

[1] *http://www.mapping-museum-experience.com/en/results/artistic* (14. 8. 2012)

širitev njene pristojnosti na knjižnice, muzeje in arhive oziroma na gradivo, ki ga hranijo), je tematsko izrazito multidisciplinaren in, lahko bi rekli, strokovno tudi precej hermetičen problem, ki zahteva strokovno analitične in strateške odločitve. Zato smo k aktivni participaciji na zborovanju povabili širok spekter strokovnjakov, a nam je poleg kolegov iz muzejev in galerij uspelo pridobiti zgolj še dva razpravljavca, pravnico in računalniškega informatika, ki nam s svojimi strokovnimi kompetencami osvetljujeta problem v nekoliko drugačni luči. Bojim se, da bo sicer tudi po odprti razpravi na zborovanju v Mariboru ostal nekoliko grenak priokus. Po mojem mnenju je namreč evidentno, da gre v napovedi sprememb za izrazito ekonomsko pogojeno politično odločitev, ki se bo odigrala na globalni ravni parketa Evropske unije in pri kateri bo strokovni argument v izrazito podrejenem položaju. Zato nam preostane le, da poskušamo v spremembah najti predvsem morebitne pozitivne regulative, ki bi jih lahko prinesle muzejskemu delu.

Priprava digitalnih vsebin v muzejih in galerijah je zaradi tehnoloških sprememb ena poglavitnih tendenc že vrsto let. Če smo v zadnjih letih stremeli k čim večjemu številu digitaliziranih in metapodatkovno urejenih digitalnih vsebin, s katerimi bi te v okviru javne službe lahko posredovali tudi zainteresirani javnosti, kjer je bila njihova nadaljnja uporaba predpisana z zakoni in predpisi, bi s spremembo direktive v prid razvoju gospodarstva v EU uporabnik imel pravico do ponovne uporabe teh podatkov tudi v komercialne namene, s tem pa bi lahko znatno obremenili kader v teh institucijah, ki ga je že zdaj izrazito premalo. Študije, narejene v okviru Evropske digitalne agende in strategije Evropa 2020, so namreč pokazale, da bi ti podatki prinesli dobiček za celotno gospodarstvo EU v višini 40 milijard evrov. Na drugi strani naj bi Evropska komisija namenila 100 milijonov evrov za raziskave tehnologij za obdelavo podatkov – prav teh podatkov, ki jih mora muzej zagotoviti javnosti v okviru redno financirane javne službe. Razlika med finančnim vložkom in predvidenim dobičkom zmoti že na prvi pogled. Zato smo v prispevkih za zborovanje poskušali odgovoriti, kaj takšna sprememba pomeni za muzeje in ali smo nanjo pripravljeni. Bo muzej še lahko avtonomna partnerska institucija pri preučevanju in interpretiranju dediščine ali bo zgolj servis za zainteresirano javnost? Lahko rečemo, da smo (na primer glede na dejstvo, da imamo z Google Art Projectom http://www.googleartproject.com/ na spletu dejansko odprt dostop do mojstrovin največjih svetovnih muzejev do te mere, da lahko, denimo pri *Rojstvu Venere* Sandra Botticellija najdemo pod lakom tudi las restavratorja) napačno zastavili interpretacijo in varovanje kulturne dediščine? V kakšni koliziji je omenjena direktiva z domačo zakonodajo, ki jo bo treba spreminjati (npr. 44. člen *ZVKD-1* ali 101. člen *Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah* ...)? Kakšno vlogo ima v tej luči še strategija varovanja dediščine (varovanje lokacij arheoloških najdišč, režim varovanja dediščine v muzejih ...)? Kako bomo lahko zadostili zakonski dikciji o povpraševanju po gradivu z današnjimi kadrovskimi, organizacijskimi in finančnimi viri, ki so že desetletja podhranjeni in ni videti sprememb na bolje? Če namreč muzej na zahtevo ne bo odreagiral v zakonskem roku, sledi prijava na Urad informacijskega pooblaščenca in sodno varstvo. Kako bomo pri tem poskrbeli za ustrezno varovanje intelektualne lastnine? Bo zaradi neustrezne zakonodaje prišlo do razhajanj med muzejskimi, knjižničarskimi in arhivskimi službami? Bi lahko kaj spremenil Zakon o muzejih? Nekatera od teh vprašanj so se kolegi v svojih prispevkih tudi lotili, namen slednjih pa je, da bi na zborovanju SMD v Mariboru služili predvsem kot iztočnica za odprto debato, ki bi v zaključkih prinesla tudi zadovoljive strokovne rešitve.

Barbara Sosič
Muzejska svetovalka,
Slovenski etnografski muzej

SPODBUJANJE PONOVNE UPORABE PODATKOV O KULTURNI DEDIŠČINI IZ ZBIRK SLOVENSKIH MUZEJEV IN GALERIJ

Res je, da vlogo muzejskega predmeta danes predstavlja tudi njegova digitalna in venomer prisotna podoba, a to je lahko izziv, možnost in priložnost, da javnosti ponudimo vedenje o predmetih v svoji oskrbi in se obenem sami odločamo in presojamo, do katere mere in kako bodo ti predmeti vsakokrat prisotni. To ne pomeni nič drugega kot zgolj opravljanje javne službe na sodoben način.

Splet ponuja našim digitaliziranim gradivom in z njimi povezanim podatkom neomejene možnosti »univerzalnega dostopa«, pri čemer pa se moramo zavedati, da digitalizacija sama zase še ne pomeni nujno takojšnjega in enostavnega dostopa do naših spletnih virov. Digitalizirane zbirke s siceršnjo pomanjkljivo dokumentacijo je pravzaprav težko ali celo nemogoče upravljati, jih ohranjati in o njih širiti vedenje.[1]

Čeprav se finančni okviri za naše delovanje zmanjšujejo, ustanove lahko širijo dostopnost do svojih zbirk za najširšo javnost, in če naj opravljajo svoje poslanstvo, jo tudi morajo širiti. Kako naj to storimo? Najprej je treba imeti svoje zbirke dokumentirane; včasih so težave že pri dokumentiranju najosnovnejših podatkov o predmetih, ki bi zagotovili primerno upravljanje zbirk, njihovo varovanje in vedenje o njih. Implementiranje podatkovnih standardov in priporočila na področju terminologije močno izboljšujejo tako učinkovitost ustvarjanja podatkov kot prepoznavnost in sledenje podatkov v iskalnih orodjih. Poleg tega morajo ustanove pri ustvarjanju podatkov uporabljati nove strategije in najti načine za izmenjavo podatkov in dokumentacijskih orodij z drugimi ustanovami. Povsem mogoče je ustvariti učinkovito okolje za tekoče vpisovanje osnovnih podatkov in obenem ohranjati visoko akademsko raven, k čemur lahko bistveno prispevajo, kot rečeno, utečeni podatkovni standardi in nadzorovana terminologija.[2]

Izredno spodbudno za slovensko muzejsko skupnost je delo na področju terminologije, ki ga vodi Služba za premično dediščino in muzeje s strokovnjaki s posameznih področij in od katerega si veliko obetamo. Terminološki slovar med drugim nastaja tudi zaradi potreb *Pravilnika o registru premične kulturne dediščine*, kjer so že definirane zvrsti kulturne dediščine. Delo te skupine strokovnjakov bo pomembno vplivalo na razvoj in kvaliteto nastajajočega registra premične kulturne dediščine, ki bo ob registru za nepremično in živo dediščino prispeval k vedenju o bogastvu naših muzejskih zbirk. Pričakujemo, da se bomo ustanove s pomočjo tega registra začele med seboj bolje spoznavati in sodelovati. Tako bi ob prizadevanju za prepoznavnost postale s svojim zbirkami in z znanjem, povezanim z njimi, v družbi dosti bolj prisotne.

Trenutno najpomembnejši pa je portal **museums.si,** ki združuje uporabnike aplikacije Galis, kjer poleg objavljenih zbirk predmetov sledimo dejavnostim vseh slovenskih zbirk, muzejev in galerij. S tako naprednimi možnostmi naše ustanove prijazno odpirajo svoja

---

1 Murtha Baca, Thoughts on cultural heritage documentation and dissemination in the 21st century: using data and theWeb to connect users and collections, *CIDOC Newsletter,* No. 1/2010, str. 3 – glej: *http://cidoc.mediahost.org/newsletter_01_2010.pdf* (20. maj 2012).

2 Prav tam, str. 4.

vrata najširši javnosti in spodbudno je, da to priložnost s pridom izkoriščajo, saj imajo s tem dobro priložnost za kvalitetno promocijo. Prikazovanje zbirk na domačih spletnih straneh je tudi pomembno in dobrodošlo, a terja velik angažma, nezanemarljivo pa je tudi dejstvo, da so taki projekti precej dragi.

CILJI OSNUTKA NACIONALNEGA PROGRAMA ZA KULTURO 2012–2015

Če razmišljamo o kulturni dediščini in njeni prisotnosti v sodobni družbi 21. stoletja ter rabi podatkov o naših zbirkah v najširši javnosti, ne morem mimo okvirjev, ki nam jih predstavlja aktualna kulturna politika.

Nov osnutek Nacionalnega programa za kulturo 2012–2015 poudarja, da morajo biti kulturne dobrine s pomočjo vzpostavljene infrastrukture dostopne vsakomur in da bo zato treba vzpostavljati partnerstva z različnimi skupnostmi. Eden od ukrepov, navedenih v nacionalnem programu, je spodbujanje vključevanja dediščine v gospodarski razvoj in v družbeno življenje nasploh, pri čemer Ministrstvo za kulturo obljublja izdelavo analize ocen priložnosti za vključevanje dediščine v gospodarski, politični, socialni in kulturni razvoj ter spodbujanje skupnega pristopa k ustreznim politikam za doseganje ravnotežja med njimi. Ministrstvo namreč zagovarja kontinuirano vključevanje dediščine v različne področne strategije in politike (na primer turistična strategija, strategija in program razvoja podeželja, nacionalni program varstva okolja, državni strateški prostorski načrt ...), spodbujanje kulturne in kreativne industrije, povezane s kulturno dediščino, in razvijanje zavedanja o kulturni dediščini kot viru za trajnostni razvoj in kakovost življenja v sodobni družbi.

Nadaljnji ukrep je tudi spodbujanje kakovostnih znanstvenih in tehnoloških raziskav za potrebe varstva kulturne dediščine in zagotavljanje njihove javne dostopnosti. To pomeni, da bo treba izdelati politiko financiranja znanstvenih in tehnoloških raziskav za potrebe varstva ob upoštevanju možnosti za njeno vključevanje v tovrstno evropsko strategijo. Zagotoviti je treba, da so rezultati raziskav, ki se financirajo iz javnih sredstev, javno dostopni najširši strokovni javnosti.

Nadalje je iz programa razvidno, da ministrstvo podpira vzpostavitev sodobnih sistemov upravljanja in dokumentiranja premične in žive kulturne dediščine v skladu z mednarodnimi priporočili in standardi, saj so zbiranje, urejanje in hranjenje podatkov o dediščini, njenih vrednotah, stanju, lokaciji in drugih dejstvih, pomembnih za izvajanje varstva, vedno ena temeljnih nalog javne službe. Z vzpostavitvijo sodobnih informacijsko podprtih sistemov upravljanja in dokumentiranja lahko ustrezno, učinkovito in racionalno podpremo celoten proces dokumentiranja in upravljanja premične in žive dediščine (od evidentiranja, vhodnega dokumentiranja, akcesije, inventarizacije, digitalizacije in vrednotenja do evidentiranja posegov, spremljanja stanja in ogroženosti, premestitev ...). Razvoj informacijske podpore mora teči vzporedno z optimizacijo in prenovo delovnih procesov, z usklajevanjem z mednarodnimi priporočili in standardi ter s poudarkom na izobraževanju in usposabljanju kadrov. Uporaba sodobnih tehnoloških rešitev omogoča povezovanje podatkovnih baz in jim s tem dodaja vrednost, hkrati pa povečuje možnosti za dostop do informacij o dediščini v domačem in mednarodnem okolju, vendar bi bilo najprej treba zagotoviti sredstva za vzpostavljanje informacijskih sistemov na eni strani ter digitalizacijo in dokumentiranje na drugi.

Nadalje program podpira vzpostavitev in delovanje kulturnih poti, mrež in drugih oblik interpretacije, prezentacije in popularizacije kulturne dediščine kot izjemno pomembne sestavine za razvoj naše kulturne identitete, ohranjanje kulturne raznolikosti, vključevanja posameznikov in skupnosti v procese ohranjanja in za popularizacijo dediščinskih

vrednot, ki se dotikajo različnih vidikov družbenega življenja. Ukrep predvideva vključevanje posameznikov in lokalnih skupnosti, še posebej lastnikov in upravljavcev kulturne dediščine, ter usklajeno sodelovanje med javnimi, strokovnimi, institucionalnimi in zasebnimi udeleženci. Spodbujati je treba sodelovanje med izvajalci javne službe varstva in nevladnim sektorjem pri skupnih projektih različnih oblik interpretacije, prezentacije in popularizacije dediščine (kulturne poti, muzeji na prostem, arheološki parki ...). Pospeševati je treba tudi vključevanje tradicionalnih in ljudskih znanj v teme vseživljenjskega izobraževanja kot obliko povezovanja med muzeji, knjižnicami in izobraževalnimi ustanovami.

Nacionalni program podpira tudi dejavnosti, ki spodbujajo javno dostopnost kulturne dediščine za različne ciljne skupine, kar pomeni spodbujanje lastnikov kulturne dediščine, civilnih združenj in posameznikov k zagotavljanju javne dostopnosti dediščinskih vsebin, predvsem z izvajanjem projektov promocije, interpretacije in popularizacije dediščine. Poleg zagotavljanja fizičnega dostopa, tematskih razstav in predavanj je treba obvezno zagotoviti dostopnost do dediščine in podatkov o njej v digitalni obliki, z drugimi interpretacijskimi sredstvi in v tiskanih medijih. Pri zagotavljanju čim večje dostopnosti nepremične in premične ter žive kulturne dediščine za različne ciljne skupine je treba upoštevati najširši krog javnosti, s poudarkom na skupinah s posebnimi potrebami (mladi, starejši, gibalno in senzorno ovirani, tuji obiskovalci ...).

Nacionalni program predvideva vzdrževanje in nadaljnji razvoj registra celotne kulturne dediščine, kot osrednje podatkovne zbirke o kulturni dediščini, ki omogoča učinkovitejšo informacijsko podporo na vseh področjih varstva dediščine, hkrati pa je namenjena predstavljanju, raziskovanju, vzgoji, izobraževanju in razvijanju zavesti javnosti o dediščini. Register kulturne dediščine je treba vzdrževati in ga sprotno vsebinsko, informacijsko in tehnološko posodabljati ter ga usklajevati z mednarodnimi priporočili in standardi. Ukrep je povezan tudi z vzpostavljanjem informacijske podpore delovnim procesom varstva kulturne dediščine in prispeva k povečani učinkovitosti javne službe na področju kulturne dediščine. Ne nazadnje program spodbuja vključevanje dediščine v vzgojno-izobraževalni sistem ter sodelovanje z izvajalci s področja izobraževanja. Zagotoviti je treba, da se kulturna dediščina vključi v vse stopnje in vrste vzgojno-izobraževalnega sistema (od vrtcev ter osnovnega in srednjega izobraževanja do kvalitetnega univerzitetnega študija, prav tako pa v vseživljenjsko izobraževanje). Za kakovostno vključevanje kulturne dediščine v vzgojno-izobraževalni sistem so nujni ustrezno (dodatno ali novo) usposobljeni kadri v vzgojno-izobraževalnih zavodih in kulturnih institucijah. S spodbujanjem medinstitucionalnega povezovanja in partnerskih projektov med kulturo in izobraževanjem je treba uresničevati cilj, da pasivni opazovalci dediščine postanejo njeni aktivni udeleženci, poznavalci, varuhi in promotorji.[3]

Vse te iztočnice za muzejske delavce niso nove, bolj ali manj jih poskušamo vsi izvajati v sklopu svojih dejavnosti po svojih najboljših močeh. Večja težava je v tem, da za temi cilji ni prave, oprijemljive kulturne politike in projektov, s katerimi bi bili cilji doseženi enakomerno, v doglednem času in v splošno družbeno korist.

Kaj lahko torej storimo kot skupnost, ki ima svoje ambicije in želi biti del družbenega trenutka?

Treba bo izbojevati dve bitki: prva je prepričati ljudi o pomembnosti beleženja in upra-

---

[3] Osnutek *Nacionalnega programa za kulturo 2012–2015*, november 2011, str. 60–72 – glej: *http://www.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/ministrstvo/drugo/aktualno/2011/osnutek_npk_november_2011_.pdf.*

vljanja podatkov. Druga je prepričati jih o javni koristi, ki ga ta proces ustvarja. Kulturna dediščina je namreč pomembna dobrina, kot je na primer dobrina okolje, v katerem živimo. Zavest, da pripada vsakomur in da smo muzealci le njeni skrbniki, je današnji družbeni imperativ!

MOŽNOSTI PONOVNE RABE IN NUJNI PREMIKI PRI DOJEMANJU MUZEJSKEGA DELA

Pri našem delu vseskozi nastajajo podatki, kar načeloma terja od muzejskih delavcev na eni strani veliko natančnost, potrpežljivost in poznavanje gradiva, na drugi strani pa oblikovanje zavesti, da so ti podatki lahko uporabni za širši krog uporabnikov zunaj zidov muzeja. Kvalitetna inventarizacija in katalogizacija vseh muzealij in delujoč dokumentacijski sistem sta osnova vsakega muzejskega dela, a s tem je za nami le prva faza. Pravi smisel to delo dobi šele, ko se lotimo naslednjega izziva: dostopnosti naših podatkov uporabnikom.

Zavedanje javnosti našega dela je v muzejih še vedno nekoliko preveč okrnjeno in je strnjeno predvsem na razstave, objave in neposreden stik z uporabniki, ki si lahko vzamejo čas in nas v našem delovnem času obiščejo. To za današnji čas preprosto ni več dovolj! Drugačni, aktualnejši pristopi pokažejo na dejstvo, da smo muzeji kadrovsko in finančno prešibki ter strokovno premalo samozavestni, da bi uspeli v doglednem času digitalizirati in s podatki opremiti velike količine gradiva, ki ga hranimo, in tako v celoti postati del ponudbe informacij 21. stoletja. To je žal velikokrat res, ne pa vedno. Velikokrat je pomembnost tega dela tudi stvar muzejske politike in vsakokratnih prioritet. Če digitalizacija ni opravljena v doglednem času in sistematično, takšno »neobvezno« delo kaj hitro zgubi svoj začetni elan in naš interes se preusmeri na kaj drugega.

Ko govorimo o dokumentacijskih procesih in digitalizaciji, se zlasti naslanjamo na praktično, operativno in tehnično stran. Naš impulz sproža ozaveščanje o pomembnosti standardiziranih delovnih postopkov in razmišljanje o strukturah in sistemih. Toda v samem bistvu dokumentacije je velika nuja po urejenosti sveta znotraj manjših, obvladljivih enot. Eden od načinov za dosego cilja je zajemanje gradiva v manjših, zaključenih celotah, ki s svojimi rezultati po objavi na spletu dodajo veter v naša jadra, še posebno, če naletimo na pozitiven odziv pri uporabnikih.

Naše delo poteka v okviru širših političnih, finančnih in strateških kontekstov. Odvisni smo od dobre volje in podpore politikov, ki imajo zelo malo zanimanja za to, kako mi sami upravljamo podatke, zanima pa jih, kakšne koristi lahko ti podatki prinesejo uporabnikom.[4]

Kljub vsem težavam in predsodkom je dokumentacija v zadnjih dveh desetletjih izredno napredovala, kar se kaže nekoliko na naših domačih spletnih straneh, predvsem pa na portalu museum.si, in v prisotnosti naših vsebin marsikje, kjer jih še pred nekaj leti sploh ne bi pričakovali. Čeprav so posamezne ustanove na različnih stopnjah poti, je globalno sporočilo jasno vsem: z urejeno dokumentacijo postajamo močnejši, samozavestnejši, bolj profesionalni in bolje opremljeni za soočenje s prihodnostjo.

Želeli bi, da bi naše več kot dvajsetletno srečanje s standardi, bolj ali manj prepletenimi v naših programih za upravljanje zbirk, zagotavljalo pravilen fokus in združevalo primere dobre prakse, dobro prakso pa razširjalo po vsej muzejski skupnosti v še večjem obsegu.

---

4 Nick Pole, Documentation is dead. Long live documentation!, *CIDOC Newsletter,* No. 01/2009, str. 5 – glej: *http://cidoc.mediahost.org/newsletter_01_2009.pdf* (20. maj 2012).

Ob opaznem razvoju se dokumentacija sooča z novimi izzivi in od strokovne skupnosti je odvisno, kako se bo z njimi spopadla.

Precejšen izziv so pričakovane vsebine, ki naj bi jih ponujali. Nuja postavitve zbirk na splet je ustvarila pričakovanje, da lahko ponudimo poglobljeno in pripovedno vsebino, povezano s fotografijami, ki imajo urejene avtorske pravice, in vsemi, tudi do sedaj nejavnimi podatki zapisa. Na nas pritiska tako potreba po samostojnosti upravljanja podatkov in ohranjanju njihove pripovednosti kot tudi nuja po odprtosti za vsebine, ki jih od tu naprej lahko ustvarjajo uporabniki sami, to pa je mogoče uporabiti tudi v razvoju najrazličnejših zabavnih in drugih storitev.[5] Lastnost spleta je, da nanj ne moremo vplivati, in odločitev za kvaliteto objave je torej naša: globina podatkov je stvar konsenza, vendar običajno dobri podatki, ki jih ponudimo uporabnikom v vsej svoji izčrpnosti, pomenijo dodano vrednost in širino pomena našega dela, ne pa zgolj možnosti za na primer intelektualno krajo.

Ne pozabimo, da je splet orodje za učenje in nova spoznanja, s čimer imamo vsi uporabniki že dosti izkušenj in vemo, koliko se iz podatkov o predmetih iz zbirk muzejev od blizu in daleč lahko naučimo tudi sami.

V desetletjih obstoja naših ustanov se je v zbirkah nabralo veliko dragocenega gradiva, ki bi našo družbo lahko obogatilo in soočalo s pomembnimi in potrebnimi spoznanji, ki dvigajo osebno in širšo družbeno zavest. Velikokrat se digitalizacijski projekti začnejo in končajo v računalnikih posameznikov, katerih ustanove ne znajo ali ne želijo uporabiti opravljenega dela za lastno promocijo, predvsem pa ne za širjenje svojega vedenja in znanja, kar je škoda. Vse prepogostokrat take naloge naložimo pripravnikom, volonterjem ali delavcem preko javnih del, ki delo znajo tehnološko in ob primernem mentorstvu tudi vsebinsko dobro izpeljati, nimajo pa moči, da bi gradivo promovirali v javnosti tako, da bi doseglo zainteresirane uporabnike. Ne pozabimo tudi na vrednost, ki jo naši podatki lahko imajo v javnosti za šolajoče in študirajoče mlade; tem dediščina ni vedno v središču zanimanja, nanjo pa lahko naletijo, če iščejo podatke po najpopularnejših iskalnikih.

Posamezni muzealci, entuziasti in skupnosti, ki se ukvarjajo s kulturno dediščino, se dobro zavedajo, da je vseprisotnost in možnost uporabe dediščine tako v osebne kot v študijske in komercialne namene nekaj nujnega in da s tem dediščina ne izgublja svoje vrednosti, temveč se plemeniti. Prav gotovo, da se mora vsakokratna raba gradiva držati določenih skupnih pravil,[6] ki jih lahko s pridom uveljavljamo, saj sami postavljamo pogoje rabe. Pomislek, da bi splošna dostopnost in ponovna raba utegnila spremeniti muzeje v servis za vsesplošno javnost, tako ne bi smel biti upravičen. Muzeji večinoma delujemo po dogovorjenih standardih in predmete ne samo skrbno hranimo, temveč jih tudi proučujemo in o njih dosti vemo. Takšno znanje pa vsakokratna zainteresirana javnost potrebuje, če želi pri nas pridobljeno gradivo sploh pravilno uporabiti. Muzealci gradivo vedno opremimo s podatki in po potrebi interpretiramo na različne načine.

Ali muzealci ne razmišljamo venomer, da bi bilo treba dediščino bolj promovirati, da bi dosegala primerno raven zastopanosti v prepletu dobrin, po katerih ljudje radi posegajo? To bo zelo težko izvesti brez zunanje pomoči in brez sodelavcev, ki znajo na naše gradivo pogledati tudi drugače in ki imajo znanja, ki jih nam primanjkuje. S tem nam lahko

---

5 Prav tam, str.6.

6 V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je *Slovensko muzejsko društvo* oblikovalo splošni cenik rabe fotografskega gradiva iz naših ustanov, ki si ga je vsaka ustanova lahko prilagodila. Številne ga tako še danes s pridom uporabljajo (na primer pod naslovom *Cenik materialnih avtorskih pravic za uporabo fotografskega gradiva in splošni pogoji za uporabo fotografskih dokumentov*).

odprejo vrata, ki jih sami ne moremo, obenem pa s takšnim povezovanjem lahko pričakujemo večje zavedanje o nujnosti in enakovrednosti našega dela v procesu nastajanja novih vsebin. To prav gotovo ne more pomeniti le servisiranja, saj v večini naše izkušnje kažejo na spoštljiv odnos najširšega kroga uporabnikov do dediščine in na priznavanje znanj, ki so skrita v slovenskih muzejskih ustanovah, od katerih bi lahko pričakovali ne nazadnje tudi finančno vrednotenje in soudeležbo v želenem gospodarskem napredku.

DOMAČI STREŽNIK ALI OBLAK?

Ko razmišljamo o prihodnosti naših dejavnosti lahko predvidevamo, da bo šel napredek v smeri še večjega in nujnega odpiranja javnosti.

Namesto aktualne namestitve programske opreme na trdem disku bo v prihodnje namreč mogoč direktni dostop do spletnih aplikacij. Namesto zakupa strežnika za gostovanje s podatki bomo kupovali dostop do prostora na strežnikih po vsem svetu. To obeta neskončen potencial za kulturno dejavnost, pomeni pa prav tako velik izziv za muzejski informacijski menedžment.

V nasprotju s to idejo pa kulturne ustanove rade delamo stvari same zase. Rade upravljamo svoje lastne sisteme, urejamo in razvijamo lastno terminologijo in prikazujemo svoje zbirke na domačih spletnih straneh. V prihodnosti verjetno ne bo več tako, temveč bodo vsebine porazdeljene po vsem spletu.

Namesto ukvarjanja z lastno terminologijo bo mogoče prispevati k izboljšavam in dopolnitvam terminologije, ki jo soustvarja skupnost več ustanov. Uporabniki bodo lahko prišli na našo spletno stran in našli naše zbirke, vendar bodo prav tako nanje naleteli prek Googla ali turistične spletne strani, nad katerima pa imamo malo nadzora.[7]

Za muzealce zelo pomembna je pred nekaj leti na pobudo *Evropske komisije* vzpostavljena platforma *Europeana*, ki zajema prostovoljno posredovane kulturne vsebine v najširšem smislu. *Europeana* mora postati mesto, kjer najdemo poleg knjižničnega tudi arhivsko in muzejsko gradivo slovenskih muzejev in galerij s prikazom predmetnih, fotografskih, zvočnih in videogradiv. Njen cilj je narediti kulturno in znanstveno dediščino Evrope dostopno najsplošnejši publiki. Tu najdemo na milijone knjig, slik, filmov, muzejskih predmetov in arhivskih dokumentov. Platforma prinaša koristi vsem:

- institucijam, ki se ukvarjajo z dediščino, ker lahko gradivo doseže več uporabnikov in tako poveča obisk njihovih spletnih strani, ponudi nove izkušnje in omogoča nastajanje novih partnerstev;
- strokovnjakom na področju dediščine: Europeana je platforma za izmenjavo znanja med knjižničarji, kustosi, arhivisti in kreativno sfero;
- oblikovalcem kulturnih politik in drugim financerjem: Europeana je prestižna pobuda s pooblastilom Evropske komisije in je sredstvo za spodbujanje kreativne ekonomije in kulturnega turizma.[8]

Posebno področje Europeaninega delovanja je tudi spodbujanje ponovne rabe tu objavljenih podatkov. Ponovna uporaba podatkov iz *Europeane* je obravnavana kot zaupanja vreden in obsežen vir z vso avtoriteto kulturne dediščine, ki jo zagotavljajo ustanove iz vse Evrope. Zaradi potreb uporabnikov zagotavlja najširši dostop do bogastva dediščine

---

7 Pole 2009 (op. 4), str. 6.

8 *http://pro.europeana.eu/about?utm_source=portalmenu&utm_medium=portal&utmcampaign=Portal%2Bmenu* (20. maj 2012).

Evrope ter spodbuja ustvarjalnost in inovativnosti in podpira širjenje vsebin kulturne dediščine tudi zunaj svojega omrežja.[9]

Tudi tu bi potrebovali enotno kulturno politiko in konkretno podporo na nacionalni ravni, a žal te v ozadju ni čutiti. Nekateri muzeji smo pred nekaj leti podpisali namero o sodelovanju in bili deležni pomoči pri digitalizaciji in posredovanju podatkov v *Europeano* prek projekta *Athena*. Žal je sodelovala le peščica slovenskih ustanov, bilo pa bi pošteno, da bi imeli vsi muzeji in galerije pri tem enake možnosti, seveda če želijo prikazovati svoje vsebine na tem mestu.

Razmisliti velja tudi o smiselnosti večjezičnosti vsaj pri imenih prikazanih predmetov, s čimer bi opaznost naših zbirk in predmetov znotraj ogromne ponudbe *Europeane* lahko precej izboljšali.

DOMAČA IZKUŠNJA

Leta 2007 smo se, zavedajoč se propadanja in neprimernega dostopa, v dokumentaciji SEM lotili digitalizacije najbolj ogroženih in istočasno najzanimivejših fondov, kamor sodi tudi gradivo Orlovih ekip. To je le eden izmed obširnejših sklopov gradiv, ki smo ga v zadnjih letih digitalizirali in postavili na domačo spletno stran. Gre za obširne terenske raziskave pod vodstvom ravnatelja dr. Borisa Orla, ki je vodil delo med letoma 1948 in 1961. Delo se je nadaljevalo vse do začetka osemdesetih let. V tem času je bilo narejenih več kot 21.000 fotografij in risb in popisanih okrog 550 terenskih zvezkov z zapiski s področja materialne, duhovne in družbene kulture z območja Primorske, Dolenjske, Štajerske, Notranjske in Prekmurja. Devetdeset odstotkov zapiskov je pretipkanih, vsi pretipkani zapiski so tudi že digitalizirani, nepretipkane pa še prepisujemo. Dejstvo je, da je gradivo v desetletjih potem, ko je bilo zbrano, pridobilo izjemen pomen in vrednost, a je do zadnjih let ostalo poznano in dostopno le zelo omejenemu krogu uporabnikov znotraj ustanove.

Gradivo sestavlja vsebinsko, krajevno in časovno celoto, ki je bila zaradi različnih nosilcev in njim pripadajočih evidenc, nerazvidna. Informacije in iz njih izhajajoče znanje so dragocen podatek za vedoželjne posameznike in celotna območja, kjer so bili te informacije zbrane, in bi lahko bistveno pripomogli k poznavanju lastnih kulturnih posebnosti in izročila prednikov.

Spregledati ne smemo niti pomembnega zgodovinskega dejstva, da je bila zaradi povojne družbene ureditve in spremenjenega načina življenja kot takega prekinitev s tradicijo izredno močna. V desetletjih po vojni je zamrlo veliko znanja, vedenja in veščin, ki so našim prednikom omogočili preživetje v težnji po sožitju z naravo in družbo. V zadnjih dveh desetletjih so se nekatere vrednote postopoma začele znova uveljavljati in postajajo v okviru socialnega življenja na podeželju in tudi v mestih bistven povezujoči člen in napredek v kakovosti življenja. V projektu zajeto gradivo, še zlasti zapiski, pa tudi z njimi povezane in s podatki opremljene fotografije in risbe, prinašajo veliko zabeležk o veščinah in znanjih iz preteklosti, ki pričajo med drugim o naravnem ravnanju z okoljem. Znanja, ki izvirajo iz etnološke dediščine, imajo namreč lahko pomembno vlogo pri trajnostnem razvoju in kakovosti življenja prebivalstva, kar bi lahko postalo koristno v sedanjih kriznih časih, saj ponujajo številne možnosti pridobivanja in uporabljanja pozabljenih znanj

9 *http://pro.europeana.eu/web/guest/re-use-data* (20. maj 2012); *http://pro.europeana.eu/web/guest/topics?p_p_id=topicnavigationportlet_WAR_europeanaportlet_INSTANCE_fC66&p_p_lifecycle=1&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_col_id=column-1&p_p_col_pos=1&p_p_col_count=2&_topicnavigationportlet_WAR_europeanaportlet_INSTANCE_fC66_topicId=696551&_topicnavigationportlet_WAR_europeanaportlet_INSTANCE_fC66_javax.portlet.action=setTopic* (20. maj 2012).

pri obdelavi polja in skrbi za gozdove, pridelovanja in priprave ekološko neoporečne hrane in uporabe zdravilnih rastlin, pri gradnji hiš, oblikovanju notranjščin in še mnoge druge. Kot kažejo posamezni projekti, pri katerih smo z gradivom že sodelovali, ne gre zanemarjati tudi osebne obogatitve in zadovoljstva sodelujočih ob ponovnem oživljanju in aplikaciji teh znanj. S spoznavanjem gradiva je tudi mogoče, da znanja, ki so morda že pozabljena ali pa jih imajo le še posamezniki, ki jih morda sploh ne cenijo ali jih ne uporabljajo več, znova oživijo.

V projekt objave gradiva na naši spletni strani smo se podali z namenom ozaveščanja javnosti, da hranimo pomembne in uporabne informacije, ki razkrivajo znanje naših prednikov, in da je gradivo dostopno in relevantno za izobraževalno in aplikativno uporabo. Sredi leta 2010 smo tako na spletu objavili okoli 5400 risb in 13.800 fotografij Orlovih ekip, zapiski pa so dostopni na iskalniku v dokumentaciji muzeja. Vse na spletu objavljeno gradivo izhaja iz aktualnega stanja, ki ga imamo v računalniški fototeki, in ga z izvozom v format, primeren za objavo na spletu, objavimo na domači strani muzeja.

Odziva uporabnikov smo bili po objavi na spletni strani, nato pa tudi deloma v Europeani zelo veseli. Razdelek, kjer se ti podatki prikazujejo, je namreč med najbolj obiskanimi. Veliko ljudi nanje naleti naključno, kar jih napelje, da se oglasijo v dokumentaciji za dodaten pregled zapiskov ali drugih gradiv, ki jih sicer še ni na spletu. V glavnem gre za obiskovalce, ki jih zanima lokalna preteklost, določena tema ali pa podatki, povezani z osebno oziroma družinsko tematiko.

Poskrbeli smo, da je orodje, ki vsebine prikazuje, znotraj »indeksiranega spleta«, kar pomeni, da nanj naletimo z iskanjem s pomočjo Googla in drugih najbolj razširjenih iskalnikov. Tam nas najdejo uporabniki, ki sicer nikoli ne bi stopili v stik z nami in ne bi uporabili pri nas hranjenih vsebin za svoj strokovni ali povsem osebni interes.

Zgodi se tudi, da nas kdo opozori na pomanjkljivost ali napačnost podatkov, lahko nam posreduje dodatne podatke, za katere nismo vedeli, kar čim prej popravimo ali dopolnimo. Tako se s povratnimi informacijami naše gradivo oplaja in pridobiva verodostojnost. Manjša škoda je, da je gradivo prikazano, pa čeprav s kakšno napako, kakor da sploh ni prikazano. Naša želja namreč je, da je gradivo dostopno prav vsakomur, kogar zanima in komur lahko kakor koli koristi, saj je dediščina vseh.

Nezanemarljivo je tudi dejstvo, da tovrstni podatki pripomorejo k boljšemu poznavanju lokalne, regionalne in nacionalne identitete. Menimo, da to spodbuja spoznavanje lastne vrednosti ter dviga splošno nacionalno zavest.

ZA KONEC

Z novimi pristopi in gledanji so pred nami mnogi izzivi. Nismo v času, ko bi si po napredku, ki smo ga dosegli v zadnjih letih, lahko privoščili izgubiti zagon in tvegati nazadovanje. To bi pomenilo našo marginalizacijo, in sicer tako znotraj kulturnih ustanov kot v družbi nasploh, predvsem pa izgubo stika z našimi uporabniki.

Imamo številne impulze in priložnosti za nov pogled na podatke, ki jih hranimo in so središče tega, kar počnemo. Ti nam namreč omogočajo, da je naša dejavnost bolj celovita in bolj učinkovita ter ustvarja več navdihujočih in hitro odzivnih storitev za uporabnike.

Sašo Zagoranski
Semantika, d. o. o.

PROMOCIJA MUZEJEV S PONOVNO RABO JAVNIH PODATKOV NA SPLETU IN V MOBILNIH APLIKACIJAH

V podjetju Semantika smo v letu 2006 objavili Spletno galerijo, prvo verzijo portala, danes prepoznavnega kot Museums.si. Takrat je muzejski dokumentacijski program Galis uporabljala le peščica muzejev in pomisleki so bili veliki. Danes je Galis najbolj uporabljani program v Sloveniji, na Museums.si pa je poleg drugih podatkov objavljenih 20.000 predmetov iz zbirk slovenskih muzejev in galerij.

V zadnjih šestih letih so eksponentno rast doživele tudi mobilne naprave, predvsem t. i. pametni telefoni, ki še olajšajo dostop do interneta, zato je mobilna prisotnost postala nuja. Mobilne različice portala Museums.si tako slovenske kulturne ustanove predstavljajo vedno večji populaciji uporabnikov pametnih telefonov in tabličnih računalnikov, na voljo pa je tudi prilagodljiv vtičnik za objavo zbirk na spletnih straneh muzejev in galerij.

Celoten sistem je zasnovan tako, da naročnikom poenostavi delo, hkrati pa je tudi cenovno izredno ugoden: podatke je treba vnesti le enkrat, muzeji in galerije pa se povsem izognejo stroškom razvoja.

Platforma Museums je odličen primer dobre prakse, ki kaže, kako s ponovno rabo javnih podatkov poskrbeti za promocijo slovenske kulturne dediščine, povečati prepoznavnost kulturnih ustanov in njihovega dela ter hkrati omogočiti dodaten priliv denarja za ustanove, ki podatke objavljajo.

SPLETNA GALERIJA IN MUSEUMS.SI

Leta 2006 je zaživela prva verzija spletnega portala Museums.si, tedaj še Spletna galerija. S spletno stranjo smo muzejem in galerijam ponudili možnost, da svoje delo predstavijo tudi na spletu. Največji pomislek, da bi z objavo podatkov na spletu poenostavili njihovo zlorabo, smo odpravili z omejenim izborom objavljenih podatkov in z majhnimi dimenzijami fotografij ter z zagotovilom, da avtorske pravice v celoti ostanejo muzeju oziroma galeriji.

V letu 2010 smo Spletno galerijo preoblikovali v Museums.si, ki je dostopen na spletnih straneh www.museums.si in www.spletna-galerija.net. Danes, po petih prenovah, Museums.si obiskovalcem ponuja podrobne informacije o muzejih in galerijah v Sloveniji, predstavlja njihove zbirke in predmete, razstave in dogodke, avtorje in prispevke, celo pedagoške dejavnosti. Vključuje priljubljena družabna omrežja in izkorišča GPS-funkcionalnost za prikaz podatkov glede na lokacijo.

Podatke na spletu v večji meri objavljajo muzeji in galerije sami, s programom Galis ali spletnim urejevalnikom. Na ogled je že *20.000 predmetov iz muzejskih zbirk.*

Z vedno novimi vsebinami je portal vsak dan bolj zanimiv in posledično tudi vedno bolj obiskan. Trenutno ga obišče okrog *15.000 uporabnikov mesečno* in obisk raste.

Slika 1: Spletni portal Museums.si

Museums.si je sicer del platforme Museu.ms, ki omogoča enostavno objavo podatkov na spletu in v mobilnih aplikacijah. Platformo predstavljajo globalni muzejski portal museu.ms in mobilne aplikacije Museums, del sistema pa so torej tudi portal Museums.si in slovenske mobilne aplikacije. Podatke je treba vnesti le enkrat (z Galisom ali spletnim urejevalnikom), vidni pa so povsod.

MOBILNE APLIKACIJE MUSEUMS

Uporaba mobilnih aplikacij strmo narašča, saj vedno več ljudi informacije pridobiva s pametnimi telefoni in tabličnimi računalniki. Po svetu je vsak teden izdanih okrog 100 filmov, 250 knjig in *15.000 mobilnih aplikacij*. Decembra 2011 je bila v mobilni trgovini objavljena milijonta mobilna aplikacija.[1]

Internet je konec leta 2011 uporabljalo 495 milijonov uporabnikov, čas, ki ga porabimo v mobilnih aplikacijah, pa že presega čas, ki ga porabimo na spletu.[2]

Mobilna prisotnost je tako postala nuja in v Semantiki smo v letu 2012 pripravili še mobilne muzejske aplikacije za pametne telefone in tablične računalnike. Na voljo so aplikacije Museums za iPhone in iPad, Windows Phone 7 in Windows 7/8 ter Android. Za slovenske uporabnike smo pripravili prirejene aplikacije Museums SI, ki predstavljajo le slovenske kulturne ustanove, vendar pa so vsi podatki na voljo tudi v globalnih aplikacijah.

Slika 2: Mobilna aplikacija Museums.si za iPad

Platforma Museu.ms je zasnovana tako, da omogoča hitro in enostavno prilagajanje aplikacij, zato lahko muzejem in galerijam ponudimo tudi pripravo mobilnih aplikacij za en muzej. Ker se muzej na ta način izogne stroškom razvoja aplikacij, je ta možnost tudi cenovno zelo ugodna.

---

1 Podatki so iz članka One Million Mobile Apps, and Counting at a Fast Pace – glej: *http://www.nytimes.com/2011/12/12/technology/one-million-apps-and-counting.html?_r=1.*

2 Podatek je iz članka Mobile App Usage Further Dominates Web, Spurred by Facebook – glej: *http://blog.flurry.com/bid/80241/Mobile-App-Usage-Further-Dominates-Web-Spurred-by-Facebook.*

V mobilne aplikacije za en muzej smo vključili tudi avdiovodnike. Muzejski obiskovalci tako za predvajanje vodnika potrebujejo le svoj telefon, muzej pa mora priskrbeti zgolj zvočne posnetke in besedila.

Mobilne aplikacije lahko muzejem in galerijam pomagajo obveščati zainteresirano javnost in privabljati nove obiskovalce, hkrati pa lahko delujejo kot avdiovodnik in omogočajo trženje digitalnih vsebin (prodaja vstopnic in mobilna muzejska trgovina).

ZBIRKE NA SPLETNIH STRANEH MUZEJEV

Pregledovanje muzejskih zbirk na spletu in v mobilnih aplikacijah je zagotovo ena izmed najbolj zanimivih funkcionalnosti sistema. Številni muzeji in galerije so izrazili željo, da bi objavljene zbirke lahko prikazali tudi na svojih spletnih straneh.

Zato smo izdelali vtičnik, ki omogoča prikaz zbirk, objavljenih na Museums.si, tudi na domačih straneh muzejev. Vtičnik je mogoče s spreminjanjem barv in pisav delno prilagoditi celostni podobi spletne strani, vključuje pa tudi iskalnik.

Vtičnik ne zahteva spreminjanja obstoječe spletne strani, zato muzej z dopolnitvijo strani nima večjih stroškov.

ZAKLJUČEK

Predstavitev muzejev in galerij na spletu in v mobilnih aplikacijah ponuja nove možnosti dostopa do slovenske kulturne dediščine in jo hkrati približuje novim ciljnim skupinam, predvsem mlajšim generacijam.

Ponovna raba obstoječih informacij tako omogoča boljšo in širšo predstavitev bogastva slovenskih muzejev in galerij, s tem pa promocijo slovenske kulturne dediščine in Slovenije kot turistične destinacije.

Napačno se mi zdi mnenje, da muzeji in galerije z objavo na spletu nekaj izgubljajo. Prav nasprotno, zdi se mi, da lahko ogromno pridobijo. Nove tehnologije namreč prinašajo številne možnosti promocije in približevanja kulturne dediščine najširšemu občinstvu, hkrati pa lahko nanje gledamo tudi kot na potencialen vir zaslužka.

Polona Tepina
Svetovalka,
Informacijski pooblaščenec

IZZIVI VKLUČEVANJA MUZEJEV V REŽIM PONOVNE UPORABE INFORMACIJ JAVNEGA SEKTORJA

POJEM IN POMEN PONOVNE UPORABE INFORMACIJ JAVNEGA SEKTORJA

Zaradi izjemnih družbenih sprememb v zadnjih desetletjih, ko je naše družbeno, politično in kulturno udejstvovanje migriralo v digitalno informacijsko okolje, ko ves čas omreženi živimo odvisni od interneta, pametnih telefonov, tabličnih računalnikov ... smo se počasi začeli zavedati pomena in uporabnosti informacij, ki se vsakodnevno obdelujejo in kopičijo v javnem sektorju. Javni sektor namreč pri izpolnjevanju svojih javnih nalog zbira, proizvaja, reproducira in razširja ogromne količine informacij, te pa so lahko izjemno uporabne za razvoj različnih storitev, programov ter (poučnih, informativnih in zabavnih) aplikacij. Ponovna uporaba informacij javnega sektorja (torej uporaba informacij za druge namene, kot so bile prvotno zbrane v okviru javnih nalog) je v praksi našega vsakdana vseprisotna in izjemno pisana. Zasnova pametnih navigacijskih naprav, programi za analizo meteoroloških in okoljskih podatkov, analiza finančnih informacij, različne uporabne aplikacije za pametne telefone (na primer o čakalnih vrstah v zdravstvu, o prometnih zastojih, o vrstah in značilnostih dinozavrov) ... vse te možnosti izhajajo iz ponovne uporabe informacij javnega sektorja.

Informacije javnega sektorja so torej postale »surovina«, primarni material za oblikovanje proizvodov in storitev z digitalno vsebino. Izkoriščanje gospodarskega potenciala javnih informacij po mnogih študijah prispeva h gospodarski rasti in ustvarjanju novih delovnih mest.[1] A pri tem ne gre le za spodbujanje gospodarstva in maksimiranje dobička,[2] do izraza lahko pride tudi tisto neoprijemljivo – spodbujanje ustvarjalnosti, ozaveščenosti, raziskovanja in sooblikovanje družbe znanja.

Leta 2003 je bila sprejeta Direktiva 2003/98/ES o ponovni uporabi informacij javnega sektorja (v nadaljevanju Direktiva).[3] Razlog za to sprejetje so bile velike razlike glede izkoriščanja virov informacij javnega sektorja med državami članicami, za nemoteno delovanje notranjega trga in pravilen razvoj informacijske družbe[4] v EU pa je bilo te razlike treba čim bolj zmanjšati. Namen Direktive je bil ponuditi ukrepe, ki bodo pospešili ponovno uporabo ter zagotovili nediskriminatorno obravnavo vseh ponovnih uporabnikov, ki naj bi imeli vsi pod enakimi pogoji možnost ponovno uporabljati javne informacije.

Slovenija je pravila iz Direktive vnesla v Zakon o dostopu do informacij javnega značaja (v nadaljevanju ZDIJZ),[5] s katerim je uredila moderen sistem ponovne uporabe javnih

---

1 Predlog direktive o spremembi Direktive 2003/98/ES o ponovni uporabi informacij javnega sektorja, Obrazložitveni memorandum, str. 2 – glej: *http://ec.europa.eu/information_society/policy/psi/docs/pdfs/opendata2012/revision_of_PSI_Directive/proposal_directive_SL.pdf.*

2 Čeprav so številke, ki se sicer omenjajo v zvezi s tem, ogromne (celotna vrednost trga informacij javnega sektorja v letu 2008 v EU je ocenjena na 28 milijard evrov, celotni neposredni in posredni dobiček zaradi uporabe informacij javnega sektorja za celotno gospodarstvo EU-27 pa naj bi znašal kar 140 milijard evrov na leto); Predlog direktive o spremembi Direktive 2003/98/ES, Obrazložitveni memorandum, str. 3.

3 Direktiva je dostopna na spletnem naslovu *http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0098:SL:HTML.*

4 Recital 6 Direktive 2003/98/ES.

5 *Uradni list RS,* št. 51/2006 - UPB2, s spremembami in dopolnitvami.

informacij skupaj z določitvijo pritožbenega organa, Informacijskega pooblaščenca, kar je bilo v tistem času redkost, danes pa postaja nova obveza.

Iz dometa Direktive pa so[6] tako rekoč v zadnjem trenutku izpadle nekatere institucije oziroma dokumenti, ki jih te institucije hranijo,[7] med drugim tudi kulturne ustanove, kot so muzeji, knjižnice, arhivi, orkestri, opere, baleti in gledališča. Glavni razlog za takšno sektorsko izvzetje je bil predvsem obsežnost avtorsko zavarovanega materiala, pomemben razlog pa so bili tudi stroški in problematika financiranja teh javnih institucij. Zaradi razcveta digitalizacije kulturnih in izobraževalnih vsebin in njihove internetne dostopnosti (od digitalizacije knjig, zagotavljanja metapodatkov, objave fotografij muzejskih zbirk, podatkov o muzejski dediščini itd.) ter zaradi napredka tehnologije pa se je začelo vse glasneje govoriti o naknadni vključitvi nekaterih kulturnih in izobraževalnih institucij.

SPREMEMBE DIREKTIVE 2003/98/ES IN RAZLOGI ZA VKLJUČITEV MUZEJEV

Od leta 2003, ko je bila sprejetja Direktiva, je močno napredovala tehnologija za analiziranje, izkoriščanje in obdelavo podatkov, trg informacij in iz njih ustvarjenih proizvodov in storitev pa se je povečal. Evropska komisija je tako ugotovila, da bi se dalo ogromen potencial informacij javnega sektorja še bolje izkoristiti ter spodbuditi trg z digitalnimi storitvami. Digitalna agenda Evrope iz leta 2010,[8] ki je ena izmed sedmih vodilnih pobud strategije Evropa 2020 za pametno, trajnostno in vključujočo rast,[9] je revizijo Direktive opredelila kot enega ključnih ukrepov za živahen enotni digitalni trg. Predlogi sprememb Direktive so bili tako predstavljeni konec leta 2011.

Po obširnem posvetovanju (rezultati so pokazali, da kar 70 odstotkov ponovnih uporabnikov podpira pripravljene spremembe Direktive)[10] se je Evropska komisija odločila, da v režim ponovne uporabe javnih informacij vključi do sedaj izvzete knjižnice, muzeje in arhive. Odločitev za vključitev teh institucij sicer ni bila lahka, a je bila, glede na vse argumente na tehtnici, pričakovana. Glavni očitek zaradi posebne obravnave (izvzetja) kulturnih institucij je bil, da imajo tudi druge institucije svoje specifike, avtorsko zavarovane dokumente, stroške z zagotavljanjem ponovne uporabe itd. Pomemben vsebinski argument proti izvzetju pa je bil, da dostopnost digitaliziranega kulturnega materiala (knjig, zemljevidov, zvočnih zapisov, rokopisov, premične muzejske dediščine itd.) spodbuja dostop do kulture, ustvarja priložnosti za inovacije[11] in podpira rast nekaterih sektorjev, kot so turizem, izobraževanje in mediji.[12] Tudi v Sloveniji kaže, da so izjemno uspešni in aktualni projekti ponujanja digitalizirane kulturne dediščine, kot sta osrednji slovenski muzejski portal MUSEUMS.SI (www.museums.si) in regijski portal KAMRA (www.kamra.si), veliko materiala pa je dostopno tudi prek evropske digitalne knjižnice EUROPEANA (http://www.europeana.eu). Glavna pozitivna plat vključevanja teh institucij je, da bodo veljala enaka pravila in s tem nediskriminacija različnih ponovnih uporabnikov.

---

6 Predvsem zaradi močnega nasprotovanja nekaterih držav članic in lobiranja zainteresiranih skupin.

7 Portal ePSIplus: Towards the 2008 review of the Directive on PSI re-use, Briefing Paper for 2nd Law and Regulation Meeting E-exploitation of Cultural Information – a need for a European hand? – glej: *http://epsiplatform.eu/sites/default/files/ezpublish_media/Law%20&%20Regulation%20Briefing%20%28V2%29%202%20Sep%2007.pdf*.

8 Evropska digitalna agenda – glej: *http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0245:REV1:SL:HTML*; več o Digitalni agendi – glej: *http://ec.europa.eu/information_society/digital-agenda/index_en.htm.*

9 Sporočilo Komisije, Evropa 2020, Strategija za pametno, trajnostno in vključujočo rast – glej: *http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_SL_ACT_part1_v1.pdf.*

10 Predlog direktive o spremembi Direktive 2003/98/ES, Obrazložitveni memorandum, str. 6.

11 Prav tam.

12 Commission Recommendation on the digitisation and online accessibility of cultural material and digital preservation, str. 2 – glej: *http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/itemlongdetail.cfm?item_id=2782.*

V spremembi Direktive so predvidene tudi nekatere posebnosti za novo vključene kulturne institucije. Kadar se ponovna uporaba zavrne zaradi obstoja intelektualne lastnine tretjih oseb, muzejem, knjižnicam in arhivom v pravnem pouku ni treba navesti imetnika avtorskih pravic, kot morajo to storiti drugi javni organi. Poleg tega imajo pri zaračunavanju stroškov ponovne uporabe kulturne institucije zaradi specifike materiala nekoliko bolj proste roke kot druge institucije.

Med drugimi pomembnimi novostmi Direktive, poleg konkretnejše obveznosti zagotoviti ponovno uporabo, so tudi omejitev višine zaračunavanja stroškov, nadzor neodvisnega organa in spodbujanje uporabe licenc za ponovno uporabo informacij.

IZZIVI PRI VKLJUČEVANJU MUZEJEV V REŽIM PONOVNE UPORABE INFORMACIJ JAVNEGA SEKTORJA

V nadaljevanju obravnavam nekatere najpogosteje izpostavljene izzive, s katerimi se bodo morali soočiti muzeji, če bodo vključeni v domet Direktive, ter predstavljam nekatere rešitve, ki že zdaj veljajo na področju ponovne uporabe, a se še ne uporabljajo za muzeje.

1. Administrativno breme

Sprememba Direktive oziroma kasneje nacionalne zakonodaje bi v primeru sprejetja na začetku verjetno pomenila večjo obremenitev muzejev. Zaradi ogromne količine materiala, s katerim razpolagajo kulturne institucije, in z usmeritvijo predloga spremembe Direktive, da se čim več dokumentov zagotovi v elektronski obliki, se lahko te institucije soočijo s povečanim pripadom dela ter večjo obremenitvijo zaposlenih. Vendar se je v času do morebitne uveljavitve sprememb mogoče do neke mere pripraviti in začeti (ali pravzaprav nadaljevati) razčiščevanje avtorskih pravic, digitalizacijo in postopno spletno objavo materiala, ki je na voljo za ponovno uporabo. Precej določb trenutne zakonodaje že omogoča določeno olajšanje dela organov – v primeru javne dostopnosti dokumentov se prosilec le napoti na spletno stran, organ ni dolžan zagotavljati pretvorbe dokumentov iz ene oblike v drugo, kadar bi to pomenilo nesorazmeren napor izven preprostega postopka, stroške za ponovno uporabo je do neke mere mogoče pokriti z zaračunavanjem za zahtevane informacije.

2. Avtorske pravice

Ena največjih težav, ki se pojavi pri vprašanju ponovne uporabe muzejskega materiala, je varstvo pravic intelektualne lastnine tretjih oseb, saj se v praksi s tem v zvezi pojavi mnogo zahtevnih vprašanj.[13] Ker se varujejo le avtorske pravice tretjih oseb in ne organa, je mogoča in dopustna ponovna uporaba gradiva, katerega avtor ali imetnik materialnih avtorskih pravic je organ.

V primeru prenosa materialnih pravic na muzej ali na drugo javno institucijo je obseg tako prenesenih pravic v praksi zelo različen. Zaradi različnih avtorskih pogodb pa tudi zaradi sprememb avtorskega prava, ki v preteklosti ni predvideval nekaterih bolj sodobnih oblik materialnih avtorskih pravic, se mnogokrat zgodi, da avtor na muzej ni prenesel tistih avtorskih pravic, ki so potrebne za digitalizacijo, objavo materiala na spletu in s tem tudi za ponovno uporabo (ena izmed takšnih je pravica dajanja na voljo javnosti).

---

[13] Več o vprašanju muzejskega gradiva in avtorskega prava glej: Mojca Jenko: Javna uporaba podobe muzejskega predmeta v luči aktualne »muzejske« in »avtorske« zakonodaje, *Zborovanje Slovenskega muzejskega društva, Bovec, 1.-3. 10. 2009* (ur. Darko Knez), Ljubljana 2009, str. 40–45.

Zaradi tega je treba še pred digitalizacijo razčistiti avtorske pravice in ugotoviti, katero gradivo je sploh varovano in s katerimi pravicami, katero gradivo je v javni domeni in za katero gradivo je imetnik avtorskih pravic javni organ. Ta proces je lahko dolg in naporen, a nujno potreben za zakonito ponujanje digitaliziranega gradiva za ponovno uporabo. Tudi v primeru znane vsebine pogodbe je treba upoštevati, da avtorska pravica ni časovno neomejena. Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (v nadaljevanju ZASP)[14] določa, da avtorska pravica načeloma traja v času avtorjevega življenja in nato še 70 let po njegovi smrti. Problem pa je v tem, ker se je s časom zakonodaja s tega področja pogosto spreminjala,[15] zato je treba, predvsem pri zelo starih delih, včasih preučiti tudi zakone, ki so veljali od leta 1812.[16] Včasih se lahko soočimo tudi s problemom, da ni znano, kdaj je avtor umrl, pogosto pa je tudi, da avtor dela sploh ni znan (t. i. osirotela dela).

Glede na obsežne projekte digitalizacije, ki v zadnjih letih potekajo v Sloveniji, pa se moramo nujno posvetiti vprašanju t. i. zunanje digitalizacije oziroma digitalizacije, ki jo opravijo zunanji izvajalci. Kulturne institucije javnega sektorja (pogosto v okviru projektov sofinanciranja) predajo digitalizacijo svojega materiala zunanjim izvajalcem, ti pa včasih zahtevajo določene pravice ali nadomestila, ki utegnejo ovirati ponovno uporabo digitaliziranih del. Vendar pa bi morali stremeti k temu, da se z zunanjo digitalizacijo, predvsem kadar je plačana iz javnih sredstev, ne omejuje ponovna uporaba informacij. Pri tem moramo posebno pozornost nameniti temu, da se ne uveljavi praksa ponovne »privatizacije« del, ki so že v javni domeni.[17]

Do zapleta lahko pride tudi zaradi določbe 101. člena ZASP, ki določa, da deset let od dokončanja dela, ki ga je delavec ustvaril pri izpolnjevanju svojih obveznosti ali po navodilih delodajalca, avtorske pravice pripadajo delodajalcu, po desetih letih pa pripadejo zaposlenemu, ki je ustvaril avtorsko delo, če se s pogodbo ne določi drugače. Delodajalec lahko zahteva ponovni izključni prenos materialnih avtorskih pravic proti plačilu primernega nadomestila. Po desetletnem obdobju se tako postavi predvsem vprašanje razmerja med ponovnim uporabnikom in zaposlenim[18] in mogočih zahtevkov, ki bi jih ta lahko uveljavljal. Zaradi teh zapletov bi bilo najbolj priporočljivo z zaposlenimi v kulturnih institucijah še pred izvedbo avtorskega dela, tudi digitalizacijo kulturne dediščine, te odnose primerno urediti s pogodbo.

3. Stroški in zaračunavanje

Vključitev v režim ponovne uporabe bo za muzeje pomenila dodatne stroške zaradi izpolnjevanja novih (javnopravnih) obveznosti. Višina teh stroškov bo seveda odvisna tudi od tega, kako se bo javni zavod lotil ponujanja ponovne uporabe. A Republika Slovenija je v Stališču do sprememb Direktive[19] že opozorila, da bo morda potrebna sprememba načina financiranja kulturnih institucij in po možnosti več javnih sredstev za njihovo delovanje. Sprememba Direktive pa za kulturne institucije ravno zaradi njihove specifike predvideva nekoliko drugačen režim zaračunavanja stroškov ponovne uporabe, saj tr-

---

14 *Uradni list RS,* št. 21/1995, s spremembami in dopolnitvami.

15 Maja Bogataj Jančič, Luka Virag, Rok Jerovšek: *dLib.si Plus : modeli razčiščevanja avtorskih pravic za izbrane skupine avtorskih del za digitalizacijo in/ali objavo na dLib.si,* Ljubljana 2010 – glej: *http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-JOLWOKXE.*

16 Prav tam, Pregled trajanja avtorskopravnega varstva na Slovenskem skozi zgodovino, str. 13.

17 Commission staff working document, Accompanying document to the Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions on the re-use of Public Sector Information - Review of the Directive 2003/98/EC, str. 7– glej: *http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0212:FIN:EN:PDF.*

18 Stališče Republike Slovenije do Predloga direktive Evropskega parlamenta in Sveta o spremembi Direktive 2003/98/ES o ponovni uporabi informacij javnega sektorja – glej: *http://www.dz-rs.si/wps/portal/Home/deloDZ/zakonodaja/zadeveEvropskeUnijeUnid?unid=57C8315DF9B225E0C125798B0028CA1D.*

19 Prav tam.

ženje kulturne dediščine pogosto predstavlja pomemben vir njihovega financiranja. Po predlogu lahko te institucije za ponovno uporabo zaračunajo stroške, ki presegajo zgolj mejne stroške, nastale zaradi reprodukcije in razširjanja dokumentov. Seveda pa mora organ objaviti pogoje in standardne cene, na zahtevo mora navesti osnovo za izračun objavljene cene, pa tudi dejavnike, ki se bodo upoštevali pri izračunu cen nad mejnimi stroški. Zaračunavanje za ponovno uporabo je že urejeno v ZDIJZ in na njegovi podlagi sprejeti Uredbi o posredovanju in ponovni uporabi informacij javnega značaja,[20] bistveni namen te ureditve pa je prepoved diskriminacije med različnimi prosilci. Vendar je razlikovanje v slovenski ureditvi uzakonjeno med ponovno uporabo za pridobitne in nepridobitne namene; za slednje se cena ne sme zaračunati. ZDIJZ določa tudi, da organ ne zaračuna ponovne uporabe informacij, če jih na svetovni splet posreduje brezplačno. Evropska komisija pa je posvarila,[21] da material, ki je že v javni domeni, ne sme postati komercialno blago, za katero se zaračunava cena (višja od mejnih stroškov).

4. Druge varovalne določbe v slovenski zakonodaji

Pravica do ponovne uporabe, ki jo lahko prosilci že zdaj uveljavljajo pri vključenih institucijah, ni neomejena. Zakon namreč omogoča precejšnjo zaščito informacij, ki niso prosto dostopne ali pa je njihova ponovna uporaba prepovedana iz drugih razlogov. Izjeme od pravice do ponovne uporabe[22] preprečujejo ponovno uporabo informacij, ki se nanašajo na:

- izjeme od prostega dostopa do informacij;
- podatek, zavarovan s pravicami intelektualne lastnine tretjih oseb, ali
- podatek, za katerega drug zakon določa, da je dostopen samo upravičenim osebam.

Varstvo intelektualne lastnine tretjih oseb bo verjetno najpogostejši razlog, da bodo muzeji zavrnili ponovno uporabo. Nadalje bodo zavrnili zahtevo za ponovno uporabo, če se bo ta nanašala na podatke o kulturni vrednoti, kadar ti v skladu z zakonom, ki ureja ohranjanje kulturne dediščine, zaradi varovanja kulturne vrednote niso dostopni javnosti.[23] Takšno varovalno določbo denimo najdemo v zvezi z omejitvijo javnosti registra kulturne dediščine, saj niso javni podatki o lastnikih dediščine, o legi arheoloških najdišč, kjer obstaja nevarnost nedovoljenega iskanja arheoloških ostalin, ter drugi podatki, katerih javna dostopnost bi lahko ogrozila obstoj dediščine. Velik problem pa se v praksi lahko pojavi tudi pri uporabi določbe 44. člena Zakona o varstvu kulturne dediščine (v nadaljevanju ZVKD-1),[24] saj ta določa, da nihče ne sme uporabljati podobe in imena spomenika brez soglasja lastnika spomenika, ta pa lahko s soglasjem določi tudi višino nadomestila za uporabo. Poleg razčiščevanja avtorskih pravic je za uporabo podobe in imena spomenika treba pridobiti tudi soglasje lastnika spomenika, tudi če je v avtorskopravnem smislu delo že v javni domeni. Posebna dilema se pojavi, kadar je lastnik spomenika država ali lokalna skupnost, saj je glede na smisel pravil o ponovni uporabi javnih informacij popolnoma nesmiselno iskanje soglasja državnega organa, če ZDIJZ izrecno določa, da ima vsakdo (razen v primeru izjem) pravico do ponovne uporabe informacij, s katerimi razpolagajo organi zavezanci, torej tudi do podobe in imena spomenika, če niso zavarovani s pravicami intelektualne lastnine tretjih. V primeru zasebnega lastnika pa brez spremembe zakonodaje ne gre drugače kot z (včasih dolgotrajnim) postopkom

---

20 *Uradni list RS,* št. 76/2005, s spremembami in dopolnitvami.
21 Commission staff working document, Accompanying document to the Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European Economic and Social Committee and The Committee of the Regions on the re-use of Public Sector Information - Review of the Directive 2003/98/EC, str. 7.
22 Glej 6. člen ZDIJZ.
23 Deseta točka prvega odstavka 6. člena ZDIJZ.
24 *Uradni list RS,* št. 16/2008, s spremembami in dopolnitvami.

pridobivanja soglasja. Povezano s tem moramo biti pozorni tudi na moralno avtorsko pravico do spoštovanja dela, saj ima avtor izključno pravico, da se upre skazitvi in vsakemu drugemu posegu v svoje delo ali vsaki uporabi svojega dela, če bi ti posegi ali ta uporaba lahko okrnili njegovo osebnost.

SKLEPNO

Sprememba Direktive 2003/98 bo, če bo potrjena, za delovanje muzejev, knjižnic in arhivov formalno prinesla mnogo sprememb. A v praksi so se marsikatere dileme in tudi rešitve že pojavile, recimo pri projektih digitalizacije (predvsem glede nujnosti razčiščevanja materialnih avtorskih pravic), pri samoiniciativni objavi materiala na svetovnem spletu, nekateri muzeji pa že dalj časa tržijo materiale, ki jim jih zakonodaja dovoljuje tržiti. Ponovna uporaba torej do neke mere že živi tudi v sferi kulturnih institucij, z napovedano spremembo pa naj bi se postopek bolj formaliziral in poenotil; to bi bilo dobro za ponovne uporabnike, do neke mere pa tudi za muzeje, saj bi za vse veljali enaki kriteriji in obveznosti, tudi zaračunavanje za ponovno uporabo bi se lahko poenotilo. Vsekakor bodo morala pristojna ministrstva v tesnem sodelovanju s strokovnjaki (iz muzejev in od drugod) ter z drugimi deležniki preučiti trenutno zakonodajo in ugotoviti utemeljenost nekaterih prilagoditev, predvsem na področju avtorskega prava ter po potrebi na področju varstva kulturne dediščine. Vsi zainteresirani namreč potrebujemo kakovostne področne zakone, ki določajo izjeme od ponovne uporabe in način izvrševanja te pravice, saj se na ta način ustvarja ravnotežje med primernim varstvom avtorskih pravic tretjih oseb in kulturne dediščine, po drugi strani pa se omogoča čim bolj plodna ponovna uporaba informacij s kulturnega področja. Če bomo ustrezno identificirali mogoče pasti, nam do uveljavitve napovedanih sprememb (do sprejetja evropske direktive je sicer še trnova pot, po sprejetju pa sledi še prenos v slovensko zakonodajo) ostane še veliko časa, da se nanje ustrezno pripravimo.

Mag. Mojca Jenko
Muzejska svetovalka,
Narodna galerija

MUZEJI NE LE VARUHI PREMIČNE SNOVNE IN NESNOVNE KULTURNE DEDIŠČINE, TEMVEČ TUDI ZAŠČITNIKI INTELEKTUALNE LASTNINE

Razmišljanje o predlogu sprememb evropske Direktive 2003/98/ES in o ponovni uporabi javnih informacij

DIREKTIVA 2003/98/ES IN PREDLAGANE SPREMEMBE

Evropski parlament in Svet Evropske unije sta v Bruslju 17. novembra 2003 sprejela Direktivo 2003/98/ES, ki obravnava ponovno uporabo informacij javnega sektorja.[1] Dokument sestavlja pet poglavij: Splošne določbe, Zahtevek za ponovno uporabo, Pogoji za ponovno uporabo, Prepoved razlikovanja in pošteno trgovanje ter Končne določbe.

Že 1. člen, ki opredeljuje vsebino in področje uporabe Direktive, v drugem odstavku našteva, za katere dokumente se Direktiva ne uporablja. Za zaposlene v muzejih je še posebej pomembno, da Direktiva ne velja za dokumente, katerih tretje stranke so imetniki pravice intelektualne lastnine, za dokumente, ki jih hranijo izobraževalne in raziskovalne ustanove (šole, univerze, arhivi, knjižnice in raziskovalne infrastrukture), vključno z ustanovami za prenos raziskovalnih rezultatov, ter za dokumente, ki jih hranijo kulturne ustanove, kot so muzeji, knjižnice, arhivi, orkestri, opere, baleti in gledališča. V 5. točki istega člena Direktiva še dodatno opozarja, da se obveznosti, ki jih nalaga, uporabljajo le, če so združljive z določbami mednarodnih sporazumov o varstvu pravic intelektualne lastnine.

Drugi člen I. poglavja je namenjen definicijam pojmov. Najprej opredeljuje *organ javnega sektorja*, nato *osebo javnega prava*, potem *dokument*, zatem *ponovno uporabo* in nazadnje *osebne podatke*. Večino muzejev v Sloveniji je mogoče opredeliti kot osebe javnega prava, saj so ustanovljeni kot javni zavodi s posebnim namenom zadovoljevati potrebe v splošnem interesu. V večini muzeje v Republiki Sloveniji financirajo država, območne (regijske) ali krajevne (lokalne) oblasti ali druge osebe javnega prava; na podlagi nacionalne zakonodaje nad delovanjem naših zavodov izvajajo nadzor sveti zavodov, v katere več kot polovico članov imenujejo država, območne (regijske) ali krajevne (lokalne) oblasti ali druge osebe javnega prava. Direktiva opredeljuje *dokument* kot kakršno koli vsebino, ne glede na nosilec podatkov (napisano na papirju ali shranjeno v elektronski obliki ali kot zvočni, vizualni ali avdiovizualni posnetek), in sicer v celoti ali kot del celote. Glede *ponovne uporabe* pa v 4. točki preberemo: *»'ponovna uporaba' pomeni uporabo dokumentov, ki jih hranijo organi javnega sektorja, s strani oseb ali pravnih oseb za komercialne ali nekomercialne namene razen za prvotni namen v okviru javne naloge, zaradi katerega so bili dokumenti izdelani. Izmenjava dokumentov med organi javnega sektorja zgolj za opravljanje javnih nalog ne pomeni ponovne uporabe.«* V 3. členu uvodnega poglavja je še zapisano, da obravnavani akt zagotavlja splošno načelo, da se dokumenti ponovno uporabijo za komercialne ali nekomercialne namene, če organi javnega sektorja, ki hranijo dokumente, dovolijo njihovo ponovno uporabo.

---

1 Glej: *http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003L0098:SL:HTML* (27. maj 2012).

Drugo poglavje Direktive obravnava zahteve, ki se uporabljajo za obdelavo zahtevkov za ponovno uporabo. Tretje poglavje, ki je posvečeno obravnavi pogojev za ponovno uporabo, je vsebinsko razčlenjeno na pet delov, ki opredeljujejo formate dokumentov, načela za obračunavanje, pogoje in standarde za ponovno uporabo oziroma njihovo preglednost, dovoljenja za ponovno uporabo in zagotavljanje praktičnih ureditev, ki naj olajšajo iskanje dokumentov. Predzadnje poglavje Direktive spregovori o prepovedi razlikovanja in prepovedi izključnih ureditev. Zadnje poglavje akta pa članicam Evropske unije nalaga, naj s to Direktivo uskladijo svoje nacionalne ureditve do 1. julija 2005, Komisijo pa zavezuje, da preveri uporabo tega akta pred 1. junijem 2008 ter Evropskemu parlamentu in Svetu sporoči rezultate pregleda skupaj z morebitnimi predlogi za dopolnitev.

Komisija je skrbno opravila svoje delo in po pregledu je leta 2009 objavila sporočilo COM (2009) 212,[2] v katerem ugotavlja, da kljub doseženemu napredku še vedno obstaja več ovir za ponovno uporabo informacij javnega sektorja. Zato je Komisija pripravila *Predlog Direktive Evropskega parlamenta in Sveta Evrope o spremembi Direktive 2003/98/ES o ponovni uporabi informacij javnega sektorja.*[3] V uvodnem obrazložitvenem memorandumu med drugim preberemo, da javni organi pripravljajo, zbirajo ali hranijo veliko informacij in vsebin, ki zajemajo statistične, gospodarske ali okoljske podatke in arhivski material, zbirke knjig ali umetniška dela in da se je zaradi digitalne revolucije vrednost tega vira bistveno povečala za inovativne proizvode ali storitve, pri katerih se kot surovina uporabljajo podatki; v nadaljevanju je zapisano, da odprti javni podatki krepijo inovativnost in ustvarjalnost, obe pa spodbujata gospodarsko rast. Proti koncu memurandum še navaja, da je izziv Direktive za trg zagotoviti optimalen pravni okvir za pospeševanje in spodbujanje komercialne in nekomercialne ponovne uporabe odprtih javnih podatkov, medtem ko je cilj Direktive in njene revizije spodbuditi spremembo kulture v javnem sektorju, s čimer bi bilo vzpostavljeno ugodno okolje za dejavnosti z dodano vrednostjo, ki temeljijo na ponovni uporabi virov javnih informacij.

V točki 1.3.6, naslovljeni Politika informacij javnega sektorja in politika o digitalizaciji in kulturni dediščini, je zapisano: *»Digitalizacija kulturnih zbirk spodbuja dostop do kulture, saj je evropska kulturna dediščina, ki jo hranijo evropske kulturne ustanove, tj. knjige, zemljevidi, zvočni zapisi, filmi, rokopisi, muzejski artefakti itd., dostopnejša za vse, ki jo potrebujejo za delo, študij in zabavo. Hkrati digitalizacija te vire spreminja v trajno sredstvo za digitalno gospodarstvo, kar ustvarja številne priložnosti za inovacije, čeprav je polno izkoriščanje digitalnih kulturnih virov še vedno šele na začetku. Opravljajo se raziskave poslovnih modelov, pri čemer se komercialne dejavnosti šele začenjajo izvajati. Cilja zagotavljanja široke razpoložljivosti informacij javnega sektorja (direktiva o informacijah javnega sektorja) ter dajanja digitaliziranih kulturnih virov na voljo ustvarjalnim in inovativnim podjetjem (politika digitalizacije) sta v celoti skladna in se medsebojno krepita ter sta popolnoma usklajena z evropsko agendo za kulturo in delovnim načrtom Sveta za področje kulture.«*

Komisija je v zadnjih letih izvedla več študij za oceno različnih vidikov trga ponovne uporabe informacij javnega sektorja, med drugim tudi študijo o ponovni uporabi kulturnega materiala.[4] Nato se je odločila predlagati zakonodajne spremembe, kar pomeni spremembo vsebine Direktive – pravic in dolžnosti, ki jih opredeljujejo določbe obstoječega akta. Te so:

---

2 *http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0212:FIN:SL:PDF* (27. maj 2012).
3 COM (2011) – glej: *http://www.arhiv.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/aktualno/2012/Ponovna_uporaba_informacij/Predlog_sprememb_direktive.pdf* (27. maj 2012).
4 *http://tinyurl.com/culturePSI* (27. maj 2012).

- *razširitev področja uporabe Direktiv*e na zdaj izključene sektorje (kulturne, izobraževalne in raziskovalne ustanove ter javne radiotelevizije);
- določitev pravila za zaračunavanje na podlagi mejnih stroškov, po možnosti z izjemami;
- spremembo splošnega načela, tako da se lahko dostopni dokumenti ponovno uporabijo;
- obvezno objavo podatkov v strojno berljivih formatih;
- obvezno imenovanje neodvisnega regulativnega organa ter vzpostavitev uspešnega in učinkovitega mehanizma pravnih sredstev;
- obrnjeno dokazno breme za skladnost z zahtevami glede zaračunavanja;
- zahtevo, da se področje uporabe »javne naloge« opredeli le z zakonodajnimi sredstvi.

Nazadnje je Evropska komisija pripravila predlog Direktive Evropskega parlamenta in Sveta Evrope o spremembi Direktive 2003/98/ES o ponovni uporabi informacij javnega sektorja,[5] ki je datiran s 13. decembrom 2011 in je zdaj v fazi javne razprave. Za zaposlene v muzejih so aktualne naslednje predlagane spremembe:

- področje uporabe Direktive se razširi tudi na muzeje;[6]
- za dokumente, na katerih imajo muzeji pravice intelektualne lastnine, ti lahko skladno z določili Direktive uveljavljajo načela za obračunavanje, pogoje in standarde za ponovno uporabo oziroma preglednost ter dovoljenja za ponovno uporabo;[7]
- za dokumente, ki jih hranijo muzeji in so povezani z intelektualno lastnino tretjih oseb, muzeju ob zavrnitvi pravice ponovne uporabe ni treba vključiti navedbe o nosilcu pravice;[8]
- muzeji za ponovno uporabo dokumentov, ki vsebujejo pravice intelektualne lastnine, lahko uporabniku zaračunajo stroške, ki presegajo mejne stroške.[9]

Vse druge določbe Predloga Direktive Evropskega parlamenta in Sveta Evrope o spremembi Direktive 2003/98/ES o ponovni uporabi informacij javnega sektorja ne vplivajo bistveno na uporabo javnih informacij, s katerimi razpolagamo v muzejih.

SPOŠTOVANJE INTELEKTUALNE LASTNINE

V Direktivi in predlogu sprememb se nekajkrat pojavi izraz **intelektualna lastnina,** kar razumemo kot vrsto lastnine, ki izvira iz človekovega razuma (intelekta). Intelektualna stvaritev je kot takšna neopredmetena; kadar pa je opredmetena v blagu ali storitvah, jo lahko imetnik pravice tudi tržno izkorišča.

Intelektualna lastnina se tradicionalno deli na dve skupini – na industrijsko lastnino in na avtorsko in sorodne pravice. Obe skupini varujejo mednarodne konvencije (*Pariška konvencija*,[10] *Bernska konvencija*[11]) ter nacionalna zakonodaja (*Zakon o industrijski lastnini*,[12] *Zakon o avtorski in sorodnih pravicah*[13]). Industrijsko lastnino predstavljajo

---

5 *http://www.arhiv.mk.gov.si/fileadmin/mk.gov.si/pageuploads/Ministrstvo/Drugo/aktualno/2012/Ponovna_uporaba_informacij/Predlog_sprememb_direktive.pdf* (27. maj 2012), str. 14–20.
6 Glej predlog spremembe Direktive, točka f drugega odstavka 1. člena.
7 Glej predlog spremembe Direktive, 3. člen.
8 Glej predlog spremembe Direktive, tretji odstavek 4. člena.
9 Glej predlog spremembe Direktive, drugi dodatni odstavek 2. člena.
10 Pariška konvencija velja v RS na podlagi Akta o notifikaciji nasledstva glede konvencij (glej: *Uradni list RS – MP*, št 9/1992).
11 Bernska konvencija velja v RS na podlagi Akta o notifikaciji nasledstva glede konvencij (glej: *Uradni list RS – MP,* št 9/1992).
12 Zakon o industrijski lastnini, *Uradni list RS,* št. 102/04 (s spremembami in dopolnitvami).
13 Zakon o avtorskih in sorodnih pravicah (ZASP), *Uradni list RS, št. 94/04* (s spremembami in dopolnitvami).

patenti, modeli, znamke in geografske označbe. Avtorska in sorodne pravice pa varujejo avtorsko delo, ki je opredeljeno kot individualna intelektualna stvaritev s področja književnosti, znanosti in umetnosti. Pri oceni, ali imamo opraviti z avtorskim delom, si lahko pomagamo še z naslednjim: delo mora biti človekova stvaritev (ne rezultat naprave), izhajati mora iz določenega področja ustvarjalnosti (književnost, znanost, umetnost), nastati mora v avtorjevem duhu in vsebovati mora osebno noto avtorja ter mora biti zaznavno s človeškimi čuti.

Zakon o avtorski in sorodnih pravicah v 5. členu navaja tipične primere avtorskih del. Bistveno je, da avtorska pravica nastane s samo stvaritvijo dela in da avtorsko delo ustvari fizična oseba; kadar neko delo ustvari več oseb in imamo opraviti z nedeljivo celoto, pripada vsem soavtorjem nedeljiva avtorska pravica na tem delu. Kdo pa je avtor? Tisti, čigar ime, psevdonim ali znak je naveden na delu ali ob njegovi objavi; če imena ni oziroma ga ne poznamo, se šteje, da je upravičen do uveljavljanja avtorskih pravic tisti, ki je delo izdal; v primeru, da tudi izdajatelj ni znan, je upravičenec do avtorskih pravic tisti, ki je delo objavil.[14]

Razlikujemo moralne, materialne in druge avtorske pravice. **Moralne avtorske pravice** varujejo avtorjeve osebne in duhovne vezi do dela in niso namenjene pridobivanju dohodka. Moralna avtorska pravica za avtorja pomeni, da ima naslednje izključne pravice: odločati, kdaj in kako bo njegovo delo prvič objavljeno, priznati avtorstvo ter odločiti, ali naj se pri objavi navede njegovo avtorstvo in v kakšni obliki, in upreti se skazitvi in vsakemu drugemu posegu v njegovo avtorsko delo. **Materialne avtorske pravice** varujejo premoženjske interese avtorja in omogočajo, da se avtor sam odloča o uporabi ali neuporabi svojega avtorskega dela. Materialne avtorske pravice zajemajo uporabo dela v telesni (pravica reproduciranja) ali netelesni obliki (pravica do javnega izvajanja, do javnega prenašanja, do javnega predvajanja s fonogrami in videogrami, do javnega prikazovanja, do radiodifuznega oddajanja, do radiodifuzne retransmisije, do sekundarnega radiodifuznega oddajanja, do dajanja na voljo javnosti), uporabo dela v spremenjeni obliki (pravica predelave, pravica avdiovizualne priredbe) in uporabo primerka avtorskega dela (pravica distribuiranja, pravica dajanja v najem). **Druge pravice avtorja** pa avtorju omogočajo dostop do njegovega dela, ki je že bilo preneseno na tretjo osebo (pravica dostopa do izvirnika in njegove izročitve, pravica javnega posojanja, pravica do nadomestila).

Zdaj pa od teorije k praksi: ena glavnih in osnovnih nalog zaposlenih v muzejskih ustanovah je varovanje kulturne in naravne premične dediščine, kustosi – nosilni strokovnjaki muzejske dejavnosti – pa imamo nalogo prepoznavati posamezne predmete premične dediščine, ki vsebujejo najrazličnejše vrednostne presežke. Z uvrstitvijo predmeta v muzejsko zbirko, kar se v skladu s področnim zakonom zgodi z vpisom v inventarno knjigo,[15] predmet nedvomno pridobi pomen in vrednost, kar je rezultat kustosovega intelekta; ob nadaljnjem preučevanju različnih strokovnjakov, zaposlenih v muzeju in tudi zunaj njega, je muzejski predmet lahko (ni pa nujno!) deležen še dodatnih pomenskih in vrednostnih presežkov.

Izbor muzejskih predmetov je izjemno pester, saj med njimi najdemo od takih za vsakdanjo rabo pa do umetniških del, visoko tehnoloških naprav in naravnih produktov. Vsem tem predmetom je skupno, da so bili v muzejsko zbirko uvrščeni zaradi izpolnjevanja predhodno izoblikovanih kriterijev. Če pogledamo nekaj naključnih primerov: zakaj ima

---

14 *http://www.imamidejo.si/resources/files/doc/prirocnik_o_pravicah_intelektualne_lastnine.pdf* (27. maj 2012), str. 51.

15 Glej: *Zakon o varstvu kulturne dediščine* (ZVKD-1), drugi odstavek 17. člena.

»muzejska« zibelka drugačen pomen in vrednost kot tista, ki jo ima nekdo na domačem podstrešju? Zibelka v spominski hiši pomembne osebnosti, zibelka v zbirki, na primer Slovenskega etnografskega muzeja, ali zibelka v ambientalni postavitvi morda v Pokrajinskem muzeju Murska Sobota so po videzu, obdelavi in časovnem nastanku skoraj identične, a imajo vsaka v svojem kontekstu svojstven pomen in posebno vrednost, kar so jim s svojimi strokovnimi in znanstvenimi analizami in utemeljitvami pridali kustosi in/ali raziskovalci. Kaj pa zibelka z vašega podstrešja? Podobna je »muzejski«, lepo je ohranjena ter izhaja iz istega časa kot »muzejska«, lastnik pa jo morda zelo ceni, ker je povezana z njegovim rodom. In zakaj zibelka s podstrešja ne more biti primerljiva z »muzejsko«? Ker je muzejska stroka ni prepoznala (morda jo nekoč bo!) kot predmet narodove dediščine, vreden uvrstitve v muzejsko zbirko! Kot drug primer naj navedem osrednji cevasti del stegnenice mladega jamskega medveda z dvema luknjicama, ki je bil leta 1995 najden ob sistematičnih arheoloških izkopavanjih jame Divje babe nad dolino Idrijce pod vodstvom kustosa Narodnega muzeja. Različne raziskave so pripeljale do dveh pomembnih rezultatov, in sicer, da najdba izhaja iz časa pred vsaj 55 tisoč leti, torej iz časa neandertalca, in da sta bili luknjici, pa ne edini, izdelani namerno, kar je napeljalo na to, da je ta del stegnenice služil kot glasbilo. Kost mladega jamskega medveda je s pomočjo intelekta danes znana kot neandertalčeva piščal, najstarejše glasbilo na svetu in edino, ki ga je izdelal in uporabljal neandertalec.[16] Dodatno dodano vrednost pa je piščali prispeval tudi Ljuben Dimkaroski, ki iz nje oziroma njene kopije izvablja tudi današnjemu človekovemu ušesu prijetne zvoke. Kot zadnji primer naj navedem nedavno izkazan interes po uporabi podobe znamenitega *Sejalca* Ivana Groharja – umetniške slike, ki je vpisana v inventarno knjigo Moderne galerije, na ogled pa je v stalni zbirki slovenske umetnosti v Narodni galeriji. Potencialni oblikovalec je pisno izrazil željo, da bi podobo v nekoliko »dodelani« varianti uporabil v reklamni akciji naročnika. In kaj je sledilo vlogi, ki je bila naslovljena na Narodno galerijo? Vlagatelja smo opozorili, da izbrana umetnina izhaja iz fonda Moderne galerije in da mora na podlagi veljavne zakonodaje pridobiti pisno soglasje lastnika spomenika.[17] V kratkem je nato pristojna kustosinja vlagatelju in Narodni galeriji sporočila, da se s predlagano »dodelavo« podobe ne strinjajo. Tako so umetnostni zgodovinarji, najbolj kompetentni strokovnjaki Moderne galerije, v skladu z veljavno zakonodajo ubranili poseg v integriteto umetnikove avtorske stvaritve.

ZA ZAKLJUČEK

Če se torej povrnemo k osnovni temi tega sestavka, se nam gotovo zastavlja vprašanje, kateri podatki o muzejskem predmetu imajo naravo javne informacije, do katerih bi po predlogu spremenjene Direktive 2003/98/ES javnost lahko dostopala prosto, brez vseh omejitev ter soglasij muzeja oziroma brez morebitnih materialnih nadomestil v zameno za uporabo. Nedvomno morajo biti zainteresirani javnosti (tudi za ponovno uporabo) brez omejitev dostopne osnovne informacije o muzejskih predmetih.[18] Ob tem pa ne smemo pozabiti, da Direktiva 2003/98/ES zagotavlja spoštovanje intelektualne lastnine,[19] torej avtorskih pravic – ne le avtorja izvirnika, temveč tudi avtorja znanstvenih izsledkov o izvirniku in ne nazadnje avtorja fotografskega posnetka izvirnika. Vse te pravice pa v večini primerov pripadajo muzeju, saj so nemalokrat nosilci moralnih avtorskih pravic muzejski uslužbenci ali pa je muzej ekspertize in/ali najrazličnejše posnetke naročil zunanjim sodelavcem in jih pridobil v nadaljnjo ali morda celo trajno uporabo.

---

16 Peter Turk, Neandertalčeva piščal, *Stopinje v preteklost: zakladi iz arheoloških zbirk Narodnega muzeja Slovenije* (ur. Tomaž Nabergoj), Ljubljana 2006, str. 73.
17 Glej: ZVKD-1, 44. člen.
18 Osnovne informacije o muzejskem predmetu predstavlja fizični opis.
19 Glej: Direktiva 2003/98/ES, točka b drugega odstavka 1. člena.

Mag. Darko Knez
Muzejski svetovalec,
Narodni muzej Slovenije

PASTI POSREDOVANJA MUZEJSKEGA GRADIVA IN INFORMACIJ V JAVNO SFERO

V tem zapisu nameravam ob osebnem pogledu na obravnavano problematiko predstaviti tudi nekaj dosedanjih izkušenj, ki sem jih pridobil kot kustos in dokumentalist v Narodnem muzeju Slovenije na področju posredovanja muzejskega gradiva in informacij v javno sfero. Predstavil bom tudi osnutek standardov za objavo informacij o muzejskih predmetih na svetovnem spletu, ki smo jih v različnih časovnih obdobjih pripravljali v različnih strokovnih zasedbah.

Strinjam se z mislijo, ki jo je v prvem stavku poziva k sodelovanju na tem zborovanju zapisal kolega Milovanović,[1] da sta se namreč pomen in vloga informacije z eksplozijo digitalnih medijev v 21. stoletju popolnoma spremenila, kar je pomembno vplivalo na družbeno percepcijo in funkcionalne modele družbe, ter da so pri konstituiranju teh modelov skozi zgodovino pomembno vlogo odigrali tudi muzeji, kjer je glavni objekt preučevanja muzejski predmet. Ta je bistvo muzejske dokumentacije, v kateri so zapisani vsi podatki, ki jih imajo muzeji o predmetih v svoji oskrbi. Muzejska dokumentacija ni sama sebi namen, ampak je sredstvo, s katerim muzejski delavci in drugi potencialni uporabniki teh podatkov najdejo informacije, ki jih potrebujejo. Omogoča razumevanje in upravljanje muzejskih zbirk zdaj in v prihodnosti, ravno tako pa omogoča tudi pogled v preteklost. Muzejske in seveda mnoge druge informacije danes vse pogosteje iščemo na spletu.

Od konca prejšnjega stoletja, odkar je svetovni splet vstopil v naša strokovna področja in v našo vsakdanjost, si na različnih forumih in ravneh skušamo odgovoriti na vedno aktualno vprašanje: »Do katere mere omogočiti dostopnost muzejskih informacij na spletu?« Osebno sem sodeloval v kar nekaj komisijah, ki so iz različnih razlogov ali namenov skušale odgovoriti na to vprašanje oziroma smo skušali pripraviti osnutek standardov za podatke o muzejskih predmetih. Določali smo nabor podatkov – informacij, ki bi jih slovenski muzeji zbirali v nekakšnem »centralnem registru« pod okriljem Ministrstva za kulturo, in podatke, ki bi jih dejansko posredovali v javno sfero oziroma na splet. Na žalost so vsi predlogi, ki s(m)o jih pripravljali, obtičali nekje v predalih in tako ta tema ostaja še naprej aktualna ter nedorečena. Stroka pa je še naprej deležna kritike o neučinkovitosti.

Enega takšnih primerov navajam spodaj, gre za tako imenovani »centralni register«, ki je zamišljen kot evidenca »premične dediščine«, ki se hrani v muzejskih ustanovah v Sloveniji. Zasnovan naj bi bil kot kompleksna baza podatkov o muzealijah, muzejskih zbirkah in dokumentacijskem gradivu. Omogočal bi iskanje po različnih vsebinah. Osnova za podatke bi bili obstoječi računalniški programi za urejanje muzejske dokumentacije (kot so na primer Arheo, Fundus, Galis, Kronos, Minok in drugi). Vsi pridobljeni podatki se ne bi objavljali na spletu, ampak bi se predhodno razvrščali v tri skupine. V prvi skupini bi bili podatki, ki so obvezni za »centralni register«. Iz te skupine bi se črpali podatki za objavo na spletu, kar pa bi bilo pogojeno s tem, ali je predmet že bil objavljen v strokovni

[1] Goran Milovanović, Zborovanje SMD – Maribor 2012 – poziv za prijavo prispevka, elektronska pošta z dne 30. marca 2012.

literaturi ali ne. Pri predmetih, ki še niso bili objavljeni, se objavijo samo osnovni podatki, kot so fotografija, ime predmeta in ustanova, ki predmet hrani.

»CENTRALNI REGISTER«

Podatki o predmetih, ki jih ustanova pošlje v »centralni register«:
- Fotografija ali risba predmeta
- Ime predmeta
- Last – ustanova, ki predmet hrani
- Inventarna številka
- Material
- Datacija
- Avtor izdelave
- Kraj izdelave
- Najdišče
- Provenienca
- Napis (aver/rever)
- Literatura, kjer je predmet objavljen
- Odgovorni kustos
- Opombe

Podatki, ki se objavijo na spletu:
1. Za predmete, ki so že objavljeni v literaturi:
   - Fotografija predmeta
   - Ime predmeta
   - Last – ustanova, ki predmet hrani
   - Inventarna številka
   - Material
   - Datacija
   - Literatura, kjer je predmet objavljen
2. Za predmete, ki še niso objavljeni v literaturi:
   - Fotografija predmeta
   - Ime predmeta
   - Last – ustanova, ki predmet hrani
   - Odgovorni kustos
   - Inventarna številka

Seveda tu takoj nastopi težava posredovanja neobjavljenih podatkov v »centralnem registru« in spletu, saj se glede tega ne moremo poenotiti niti v naši hiši, kaj šele na ravni celotne stroke. Temeljni problem so avtorske pravice oziroma intelektualna lastnina. V mnogih strokah so te jasno opredeljene in ščitijo lastnika oziroma pridobitelja informacij.

Ustvarjanje takšnega »centralnega registra« ob kadrovski zasedbi zahteva, da se ta redno vzdržuje in opremlja s primernimi metapodatki, ob nenehnem posodabljanju in nadgrajevanju različnih iskalnikov in razvojnih orodij. Le na tak način bomo zagotovili kvalitetno storitev posredovanja muzejskega gradiva v javno sfero.

Glede na to, da bomo kmalu praznovali 200. obletnico ustanovitve prvega slovenskega muzeja, ki je bil osnova še mnogim naslednjim muzejem v Sloveniji, je razumljivo, da so naši fondi osnovnega muzejskega gradiva zelo obsežni in, kot vemo, tudi še ne zaključeni, saj sta zgodovina in muzejska stroka živa procesa. V vseh teh letih so se muzealije in njihova dokumentacija množili. Tako so informacije, ki jih hranimo v vseh slovenskih muzejih, dosegle neskončne razsežnosti. Te informacije so vedno bolj dragocene in vedno bolj zaželene tudi zunaj strokovne javnosti. Objavljanje in hranjenje muzejskega gradiva

na spletu, v digitalni obliki ter možnosti njihovega kopiranja in razmnoževanja povzročajo nove težave pri zaščiti avtorskih in sorodnih pravic. Ker za takšne težave nimamo ustreznih rešitev, naši muzeji uporabljajo različne prijeme, s katerimi skušajo onemogočati kršenje teh pravic. Vsaka izmed muzejskih ustanov ima drugačne izkušnje in pravila glede posredovanja informacij v javno sfero. Vsaka naša ustanova po neki svoji logiki ali nekem svojem internem pravilu gradivo oziroma informacije posreduje zainteresirani javnosti. Ob teh dejstvih se nam zastavlja vprašanje: Kako normirati plačljivost informacij in podatkov na spletu v povezavi s problematiko avtorskih pravic oziroma intelektualne lastnine? V Narodnem muzeju Slovenije (NMS) to rešujemo tako, da imamo v hiši med drugim tudi zdaj že enoten, recimo temu CENIK FOTOGRAFSKIH STORITEV.[2] Prej je to bilo prepuščeno vsakemu oddelku posebej. Teh pravilnikov, pogodb ali cenikov glede na specifiko je kar nekaj, ampak poglejmo omenjeni CENIK DOVOLJENJ ZA OBJAVO FOTOGRAFIJ (LICENČNINA). V tem »ceniku« so navedeni splošni pogoji objavljanja posnetkov NMS, in ti so:

1. avtorska zaščita za vse posnetke ostaja v lasti NMS;
2. ob reprodukcijah morata biti navedena avtor in ustanova, v našem primeru je to Narodni muzej Slovenije (lahko ob vsaki sliki posebej ali nekje v publikaciji; v slednjem primeru mora biti iz navedbe razvidno, na katero sliko se podatki nanašajo);
3. nobena reprodukcija ne sme biti objavljena v komercialne oglaševalske namene brez dovoljenja NMS. Če je objavljen le del slike, mora pod objavo pisati »detajl«;
4. uporabnik je dolžan poslati Knjižnici Narodnega muzeja Slovenije izvod publikacije, v kateri je posnetek objavljen, enako velja za separate člankov (če to ni mogoče, je uporabnik dolžan poslati točen citat za objavo fotografije).

Če so za fotografije v veljavi neki bolj ali manj interni pravilniki, pa teh nimamo na področju informacij o muzealijah, ki jih pridobivamo z našim rednim delom. Tudi Pravilnik o postopku inventarizacije in vodenju inventarne knjige premične kulturne dediščine[3] tega ne ureja. V Sekciji za dokumentacijo pri Skupnosti muzejev Slovenije smo se o tem že pogovarjali, a nismo našli prave rešitve. Prav tako se s temi težavami srečujejo kolegi po drugih slovenskih muzejih, med njimi na primer kolegi z Oddelka za dokumentacijo Slovenskega etnografskega muzeja (SEM), ki so se soočeni s tovrstnimi vprašanji za mnenje obrnili na informacijsko pooblaščenko Natašo Pirc Musar. V uradnem dopisu[4] so kolegi iz SEM spraševali, do katerih podatkov iz inventarne knjige Slovenskega etnografskega muzeja (ob upoštevanju omejitve glede osebnih podatkov) so posamezniki upravičeni ter ali je lahko dostop omejen zaradi prevelike količine predmetov, ki bi si jih nekdo želel ogledati. Poleg tega jih je zanimalo še, katere so izjeme po Zakonu o dostopu do informacij javne narave[5] (ZDIJZ), ki določa, da organ prosilcu zavrne dostop do zahtevane informacije, če se zahteva nanaša na podatek o naravni oziroma kulturni vrednoti, ki v skladu z zakonom, ki ureja ohranjanje naravne ali kulturne dediščine, ni dostopen javnosti zaradi varovanja naravne oziroma kulturne vrednote. Glede na to, da se je vloga nanašala na seznanjanje javnosti o načinu in pogojih dostopa do informacij javne narave,[6] je informacijska pooblaščenka vlogo kolegov iz SEM odstopila[7] v reševanje Ministrstvu za javno upravo, ker da sodi v njihovo pristojnost. To pa je v širšem dopisu[8] odgovorilo zelo strogo in suhoparno pravniško, brez upoštevanja specifike naše stroke. In sicer da Ministrstvo za javno upravo ni pristojno za odločanje v konkretnih

---

2 Cenik fotografskih storitev Narodnega muzeja Slovenije.
3 Pravilnik o postopku inventarizacije in vodenju inventarne knjige premične kulturne dediščine; 18. člen Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1, *Uradni list RS,* št. 16/08).
4 Dopis z dne 5. novembra 2010.
5 Izjeme so opredeljene v prvem odstavku 6. člena ZDIJZ pod točko 10.
6 Skladno z 32. členom ZDIJZ (*Uradni list RS*, št. 51/06 – uradno prečiščeno besedilo in 117/06 – ZdavP-2).
7 Dopis z dne 19. novembra 2010, številka 0712-2/2010/2126.
8 Dopis z dne 6. decembra 2010, številka: 090-103/2010/2.

primerih o tem, kateri podatki predstavljajo informacijo javne narave v smislu določb ZDIJZ, ampak da je za to pristojen organ, na katerega je konkretna zahteva naslovljena. Ne glede na to, pa so podali mnenje z vidika pojma zavezanih organov ter informacij javne narave. V dopisu so zapisali nekaj splošnih fraz, kot na primer, da je pravica dostopa do informacij javne narave temeljna pravica in da je zagotovljena tudi v Ustavi RS.[9] ZDIJZ ureja postopek, ki vsakomur omogoča prost dostop do informacij javne narave, s katerimi razpolagajo državni organi, organi lokalnih skupnosti, javne agencije, javni skladi in druge osebe javnega prava, nosilci javnih pooblastil in izvajalci javnih služb, ter njihovo ponovno uporabo. Javni zavod SEM je ustanovljen za uresničevanje nalog zbiranja, dokumentiranja, preučevanja, interpretacije, upravljanja in razstavljanja premične in žive kulturne dediščine. Zato SEM (in drugi muzeji) kot javni zavod, nesporno sodi med zavezane organe za posredovanje informacij javne narave. Če to poenostavimo, si lahko ta odgovor razložimo tako, da smo dolžni vse informacije posredovati v javno sfero, ker jih pridobivamo v času in prostoru kot javni uslužbenci.

Zaradi vsega omenjenega je treba urediti sistem posredovanja informacij v javno sfero ter zagotoviti varovanje avtorstva. V primerih, ko govorimo o možnosti dostopa recimo v »centralni register« ali kakšno drugo bazo podatkov, na primer razmeroma majhni, strogo opredeljeni skupini uporabnikov (na primer rednim študentom, znanstvenikom ...), to lahko rešujemo z registracijo uporabnika in dodelitvijo uporabniškega imena. Vendar ima tudi ta rešitev pomanjkljivosti, saj se uporabniška imena in gesla lahko posojajo, potrebna pa je tudi služba, ki dodeljuje uporabniška imena in gesla. Boljša (pa še vedno ne idealna) rešitev je omogočanje dostopa samo računalnikom z določenimi naslovi IPv4 oziroma po novem IPv6. Če govorimo o prostem dostopu na spletu, kar je tudi ena izmed osnovnih idej svetovnega spleta, je na primer pri fotografijah v digitalni obliki zaščita avtorskih in lastniških pravic veliko enostavnejša, saj jih vsaj delno lahko zaščitimo z digitalnimi vodnimi žigi, ki so lahko vidni ali nevidni. Vidni opozarjajo uporabnika na omejene pravice uporabe fotografije, hkrati pa so usmernik na muzej, v katerega fundusu se fotografija oziroma muzealija nahaja. Najpreprostejša zaščita objavljenih fotografij na spletu pa je uporaba fotografij slabše kakovosti, s katerimi zadovoljimo samo zahteve ekranskega prikaza in ki so neuporabne za tisk ali predstavitve.

Naj se za konec spet vrnemo na področje zaščite avtorskih pravic in zaščite intelektualne lastnine, saj informacije, ki jih ustvarjamo kustosi, niso samo fotografije ali inventarna knjiga, temveč tudi njihova vsebina, ki je vedno plod trdega dela. Res je, da kustos informacije pridobiva med svojim rednim delom, za katero je plačan. Ampak za to porabi ogromno časa in strokovnega znanja, zato bi moral imeti zagotovljeno pravico, da se njegovo intelektualno in strokovno delo pri objavi tovrstnih informacij ustrezno ovrednotita (citat, soavtorstvo), ne pa da nekdo, ki se ljubiteljsko ukvarja z našo stroko (kar ni redek pojav), mimogrede pobere sadove dolgoletnega kustosovega dela, kustosu pa na koncu ostane samo zadoščenje, da ima redno zaposlitev.

ZAKLJUČEK

Dostop do informacij, muzealij, dokumentov, fotografskega in drugega gradiva, ki jih ustvarjamo in hranimo v muzejih, javni sferi predstavljamo v digitalnih zbirkah in raznih projektih digitalizacij ter na številnih predstavitvah, objavah in razstavah. Vse to želimo deliti z javnostjo. Tako so tudi portali za objavo muzejskih vsebin na spletu namenjeni popularizaciji zbirk oziroma pridobitvi čim več novih uporabnikov in posledično muzejskih obiskovalcev.

---

9 *Ustava RS,* drugi odstavek 39. člena.

Ker naj bi že prej omenjeni »centralni register« bil namenjen strokovni muzejski javnosti, študentom, dijakom, učencem, raziskovalcem, znanstvenikom, zbirateljem, ljubiteljem, raznovrstnim preučevalcem naše dediščine ter vsem drugim zainteresiranim uporabnikom, upam, da bo navkljub številnim temnim lisam slej ko prej ugledal luč sveta. Tak »centralni register« bo nedvomno zelo koristen, če se bodo spoštovali avtorsko delo muzejskih delavcev in njihove (naše) avtorske pravice oziroma intelektualna lastnina.

V NMS se tako kot kolegi po drugih muzejih s temi problemi srečujemo vsakodnevno. Vsakdo jih rešuje po svojih najboljših močeh, vsi pa hkrati hrepenimo po strokovnih rešitvah, ki bi bile enotne in predvsem življenjske. S temi in še mnogimi drugimi strokovnimi težavami bi se lažje soočali, če bi imeli nekakšen pravilnik o vsebini in načinu vodenja muzejske dokumentacije, ki bi ga lahko pripravili v Sekciji za dokumentacijo pri SMS.